

ii
C26085
f

21
Cg 80

Handwritten: Družba sv. Mohora

Domače in tuje

Živali v podobah.

Slovenskej mladini v poduk in kratek čas

opisal

Fr. Erjavec,

profesor na kr. višej realki v Zagrebu.

Na svitlo dala

družba sv. Mohora.

II. del

četveronogih živali.

V CELOVCU.

Natisnil J. Blaznik v Ljubljani.

1869.

Handwritten: K. v. v. v. v. 30

Z dovoljenjem vis. čast. Krškega knezoškofijstva.

I 26.085f

IN = 03000 3316

Jamezičeve večerice.

(Slovenskih večeric III. zvezek.)

- Greg:
1. A. Umek: Anton Jamezič (pesem).
  2. L. F.: Anton Jamezič (xi vokalno).
  3. Stanislav Perni: Molitev v nevarnost najinej premore.
  4. Anton Umek: Šton.
  5. J. Parajžar: Truki priskot na Korostnem.
  6. M. N.: Zana, onged vrb svojega moža.
  7. Smetnice.

Jamezičeve večerice.

(Slovenskih večeric III. zvezek.)

- Sevgy:
1. A. Umek: Anton Jamezič (pesem).
  2. L. F.: Anton Jamezič (živopis).
  3. Stanislav Černé: Molitev v nevarnost največj premore.
  4. Anton Umek: Šton.
  5. J. Parajzart: Frški priskrbit na Konostan.
  6. M. N.: Zava, onged varh svojega moža.
  7. Smetnice.

Opomenek.

V I. zvezku „domačih in tujih živali“, ki ga je za leto 1868. svojim družbenikom podala družba sv. Mohora, opisal sem naše domače čveteronožce. V letošnjem II. zvezku sem poprijel nít, kjer mi se je utrgala lani, ter sem začel z živalimi, ktere si je drugod po širocem svetu človek udomačil in je v službo vzel. Za njimi se vrsté v dolgej vrsti divje čveteronoge živali, ki živé po svoje več ali manj svobodne, nestoječe pod človekovim varstvom. Med temi sem na prvo mesto postavil óno nadležno drhal, ki se drži človeka proti njegovej volji in gré siloma povsod za njim, ter jo mora rediti rad ali nerad. Za temi gredó živali prebivajoče v našem sosedstvu, časi celó pod našo streho; potem se seznanimo z našimi poljskimi in gozdnimi divjaki in ne puščamo v nemar tudi manj znanih gorskih in morskih prebivalcev.

Tako postopamo od bližnjega do daljnega, od bolj znanega do manj znanega, naposled gremo iz Evrope in poiščemo po drugih delih sveta najimenitniše čveteronožce. H koncu pripeljemo v kratkem pregledu še enkrat bralcu pred oči vse opisane sesavce, razvrščene po njihovih telesnih lastnostih v večja krdela in manjše rodbe.

Pisatelj.

I. Živali po tujih krajih udomačene.

1. Severni jelen.

Ako ti je ljubo, blagovoljni bralec, zapustiva za kratek čas naše domače kraje in popotujva proti severju. V duhu preletiva hitro mnoge dežele, naposled se ustaviva na bregovih ledenega morja. To je res čudna zemlja, vsa drugača nego naša slovenska. Za nami se vzdigajo na dolgo raztegnjene gore s pečinami in skalovjem, pred nami se pa razgrinja ravnica dolga in široka, neizmerna in nedogledna našim očém. To ravnico veči del leta pokriva debel sneg, le na kake tri mesece se spremeni v velika močvirja. Tu in tam stoji kak jelov gozd, namešan z brezami, jelšami in vrbami, sicer pa rasto po zemlji mahovi in lišaji. Za kratkim vročim poletjem pride dolga dolga zima. Tukaj traje najdaljši dan tri mesece, ker po letu solnce ne zapada in skoro tri mesece stoji vedno na obnebj. Takisto dolga je pa tudi najdaljša noč po zimi.

In vendar ti pusti kraji niso mrtvi; tudi tu se človek veseli življenja in Laponcu se njegova zemlja zdi zemeljski raj, nikakor je ne bi hotel zameniti za najbogatejšo in najrodovitnišo. Naše domače živali v teh mrzlih in puščobnih krajih ne morejo živeti, samo pes je, kakor povsod, tudi tu človeku zvest tovariš. Da pa more Laponec živeti, dal mu je Bog žival, ki mu nadomestuje konja in govedo, kozo in ovco.

Ta žival je severni jelen.

Od njega dobiva Laponec meso in mleko, kožo in kite, kosti in roge. Jelen prenaša tovore in prevažava v sanéh gospodarja z družino in vsem drugim imetkom. Brez njega bi bili ti severnjaki največi siromaki, celó živeti ne bi mogli — vsaj v teh krajih ne. Po njihovih mislih more človek na zemlji samo

tedaj srečno živeti, ako ima vsaj sto jelenov. So pa tudi Laponci, ki imajo po 1000 glav in tudi več. Laponec je sicer velik poštenjak, tujega zlata ali srebra se ne bo dotaknil; ali slabost ga obide, ako vidi samega jelena kje na paši in, če le more, ga ukrade.

1. Severni jelen.

Že ime in tudi podoba nas spominja na našega jelena, ali vendar se razlikuje v nekterih lastnostih od njega. Severni jelen je bolj zatrepanega trupla, nižih trščatih nog, debelejšega vrata, telebaste glave in trobastega gobca. Tudi se ne nosi tako mogočno in imenitno kakor pravi jelen. Parklji so mu široki in globoko razklani, zadnji parkeljci se pa tal dotikajo. Pri vsakej stopinji parkeljci široko regnejo in pri hoji se sliši neko pokanje. Na dolnjej strani vratú mu visi precej dolga griva. Oba — samec in samica — nosita na glavi rogljato rogovje; vsaka rogljica je na koncu ploščata, ona nad očmi je pa

prav lopatasta. Vsake zime obema rogovje odpade, in koj po tem jima začne novo poganjati.

Severni jelen pa ne prebiva samo v severnej Evropi, temuč tudi v Aziji in Ameriki in povsod v teh pokrajinah živé še sedaj divji severni jeleni zraven krotkih. Tudi pri tej živali, kakor pri vseh udomačenih, je videti, da je divja lepša, živahnejša, razumnejša in v vsem spretniša nego ukročena.

Da-si tudi so udomačeni jeleni krotki, vendar ni tako lahko ž njimi ravnati, kakor z našo živino. Jeleni so svojeglavni in trmasti. Pasejo se, kjerkoli jih je volja, sedaj na gorah, sedaj na nižavi, sedaj v gozdu, sedaj spet na močvirji, in človek mora iti za njimi in zató ne more imeti stalnega stanovanja. Z letno vročino se prikažejo goste trume obadov in komarjev in tedaj uboga žival pred temi krvoločniki beží v gore; ko se pa bliža zima, vračajo se spet v nižave. Poglavitna hrana severnim jelenom je neki lišaj, ki povsod na severu obilno raste in po zimi si ga žival s parklji koplje izpod snega. Zató Laponcu ni treba spravljati krme za zimo, žival si zna sama pomagati.

Laponski pastir je velik siromak. Vedno mora hoditi za čredo, da mu se preveč ne razkropi. Po letu ga koljejo komarji, po zimi pa zmrzuje, ker dostikrat nima drv, da bi si zakuril in si ogrel premrte ude. Ako je moral iti predaleč za živalijo, večkrat mu zmanjka živeža, pritisne ga lakota in prisiljen je jesti najgnjusniše stvari. Obupati bi moral, da nima pametnega in ubogljivega psa, ki drží čredo v redu, ki z gospodarjem vred zmrzuje in strada, pa se tudi ž njim gostí in veselí, kedar pridejo boljši časi.

Zvečer ženó psi čredo v neko ograjo, kjer se košute pomolzejo. Pastir vrže košuti zadrigo na roge ali okoli vratú in jo potem priveže za kako klado, ker mu se drugači ne da molsti. Po molži spustí živino spet na pašo. Mleko je sladko in jako mastno. Laponci delajo iz njega dober sir.

Laponci koljejo jeseni, ko so jeleni najdebelejši. Jelena zvežejo in položé na tla. Potem mu eden porine nož v prsi do ročaja in ga pustí v rani, da se ne bi izgubila kaka kaplja krvi. Strpljiva žival

globoko vzdihne in milo obrača velike oči po ljudéh, kakor bi jih klicala na pomoč. Prsi se kmalo zalijó s krvjo, žival se začne tresti in za nekoliko minut je mrtva.

Od zaklane živali Laponcu nič v zgubo ne gré. Iz krvi si kuhajo neko juho; iz mesa pripravljajo mnogovrstna jedila in celo mladi rogovi, dokler so še mehki, se pohrustajo; iz mesa izrežejo vse bele kite, ktere potem čehajo na tenke niti za šivanje. Iz kosmatih kož si krojijo in šivajo vso svojo obleko, iz strojenih kož si delajo svoje kočé, na kožah ležé, s kožami se pokrivajo, iz kož naposled si režejo jermenje, uzde in vojke za vprežene jelene. In tudi iz parkljev, iz rogov in celó iz kostí si delajo vsakoršno potrebno orodje.

Največa nesreča zadene Laponce, ako se kaka kužna bolezen pokaže med čredami. Tudi velik mraz jim umorí mnogo telet in škoduje tudi starim, posebno ako po dežji zmrzne sneg, ker žival ne more prebijati trde skorje in ne more do lišaja.

Severnjaki pa ne živé samo ob domačih jelenih, ampak lové in streljajo tudi divje, kjer in kakor le morejo. No ker ta rogin neznano dobro voha, bistro vidi in tenko čuje, zató ga je jako težko zalezovati. Samo Laponca, ki je spreten in vajen vsakoršnega truda in trpljenja, veseli tudi neizrečeno težavni lov na divje jelene.

Divji severni jelen je planinska žival, ki se po letu najraje pase po višavah blizo snega in leda, kjer ga pikajoči mrčes toliko ne nadleguje; jeseni se pa spet pripase iz gorá v nižave. V Sibiriji in v Ameriki, kjer pohajajo še sedaj velikanske črede divjih jelenov, potujejo živali jeseni v velikih tropih iz višav v niže gozde, kjer dobé več krme in ni tolice ga mraza. Ko pa pride spet leto in ž njim krvožejne žuželke, vračajo se po istem potu spet v gore. Ob tem času so jeleni mršavi in suhi, po životu imajo rano pri rani, ulé pri ulésu, in zato niti koža niti meso nima nobene vrednosti. Drugače je pa to na zimskem potu, ko pridejo jeleni iz gór. Takrat so dobro rejeni, grde rane so se jim zacelile in koža je spet gladka. Sibirici in Indijani v Ameriki imajo

sedaj zlate čase, kterih se že vse leto naprej veselé. Lovci se poskrijejo po goščavi najraje pri kakej reki, kjer vedó, da jeleni po navadi prek vode plavajo. Jeleni pridejo, vsa čreda se zapraší v vodo — zdajci pa od vseh strani planejo lovci v majhnih čolničih med nje, tolčejo z betmí po glavéh in prebadajo s sulicami preplašene jelene. V kratkem času jih mnogo pobijejo. Toda brez nevarnosti tudi ta lov ni. Jeleni se namreč branijo z rogmi in zobmí in tudi s prednjimi nogami skačejo na lahke čolne in je skušajo prevrniti. Lovec, ki je padel iz čolna, izmota se težko težko živ iz tega klobčiča.

Indijani še drugače lové divje jelene. Naš rojak Baraga, ki je bil mnoga leta škof v Ameriki, piše o tem lovu tako: „Kedar Indijani posebno dober pot najdejo, po katerem navadno velike črede jelenov hodijo, naredé na nekem kraji okoli pota veliko ograjo iz kolov in debelih vej, tako da pot skoz sredo ograje gre. Take ograje so večkrat prav velike in široke. Na tistem kraji, kjer pot v ograjo drží, je velika vrzel narejena. Na obéh stranéh pota še tudi Indijani nekoliko vej v zemljo zasadé, ktere od vrzeli dalje zmerom bolj narazen držé. V ograji pa več zank iz trdnih vrví naredé. Potem si majhne hišice blizo ograje postavijo in jelenov čakajo. Kedar jih zagledajo, gredó od zadaj in od obéh strani proti njim, in jeleni hitro proti ograji in v ograjo zbežé, ker mislijo, da je navadna gozdna goščava. Indijani pa hitro za njimi tekó in vrzel zadelajo. Tako so jeleni v ograjo zaprti in se ali v stave vjamejo ali pa je Indijani s puščicami postreljajo. Taka ograja je potem še za druge čase dobra.“

Razen človeka imajo ti jeleni še dosti drugih sovražnikov. Hudi so volkovi, ki so jim radi za petami in združeno planejo nad zbegano čredo. Tudi medved in ris koljeta, kjer le moreta, no najhujši trapilci so neke majhne in neznatne žuželke. To je namreč en komar in dva obada. Komarji so neznano nadležni in sitni, vse poletje pikajo in pijó kri pasočim se jelenom, da so vsi polni krvavih mozoljev. Še huje so obadje. Eden znese svoja jajca jelenu na hrbet, iz vsacega jajca se izvali ličinka ali črvič, ki

se zavleče pod kožo in pod njo dalje rije. Naredi se ulé ali tur, meso se začne gnojiti in v tem gnoji živi ličinka. Ko je dorasla, izkobaca se iz uléasa, pade na zemljo, kjer se zabubi. V bubi se spremeni črvič v novega obada, ki izleti in spet išče jelena, da na-nj jajca znese.

Drugi obad znese jajca jelenu na nos. Črviči zlezejo v nosnice in pririjejo celó do možganov in delajo živali strašne bolečine, da se kakor nora vedno v krogu vrtí. Mnogo mladih jelenov pogine zaradi teh obadovih črvičev. Še le, ko so se črviči izredili, more je jelen izkihati. Največi prijatelji jelenov so neke ptice, ki rade sedajo na nje in jim vlečejo in zobljejo črve iz gnojnih ran.

2. Velblod ali kamela.

Prestavimo se v mislih iz studenih snežnih polján v žarečo puščavo, ki se enako peščenemu morju razprostira po velikem delu Afrike in po sosednjih azijskih zemljah. Brezkonečna dobrotá in modrost božja je skrbela tudi za te vroče puščave, katerih ne oživlja živa voda, po katerih žareče sape sežgó vsako bilko, ki bi morebiti hotela poganjati v jalovem pesku. Tem deželam je Bog podaril kamelo.

2. Kamela.

Brez te živali bi nam bila neznana puščava sama in neznane bi nam bile vse dežele za njo. Puščava bi ločila narode, ki prebivajo ob njenih robéh, ravno tako, kakor nas od Amerike loči široko morje. Ali kakor nas po morji plavajoče ladije vežejo in seznanjajo z Ameriko in z drugimi prekmorskimi deželami, tako je tudi kamela nam in našej kupčiji tako rekoč odprla bogate dežele, ki leže onkraj puščave.

Zato razumni Arabec imenuje kamelo: ladija v puščavi in Egipčan posebno za troje Bogu hvalodaje, namreč za reko Nil, za kamelo in za dateljnovno palmo.

Na kameli nam najprej pade v oči visoka grba sredi hrbta. Grba je od same masti, zato pa tudi pri istež živali ni zmerom enaka. Ako ima namreč kamela dobro in obilno pašo, hitro se jej grba napolni in napne, in taka polna grba vaga časih 30 funtov. Ako je pa krma slaba in pičla, grba hitro vpade in splahne, da je komaj 5 do 6 funtov težka. Iz tega se vidi, da ima kamela v tolstej grbi zalogo za hude čase, ko mora na dolgem potu živeti o prepichej in malopridnej krmi. Velblod je viši od vsacega konja. Na dolgem zvitem vratu se ziblje majhna, skoro ovčja glava s trobastim gobcem, majhnimi ušesi in velikimi ali topimi in bebastimi očmi. Okrogli nabuhnjeni vamp visi med dolgimi suhobedrimi nogami in čopasti rep jej opleta po zadnjih bedrih. Na vsakej nogi ima dva majhna parkeljca, po katerih pa ne hodi, kakor drugi parklježi, temuč stopa na žuljave podplate, ki so mesnatim blazinicam podobni in prav prikladni za hojo po pesku, ker se ne vdirajo, kakor bi se vdirala na primer konjska kopita.

Na prsih, na kolenih in na gležnjih ima trde žulje, na ktere se spusti, kedar počiva ali kedar se jej tovor naklada ali razklada. Razen teh žuljev je povsod pokrita z razmršeno rujavkasto ali sivkasto dlako, ki je na temenu, na podvratku, na plečih in na grbi daljša nego po drugod.

Velblod krmo prežveka ali preživa in spada torej med preživače, kakor ovca, koza, jelen i. t. d., akoprem se v zobéh od vseh razločuje. Ima namreč v gornjej čeljusti spredaj dva zoba in tudi zgorej in

spodaj po dva velika očnjaka, s katerimi se dobro brani, ker ima v njih tako moč, da človeku lahko na mah roko zdrobí ali celó glavo odtrga.

Velblod je močna, trpežna in hitra žival. Na daljših potih nosi 4—5 centov dan na dan od jutranjega svita do večernega mraka brez počitka. No tudi med velblodom in velblodom je razloček. Arabci razlikujejo zlasti dve pasmi, namreč pustinjsko in poljsko. Pustinjska kamela je sploh laža, šibkeja in hitreja, poljska pa, ki živi na obdelanej zemlji, je teža, okorniša in počasniša. Prva je izvrsten jahač, druga pa močen tovornik. Dober jahač preteče za 12 ur 25 milj daljave; Sonini celó pripoveduje, da je neki Beduin na svojej kameli jahal iz Kahire v Egiptu do arabske Meke, to je 200 naših milj, in da ni več potreboval kakor 5 dni, to pa skoro ní verjetno.

To so res lepe lastnosti, toda neprecenljiva in največe hvale vredna je kamela zarad svoje zmernosti in zadovoljnosti. Ni je menda živali na svetu, ki bi bila zadovoljna s tako malovredno in osorno krmo. Rada je najpustejši drač in najreznejši osat, v slast jej gre tudi suhljad in trhljad, celó jekleno trnje, ki je tako ostro, da človeku predere podplat na črevljih in še nogo zraven, pohrusta tako tečno, kakor da bi bil najsočniši datelj. Ob takej krmi živi po ves teden in zraven neutrudna prenaša najteže tovore. To pa je, da se jej tedaj grba suši. V sili pohlasta tudi star koš in v Sudanu morajo ljudje svoje pletene kolibe s trnjevo ogrado varovati pred kamelami, ki bi jim sicer vso hišo do tal požrle. Ní mi pa menda treba omenjati, da tudi velblod rad kaj boljšega pojé, sosebno rad zoblje fižol, grah in drugo zrnje, tudi žito. Na dolgih potih mu Arabec navadno zvečer vrže kako prgišče ječmena. Tudi sol mu dobro tekne.

Za brezvodne puščave je pa kamela še posebno imenitna, ker more tudi ob suhej krmi po več dni biti brez vode. Vendar so jo starši pisci zarad tega čez mero hvalili. Tri — največ 4 dní — more pri suhej krmi žejati, potem pa mora piti, sicer tudi ona žeje pogine. Tudi je izmišljeno, da ima za vodo

poseben želodec in da potniki, ako je morí žeja, zakoljejo kamelo ter se napijó vode iz njenega želodca. Te vode, ako bi je res kaj bilo v želodcu, nikdo ne bi mogel piti zarad strašnega smrada. To je pa resnica, da velbloda vodi neki posebni nagon tudi po neznanih potih in da že od daleč čuti vodo. Dolgi vrat zvija in steguje na vse strani in vohlja po zraku. Ako je zavohal vodo, spusti se v dir in ko pride do nje, neznano mnogo pije, da mu je trebuh napét kakor boben. V vodo pa ne gré, ker ne zná plavati. Kraja, kjer se je enkrat napil, nikdar več ne pozabi. Kamela pa Arabcu ne služi samo za ježo in za tovorjenje, temuč mu tudi po smrti daje vžitka. Meso — da-si je suho in trdo — kožo, mleko, dlako in celó gnoj vé Arabec porabiti za svoje potrebe. V puščavi, kjer ni drv, Arabec skrbno pobere zjutraj suhe bobne in ž njimi zvečer zakuri.

Da bodemo pa pravični tudi na drugo stran, moramo povedati, da ima velblod tudi napake in grde navade, ki tudi dobrosrčnega Arabca časih razjezé, da ga preklinja in z grjačo nadeva. Sploh so kameline umne zmožnosti slabe in bolj k hudemu nego k dobremu nagnjene. Vedno je nevoljna, čemerna in uporna. Gospodarju ni prav nič privržena, draži ga, kjer in kakor ga more, kar jej človek zapoveduje, stori vse narobe. Časih je vprav hudobna. Ako čuti, da jo je zasedel novinec, ki še ne pozna kamele, strese ga raz sebe in vrže v pesek, še predno se je dobro v sedlo vsedel. Le Boga mora hvaliti, ako ga ni tudi brcnila ali vgriznila. Ako je pa človek že čvrsto v sedlu, nagaja mu vendar, kar največ more. Ako jo hočeš kreniti na desno, pojde ti gotovo na levo, ako hočeš iti v koraku, bode se spustila v dir. Kratko rečeno, jezí te, kakor najbolje vé in zna.

Kedar jo popade trma — in to se pogosto zgodi — ne premakne se z mesta, ako bi jej tudi uzda gobec raztrgala, dokler je izvedenec v strah ne prime. Jezdec, ki se ni od mladih nog učil kamelo jahati, na njej vedno poskakuje in omahuje, zato ga ježa neznano izdela in utrudi, tudi ga začne rada glava boleti. Sitno je tudi za potnika, da je ta žival neznano strahopetna in mevžasta. Da brusi pete, ko

sliši leva rjuti, tega bi jej človek že ne zameril, ta strah ima vsaj nekaj v sebi; ali da se ta velikan trese pred opico, pred psom in celó pred majhnim kuščarjem, to pa človeku vendar preseda. Čudno je pa to, da je kamela konju najbolj zoperna žival. Ne more je videti. Ako še povemo, da kamela zeló smrdí — smrad se jej cedí iz tilnika — in da njen grgrajoči, renčeči in rjoveči glas trga ušesa, moramo verovati potnikom, da ježa na kameli ni ugodna.

Uporno se tudi obnaša, ko se jej tovor naklada. Človek jej mora dolgo prigovarjati in prošnjo z bičem povdarjati, predno se renčé in zobé kazaje spustí na kolena. Eden jej stopi na kolena in jo zgrabi za nosni hripelj, drugi jej nakladajo. Ako le more, hlastne po kom, rjove, skuša poskočiti na noge ter s sebe tovor stresti. Ko je natovorjena, udari jo z bičem. Žival še enkrat grozno zarjove, potem skoči na noge in gré svoj pot. Ves dan ne dá več glasú od sebe. Molčé trpí.

Da pa ne poreče kdo, da kameli krivico delamo, moramo pritrditi, da je največ človek sam kriv nje-nej trmi in vpornosti. Kakor lepo ravná Arabec s svojim konjem, tako zanemarja in zaničuje kamelo. Zato se ni čuditi, da se je spačila.

Velblod živi sedaj povsod le kakor domača žival, divjih ni nikjer. Brž ko ne so ga že v starodavnih časih ukrotili v Arabiji in od onod se je razprostranil po vsej severnej Afriki in prednjej Aziji tje do Indije. Gorati kraji niso za-nj, ker si po trdem kamenji ožuli podplate. Kakor še dan danes v Arabiji, ravno tako so že v starih časih merili bogastvo po kamelah. V sv. pismu se bere, da je Job imel 3000 kamél in pozneje, ko je prebil hudo skušnjo, dal mu jih je Bog še enkrat toliko.

Na daljšem potu skoz puščavo se zastran več varnosti pred tatovi in razbojniki združi več trgovcev s svojimi kamelami in s poganjači. Tak vlak šteje časih do 3000 kamél in se imenuje karavana. Kedar pod večer kamele pešajo, predno pridejo na odločeno postajo, začnó jim poganjači prepevati svoje tožne narodne pesme. Kamele nastavljajo ušesa in

videti je, kakor bi jih petje krepilo in spodbadalo. Nekako veseliše in spešniše korakajo dalje.

Kakor sploh domače živali, podvržene so tudi kamele mnogim boleznim. No največ jih pokosi: s a m u m, tako se namreč imenuje žareči in strupeni viher v afrikanskih puščavah. Živali ga slutijo po zagatnej soparici in zato drepljejo kar hitreje morejo, da bi ušle smrtonosnemu vetru. Ko se jim bliža s a m u m, vržejo se v pesek z glavo od vetra obrnjene, stegnejo vrat in položé glavo na zemljo. Človek je po tem vetru neznano truden in slab, komaj se more držati po koncu. Zdi se mu, kakor bi mu bili vsi udje prebiti. Ravno tako trpi pa tudi kamela, sosebno ako ni vode blizo, da bi si ugasila žgočo žejo. Videti je, da jej vsaka stopinja dela velike bolečine, žival omahuje in se naposled zgrudi na zemljo. Niti dobra beseda, niti bič je ne spravi več po koncu, z obsteklenimi očmi milo pogleduje okoli sebe, napoj hladne vode bi jo morebiti še rešil — ali kje bi ga dobil? S težkim srcem jo raztovori gospodar in s solznimi očmi hiti dalje, da čim prej pride do krepilne vode. Še predno je kamela prav mrtva, že se vijó nad njo lačni jastrebi, ki jej razporijo trebuh in zvečer se jim pridruži še požrešna hijena in sestradana lisica. Ta zanikerna drhal se kolje in grize za ostanke.

Kamela ima samo eno mlado, ki je prav šegavo, veselo in srborito. Do tretjega ali četrtega leta teka brez tovara s karavano, da se priučí dolgemu potu. V četrtem letu pride tudi ona pod tovor, kterega se potem ne znebí do smrti. Kakih 30—40 let je vedno na nogah. Arabec tudi s staro kamelo nima usmiljenja, stareja ko je, bolj je vajena tovara, misli si samopridnež, in zató največ kamel pogine na potu. Znamenitejša pota po puščavi so povsod zaznamovana s kamelinimi kostmi, ki se belijo na vročem pesku.

3. Dvogrba kamela.

Ako je že enogrba kamela grda spaka, to je dvogrba prava nakaza med četveronogimi živalimi. Od prve se razlikuje sosebno s tem, da ima na hrbtu

dve grbi, da je še bolj štramasta in da ima gostejšo in daljšo dlako. Kakor je enogrbi velblod ustvarjen

3. Dvogrba kamela.

za vroče peščene puščave, takisto služi dvogrbi narodom na hladnih in visokih planotah v zadnji Aziji. Mongoli, Kalmuki, Tartari in Kinezi bi skoro ne mogli živeti brez te koristne živali, ki jim po neudelanih potih po letu in po zimi neutrudoma prenaša vso kupčijsko robo med Kino in Rusijo. Kalmuk s svojo rodovino klata se po stepah in kamela mu daje vse, česar potrebuje za življenje. Vse, kar smo prej povedali o enogrbej, velja tudi o tej, zato nam nje in njenega življenja ni treba po tanje opisovati. Samo to moramo dodati, da živi v hladnejih deželah in da jej tudi sneg ne škoduje. Zato so že pred 200 leti z dobrim uspehom udomačili dvogrbo kamelo na Laškem blizu mesta Pize, in kamele, ki jih sem ter tam vidavamo pri nas, so iz Laškega. Tudi na Španskem se dobro počuti in pred desetimi leti so poskusili s to kamelo v severni Ameriki, kjer se od reke Misisipi tje do velicega ali tihega morja razprostirajo

velike pustinje. Skušnja je obveljala popolnoma, in sedaj so jo preselili tudi v gorato južno Ameriko in na otok Kuba.

4. Lama.

Novi svet, to je: Amerika in Avstralija nam ni dal nobene domače živali. Avstralija ni imela in še sedaj nima nobene svoje domače živali, vse je prejela od evropskih naseljencev, in Amerika skoro ravno tako. Ko so prvi Evropljani prišli v Ameriko, našli so onde samo psa in v južnej Ameriki tudi lamo vdomačeno. Vse druge so pozneje evropski naseljenci tje preselili. O psu je bilo že drugej govoreno, ostane nam tedaj samo še lama, o kateri bomo na kratko nekoliko povedali. Ž njo končamo popis domačih živali.

Kakor je imeniten severni jelen za severne pokrajine, ravno tako je lama za gorate kraje v južnej Ameriki. Kar je bilo rečeno pri mnogih domačih živalih, da se namreč od njihovega trupla ničesa ne zavrže, to velja tudi za lamo; zraven je tudi dobra tovornica in človeku sploh prizadeva malo skrbi in malo truda.

Lama je jelenove velikosti in je prav za prav majhna kamela brez grbe. Tudi ona ima žulje na prsih in na gležnih in takisto hodi tudi po blazinastih podplatih. Od kamele jo loči raven in tenek vrat, suha podolgasta glava in velika ušesa. Njene noge so tanje, parkeljci bolj razklani in dlaka je daljša in mehkejša, skoro volnata. Navadno je bela, rujava ali črna, nahajajo se pa tudi lisaste.

Lama je planinska žival, le hladni gorski zrak jej dobro dé, v nižavah hira in gine. Divjih lam ni več.

Ta krotka, prijazna in dobročudna žival je jako rada v družbi, bodi si z ljudmi, bodi si s svojimi sestricami, sama se dolgočasi in žalosti.

Južno-amerikanskim Indijanom je lama najkoristniša žival, že pred dohodom Evropljanov jim je tvorila, kakor še dan danes. Z lamami se lenemu Indijanu ni treba mnogo ukvarjati. Ako jih ne potre-

buje za tovorjenje, spusti jih zjutraj na pašo, in zvečer pridejo same domú. Pastirja jim ni treba. Lepo je videti tovoreče lame, ki prenašajo v Boliviji srebro iz rudnikov do mesta Potosi. Kacih 300.000 lám je onde zmerom na potu. V dolgej vrsti gré druga za drugo po najgrših stezah varno in oprezno. Vodnica je lepše opravljena, na vratu ima zvonček, na glavi pa banderce, ona hodi zmerom prva, druge za njo v najlepšem redu. Vsaka nosi poldrugi, močnejša tudi dva centa. Poganjač ne potrebuje biča, ker ubogajo na besedo, le ako na potu vidiijo kaj neznanega, splašijo se in razleté na vse strani, potem ima poganjač dosti opraviti, da je spet zbere. Ako je kdo razdraži, položé ušesa nazaj in plujejo na-nj. Kedar se lami naklada, poklekne kakor kamela; ako se jej pa preveč naloži, tudi ne vstane, predno se jej breme ne zljajša. Do dvanajstega leta tovorí, potem začne slabeti in tedaj jo navadno zakoljejo. Lamino meso je prav dobro in tečno.

Tudi lame rade bolehajo, posebno se časih prikažejo neke čudne garje, ki so jako kužne ter mnogo živali pokončajo.

Samica ima po eno mlado.

Razen te lame redé v južnej Ameriki še neko manjšo vrsto, ki je navadno črna ali bela in ima mnogo daljšo in mečo dlako, iz ktere se predejo jako lepe tkanine. Ta žival se imenuje **Pako** in je v drugih lastnostih podobna lami. Zastran tenke in lepe dlake so jo preselili tudi na škotske gore, in ljudje se hvajlijo ž njo.

Razen teh dveh udomačenih vrst živé v južno-amerikanskih gorah še sedaj dve divji vrsti, namreč **Gvanako** in **Vikunja**.

4. Gvanako.

Gvanako ima debelejšo dlako in živi po najviših gorah. Jako je skočen in uren, pase se v tropih, toda eden vedno stoji na straži. Ko se kaj nevarnega bliža, zabekeče straža in ves trop izgine.

Tudi Vikunja živi po istih krajih. Njena dlaka je sosebnno tenka, mehka in dolga in zaradi nje jo jako preganjajo. Mlada vikunja se hitro privadi človeka in postane krotka.

II. Divje četveronožne živali.

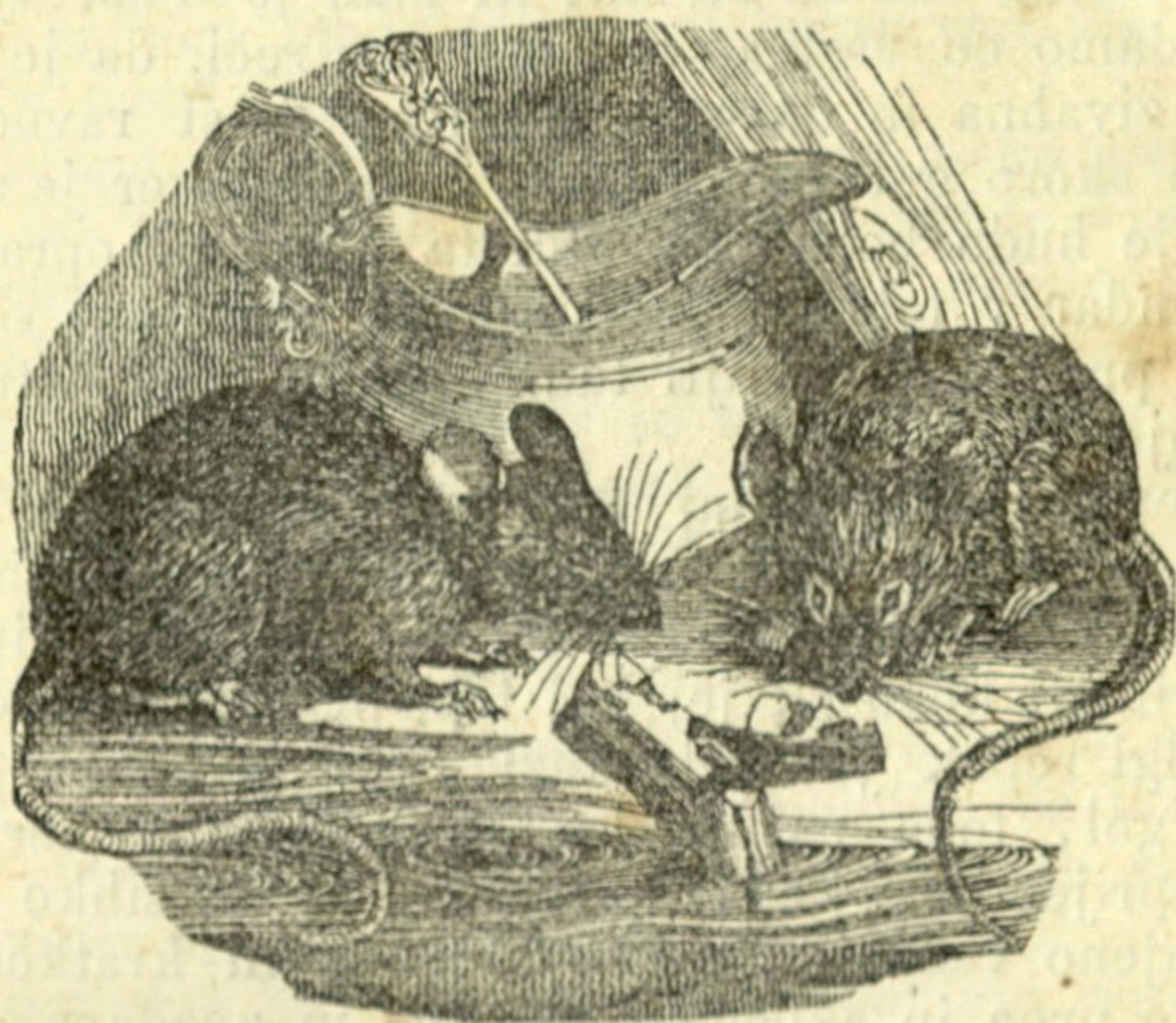
---

5. Miš.

Kdo ne pozna te sladkosnede, razposajene in zvite tatice? Povsod je dosti mrčesa — in še preveč. Človek se ne more odkrižati tega nadležnega gosta, ki hoče jesti tudi tam, kjer ga niso vabili in klicali. Kjerkoli si človek postavi hišo, bodi si v mestu, bodi

v samoti, v gori ali na polji, koj se pod njegovo streho naseli miška in brezskrbno živi od tega, kar si je človek v potu svojega obraza pridobil. Pred njenimi ostrimi dletastimi zobci ni nič varno.

5. Miš.

Po kletih in hramih gloda kruh in žito, špeh in maslo, svečo in sir, liže smetano, pije mleko in poseblje olje iz lampice. Ako ima priložnost, naloka se tudi sladkega žganja, da se potem valja pijana in uganja vsakoršne burke. Mnoge stvari, katerih ne je, zgrize in ogloje samo iz objesti. Tako na primer spridi po škrinjah in omarah: perje, papir, bukve, usnje in sploh vse, kar ni od kamena ali železa. Gotovo mnogo več škode stori s tem, kar pokvari, nego kar pojé.

Da-si je miš budna tudi po dnevi, vendar se pravo življenje začne z nočjo, ko gredo ljudje k pokoju. V hiši, kjer ni mačka, vso noč ni miru, tekajo in preganjajo se po izbah, škrablajo in cvilijo za stenami, da človek ne more spati. Kakor so sicer plašne in boječe, postanejo vendar predrzne in nesramne, ako vedó, da se jim ni bati — kedar namreč mačjega strahú ni pri hiši. Po dnevi tekajo očitno pred človekom sem ter tam, po noči splezajo tudi k njemu na posteljo in skačejo prešerno po spečem, češ :

kaj nam pa moreš, akoravno si velik, me smo pa majhne.

Poglejmo pa sedaj miš tudi od druge strani in pozabimo za čas na škodo, ki nam jo dela. Ako jo pregledamo od vseh strani, moramo reči, da je miška lepa, živahna in okretna živalca, da-si ravno nam ženske skoro gotovo ne bodo pritrdile, ker je znano, da se je hudo bojé. Če tudi ta strah ni opravičen, jim vendar v tolažbo povemo, da niso one same v strahu pred mišjo, kajti tudi velikanski slon trepeče pred njo.

Lepo zalito, zadaj debelejše ali vendar vitko truplo, špičasti gobček, zale nožice, velike črne in svetle oči so gotovo lepe telesne lastnosti, in tudi sivi svilnati kožušek jej kaj lepo pristuje. Samo precej dolgi repek jo malo kazí, ker je skoro popolnoma gol, toda za živalco je imeniten, ker se ž njim oprijemlje, kedar pleza na kako šibko stvar. Tudi njeno vedenje je prav šegavo in kratkočasno. Jako je urna in skočna, nemirna in zvedava, srborito teka in skače, če pa kje kaj zaškrtne, hitro zmuzne v luknjico, toda kmalo se spet zasvetijo črna očesca, ako čuti, da ni nevarnosti. Rada se vseda tudi na zadnje noge in sosebno prijetno jo je gledati, ko se sedeč liže in pere s prednjima nožicama. V vodo ne gre rada, ako pa pade va-njo, plava prav dobro.

Miška vedno krči in viha mali gobček, kar je znamenje, da dobro voha, zraven ima pa tudi dober vid in zlasti tenek sluh. Nekaj posebnega ima v tem, da neznano rada posluša muziko, kakoršno koli. Muzika jo izvabi iz luknje, po belem dnevi pride v izbo in je tako zamaknjena, da pozabi na svojo varnost. Cloveku se hitro privadi, zlasti mlada. Já mu iz roke, pride k njemu, ako jo pokliče in se sploh prav uljudno obnaša. Zató imajo nekteri ljudjé radi miši — posebno bele — v tičjih kletkah ali gajbicaah zaprte, da jim veselje delajo. Toda mora se jim gajbica pogosto čistiti, sicer kmalo zasmradijo vso izbo.

Baron Trenk si je v ječi privadil prijazno miško, da je na njegov klic prišla iz luknjice ter mu je splezala na ramo. Jetničar mu jo je vzel, ali verna

miška je ušla novemu gospodarju, stisnila se je v kotiček pred vrata Trenkove ječe, in ko so se vrata odprla, smuknila je spet k svojemu prijatelju. Še enkrat jo je pozneje odnesel jetničar ter jo je zaprl v lepo gajbico, toda miška ni hotela nič jesti in je poginila tretji dan.

Vredno je, da tukaj omenimo neke stvari, o katerih se je že mnogo govorilo in pisalo, namreč: o pojočih miših, ki neki znajo tako ugodno prepevati kakor kanarček. Naj si za sedaj ta stvar ni še popolnoma utrjena, vendar se kaže po novejših skušnjah, da bode resnica. Anglež Bampfild piše, da je bilo v njegovej kuhinji za neko leseno steno gnjezdo z mladimi mišimi. V kuhinji je imel kanarca, ki je prav lepo pel. Kako se začudi mož, ko čuje, da so mlade miši jele posnemati kanarčevo petje s kraja slabo, pozneje vedno lepše in popolniše, če tudi glas ni bil tako močan, kakor tičev. Posebno rade so pele zvečer in po noči, ko je kanarec spal, in ljudje ki so nevedoč za te pevce, prišli v kuhinjo, so mislili, da kanarec poje. Tudi doktor Eichelberg pripoveduje, da je imel v svojej hiši pojočo miš. Pri Kinezih je pa neki prav navadno, da imajo namesto tičev pojoče miši po hišah.

Miši se, kakor sploh vsi glodavci, neznano hitro plodé. Miš skotí po petkrat ali šestkrat na leto mlade, vsakikrat po 4—6, tudi po osem in še več. Torej ni čudo, da se v katem kraji časih tako hitro razmnožé. Mlade miši so gole in slepe ter prav hitro rastó. Starka je ima jako rada in jih v nevarnosti nikoli ne zapustí. Rajša ž njimi vred pogine.

Največi sovražnik jim je maček, toda tudi sova, jež, dihur in podlasica ugonobé mnogo miši.

Zunaj hišne miši stanuje pri nas po vrtilih in gozdih :

Gozdna miš, ki je sivo-rujavkaste dlake in je tudi sicer v vsem podobna hišnej, samo da je nekoliko večja. Po zimi, ko pritisne mraz, priklati se rada v hiše in najrajše prebiva po skednih in pod strehami. Za zimo se preskrbí z vsakoršnim živežem.

No najškodljivejša in najpožrešniša naša miš, ki prerije zemljo na vse strani ter zgloda in požré vse, kar raste na njej, je:

Poljska miš s kratkim gobčekom, kratkim repom in debelejšo glavo. Neizrečeno hitro se razploduje, posebno v toplih letih, in potem pokonča vse poljske pridelke. Zato so jo že v starih časih imeli ljudje za šibo božjo. Ako so v enem kraju vse požrle, gredó v velikih krdelih dalje od kraja do kraja. Teh miši ne vzdržé niti visoke gore niti globoke vode. Ako nimajo več živeža na polji, planejo v gozde, kjer pokončajo mnogo mladovja, oglodavše mu mlado skorjo. Pa ne samo, da mnogo požro po letu, temuč delajo škodo tudi s tem, da si za zimo znašajo v svoje luknje vsakovrstnega žita in družega živeža. Leta 1854 so poljske miši na Hrvaškem veliko škodo delale. To je še sreča, da se tudi pri tem mrčesu večkrat kužne bolezni prikažejo, tudi mokre pomladi in zgodnji jesenski mrazi jih mnogo pokončajo.

Največ poljskih miši vendar le požró nektere ptice, na primer: sove, kanje, zlasti pa postolke. Tudi dihurji, podlasice, kune in domače mačke jim v tem poslu prav pridno pomagajo. Torej vsem kmetom in gospodarjem zarad njihove lastne koristi živo priporočamo, naj nikar ne streljajo svojih najboljših prijateljev. Še celó gledati bi morali, kako bi več kanj in postolk privabili na svoja polja. Posebno vstregel bodeš tem koristnim pticam, ako jim na njivo zasadiš visok drog, na katerem je zgorej deščica poprek pribita. Kanje rade sedajo na nje in od onod prežé na miši. Drog se ti bode gotovo izplačal.

H koncu se ozrimo še na dve miši, ki se po severnih pokrajinah pokažejo v tako silnej množavi, da ljudjé onde mislijo, da padajo živali izpod neba. Prva je:

Norveška miš ali leming, ki je znatno večja od naše miši in ima prav kratek rep. V nekterih letih se vzdignejo z nerodovitnih bregov ledenega morja in planejo v laponske doline kakor živa reka in gredó časih po šestdeset milj daleč. Na potu jih nič ne uzdrži. Široke reke in jezera preplavajo, strmo skalovje preplezajo, in tako se drvé naprej zmerom v

eno mér. Ako pridejo do kopice sena, ne gredó okoli nje, temuč jo prerijejo; ako jih na vodi sreča ladija, ne ognejo se jej, rajše splezajo na njo in na drugej strani spet v vodo poskačejo. Za one kraje, po katerih potujejo, so te miši velika nesreča. Kedar pridejo, nič ne pomaga zoper nje. Vse, kar je rastlini podobno, pokončajo, in ne samo, da bi travo do korenin postrigle, temuč tudi zemljo prerijejo in poberó vsako semensko zrno. Ali čim dalje pride ta živa reka, tem manjša je. Zverí in vjede jih davijo in koljejo, lačni Laponci jih lové in jedó, tisoč in tisoč jih pa potone ali pocepa na potu, ostale se pogubé, domú se pa nobena ne vrne. Na veliko srečo pridejo te miši največ enkrat v desetih letih.

Druga popotnica je:

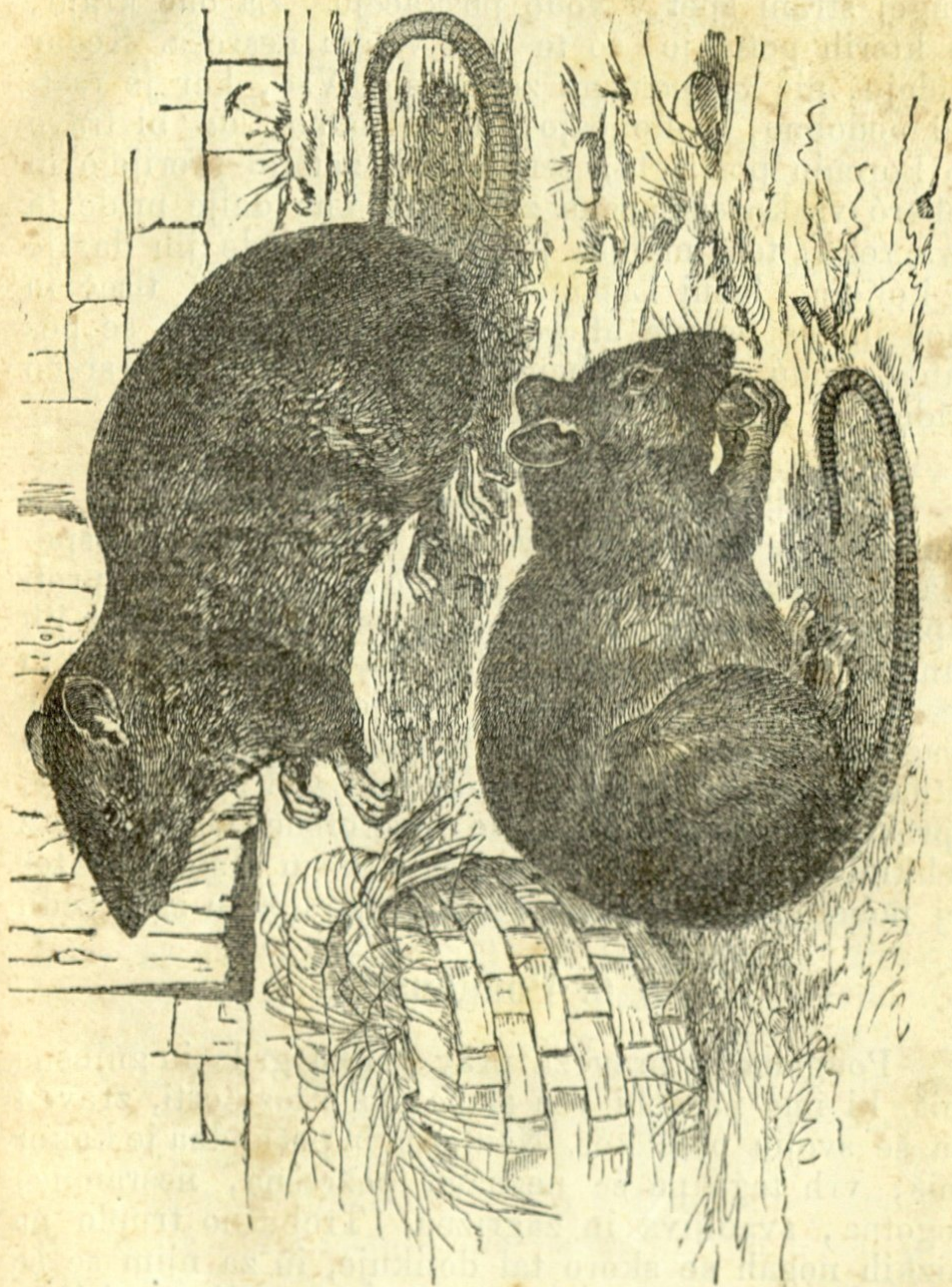
Kamčadalska miš. V brezštevilih trumah — en sam vlak je časih po dve uri dolg — zapusté spomladi Kamčatko in gredó po več sto milj daleč proti zapadu. Meseca kozoprška se pa spet vrnejo, kar jih namreč ni na potu poginilo. Za Kamčadale so to veseli dnevi, ker za mišimi hodijo vsakoršne zverí v dragocenih kožuhih, zarad katerih jih pobijajo. Imenitna je pa ta miš za te ljudi tudi v drugem obziru. Spravlja si namreč za zimo vsakoršne koreninice z velikim trudom, potem pa pride lačen Kamčadal ter jej pobere zalogo. Pridna miš pa strada in sline cedi.

6. Podgana.

Podgana je prav za prav velika grda in gnjusna miš, ki ima na sebi vse slabe mišje lastnosti, zraven pa še svojih poln koš. Nadležna in poškodna je kakor miš, vrh tega pa še neznano požrešna, nesramna, togotna, svadljiva in zagrizna. Trebušno truplo na nizkih nogah se skoro tal dotikuje, in za njim se še vleče dolg luskav rep. Ako zraven tudi pomislimo na zamazane in smradne kraje, po katerih se potikuje, bode nam jasno, zakaj je podgana vsacemu človeku nagnjusna žival.

Pri nas živite dve podgani, namreč črna in siva. Črna podgana ima nekoliko daljši rep nego truplo ter je črnikaste dlake; siva je sploh večja ali

ima krajši rep nego truplo in je rujavkasto-sive dlake. Od nje se sem ter tam tudi nahajajo belke, ki so popolnoma bele ter imajo rudeče oči.

6. Podgana.

Obe podgani ste se priklatili k nam od nekod iz Azije, toda črna mnogo prej nego siva. Prva je gotovo že kacic 600 let pri nas in je šla še dalje proti zapadu, razprostranila se je po vsej Evropi in Afriki, in ladije so jo zanesle tudi v Ameriko, in gotovo ga ni tako majhnega in pustega otoka v morji,

da ne bi bilo podgan na njem. Pred kacimi 100 leti je prišla za njo siva podgana, in koj se je med njima vnelo veliko sovraštvo in krvav boj. Močnejša, divjiša in srčnejša sivka je preobladala črnico. Kjer koli so se pokazale sivke, poklale in požrle so slabejše črnice; kar jih je ostalo, pobegnile so v samotniše kraje, potaknile so se po odročnih kmetijah in gozdnih selih. Če tudi se črnice še sedaj najdejo po vseh deželah, vendar so le posamezne, nikjer se ne pokažejo v takej množici, da bi znatno škodo delale. Toliko huje in silniše pa zato gospodari sedaj sivka pri nas.

V svojih navadah in razvadah, lastnostih in napakah ste si obedve podgani jako podobni in zato mi ne bode treba vsake posebej opisovati. Toliko je vendar razločka med njima, da črna živi rajše na suhem, posebno pod strehami, po hlevih, svislih in hramih, sivki pa bolj ugajajo mokrotni in zamazani kraji, kakor so na primer: kleti, zahodi, jarki, mesnice, bregovi smradnih potokov, zlasti tam, kjer so jarki iz hiš v vodo speljani. Povsod je te nesnage dosti, največ pa po mestih in po morskih barkah.

Velikanski mesti London in Pariz sta na glasu zastran brezštevilne množave teh dolgorepih grdob. Pariz si veliko prizadeva, da bi je uganobil. Zadnjih 70 let je mesto potrošilo čez 100 milijonov gold. na podgane, pa vse zastonj. Lové jih pa tako: Pod zemljo so sem ter tam visoko obzidane jame, v ktere so iz mestnih jarkov nalašč napeljana pota za podgane. V te jame namečejo vsakoršne mrhovine — najrajše crknjene konje in potem odpró vse luknje. Podgane se začnó zbirati okoli mrhe, zmerom več in več jih prihaja. V jami je živo gibanje in cmo-kanje. Zdajci se na mah zapró vsa vratca — in vse podgane so vjete. Možjé, ki so nalašč za to najeti, poskačejo s psi med podgane. Možjé imajo trdne skorne in usnate hlače, v enej roki bakljo, v drugej pa kol. Začne se gnjusno klanje in pobijanje. Časih v enej noči pobijejo 50.000 podgan.

Ako je pa podgana že po svojej vnanjej podobi zoperna človeku, pristudila mu se je največ zarad strašanske požrešnosti. Podgana jé vse, kar se sploh

jesti more — in skoraj bi rekli tudi to, kar se ne more. Hlastno prebrba najsmradniše odpadke, najgnjusniše blato prežveka z največo slastjo. Kedar ne more do kake tekoče stvari z glavo, vtakne va-njo rep in ga potem obliže. Te požrešnice se ni moči ubraniti. Ako ovoha kje kako slaščico, ne neha, predno ne pride do nje. Pregloda debele deske in trame, spleza na drevo, spodkoplje zid in celó skoz zid si naredí luknjo. Tudi voda je ne uzdrží, še celó rada gré va-njo, ker zná dobro plavati in potapljati se.

Podgana je tako predrzna, da se loti tudi živali, ki je večja od nje. Znano je, da po kurnikih kolje perutnino, kakor pravi dihur, neskrbno račico, ki veselo plava po vodi, potegne za noge pod vodo in ko se je zadušila, gré ž njo na kopno in jo požrè. Spitano svinjo, ki se zastran debelosti ne more geniti, načne in naredí veliko luknjo v špehu, in dovolj žalostnih prigodkov spričuje, da so se podgane lotile otroka v zibki.

Neapoljski kralj je na otoku Proceda redil mnogo fazanov in jerebic, in zato je zapovedal, da se morajo odpraviti vse mačke, češ, da bodo njegove ptice varne pred njimi. Ali v kratkem času so se podgane tako razmnožile, da je rodovitnemu otoku žugala strašna lakota. Pred temi požrešnicami ni bilo nič varno, napadale so otroke v zibelih, mrličé na odrih, žrle so žito po žitnicah in jedí ljudém izpred očí. Ni bilo drugače, kralj je moral spet dati stare pravice mačkam, ki so kmalo ugnale samosnedno nesnago.

Tudi nekđaj mogočnemu cesarju Napoleonu, ki je po nesrečnih zgodah bil naposled prognan na otok sv. Helene, bile so ondukaj podgane velika preglavica. Med obedom so prišle v izbo in njegovi služabniki in prijatelji so imeli dosti opraviti, da so jih odganjali od skled, enkrat celó niso imele nič jesti, ker so bile podgane v hramu vse požrle. Ko je cesar enkrat hotel si pokriti glavo, skočila je velika podgana iz klobuka.

Podgane se plodé tako hitro, kakor druge miši, in bilo bi jih še več, ko se ne bi tudi med seboj klale in žrle.

Mladim podganam, dokler so še vse skupaj v gnjezdu, se včasih mastni repi med seboj tako prepletó in sprimejo, da se naposled ne dadó več razvozlati. Take podgane morajo vedno skupaj ostati, niti ne morejo iti z mesta, niti si ne morejo same živeža iskati. Druge podgane so tako usmiljene in je pitajo. Enkrat so našli na Nemškem celó 28 z repi zrastenih podgan. Nemci jim pravijo „podganski kralj“, ker so nekdej mislili, da ima na tacih podganah svoj sedež podganski kralj z zlato kronico na glavi.

Kanje, sove, podlasice, mačke in nekteri psi so njih največi sovražniki. Mačka navadno podgan ne je, nektera se celó ne upa jih loviti. Tudi človek jim je napovedal vojsko in proganja je, kakor le vé in zná. Nastavlja jim vsakovrstne pastí in progle, loví je v globoke posode z gladkimi stenami, naposled jim potresa otrovanega živeža. Zadnjega pomočka ne bi priporočali, ker vemo, da otrovane podgane strup rade izbljujejo in tako lahko otrujejo ljudski ali živinski živež. Najbolje storiš, ako ječmenovemu sladu, iz kterega se kuha pivo ali ol, primešaš živega apna in to zmes postaviš pred podgane. Ko se bodo nažrle, jih bode žejalo, napile se bodo vode in ugašeno apno jih bode pokončalo.

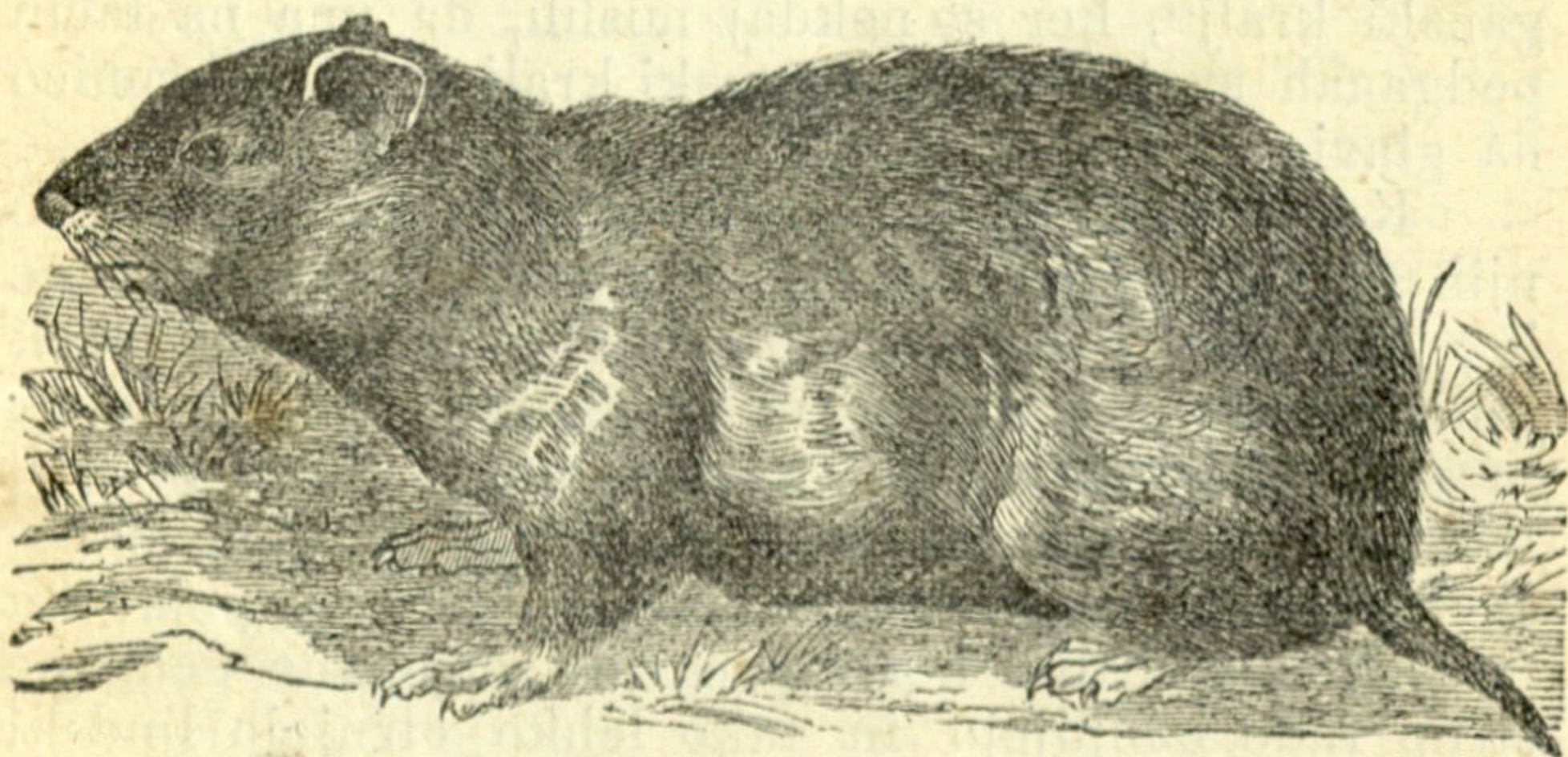
Kakor nam je podgana nevšečna in zoperna, moramo vendar pritrditi, da ni brez umnih zmožnosti. Privadi se človeku, pride pred-nj, ako jo z imenom pokliče, navadi se plesati in po vrvi hoditi. — V Starem gradu na Nemškem je bil poštar, ki je vsaki dan po kosilu poklical svoje živali k polnej skledi, ki jo jim je postavil na tla. Ko je zažvižgal, so pristopili k skledi: mesarski pes, lepa mačka, star krokar in velika podgana s kraguljcem na vratu. Vsi štirje so mirno jedli iz iste sklede in potem so se vlegli skupaj k peči. V tej hiši ni bilo niti miši niti podgan, ker je kraguljec vse prepodil.

Podgana pa ni vsem ljudem tako ostudna, kakor nam. To je videti iz tega, da jo v nekterih krajih

ljudje jedó. Kinez si vse prste obliže, ko je pečeno podgano pojedel.

7. Hrček ali skriček.

Predno se ločimo od mišjega plemena, ne moremo si kaj, da ne bi še ošteli nekega starega tihotapca, tudi bi mu ne škodovalo, ako bi mu pisano suktnjo malo izprašili. Hrček se imenuje ta potepuh, na Nemškem je pa domá, toda se nahaja tudi na Poljskem in Ruskem tje do Sibirije.

7. Hrček.

Hrček je podganine velikosti, samo da je bolj trščatega in postavnega telesa in prav kratkega kosmatega repa. Po hrbtu je rujavkast, po trebuhu črn, gobček in nožice so pa bele. Cesar nimajo drugi glodavci, ima hrček, namreč v ustih na vsakej strani precej veliko mošnjico, v katerih nosi žito v svoje stanovanje. Na strnenih njivah si izkoplje 3—6 čevljev globoko pod zemljo svoj stan, do kterega ima dvojna vrata. Ena luknja gré namreč navpik do njegovega stanovanja, druga je pa na pošev izpeljana. Kedar nosi žito domú ali kedar je v nevarnosti, se skoz prvo luknjo prekucne na glavo, po drugej luknji pa hodi z dóma. Zraven izbe, kjer stanuje in spí, ima svoje hrame, kamor nanosi za zimo žita, sočivja, korenstva i. t. d.

Tu notri živi čemerikavi lakomnik sam za-se, svoje bogate zaklade čuva sam sebi in gorje si ga

poljskej miši, ako bi v hudem zimskem času prišla trkat na skopuhova vrata. Pri tej priči bi jo samogoltnik zadavil in požrl. Tudi s svojim rodом živí hrček v največem sovraštvu. Ako hrček zunaj na svojih potih sreča svojega brata, koj se začneta pisano gledati, hrčita in brundata, dokler se ne spopadeta, in boja je še le konec — ko je eden mrtev. Zmagalec potem mrtveca požré z mirno vestjo. Samec tudi samice veči del leta ne more videti, da jej ne bi kazal zob. Ali tudi ona ni nič prida. Svoje mlade prav zgodaj zapodí od sebe, večkrat morajo iti po svetu s trebuhom za kruhom, še predno prav vedó, kaj in kako.

Hrček pa ne napada samo manjših živali, temuč tudi večim ne dá mirú. Ako le vidi kako žival, precej mu jeza zakipí, psu ali mački skoči v gobec, konja popade za nogo in celó v človeka se zažene. Kedar se je v kaj zagrizel, ne spustí z lepa, rajši se dá ubiti.

Zlati časi za hrčka so v vročem poletji, ko se vsakovrstno žito rumení, ko se začne težko klasje priklanjati. Takrat je hrček vso noč na delu, ako je okoli vse tiho in varno, tudi po dnevi. Pri delu se vsede na zadnjico, s prednjima nožicama pa pripogiblje klasje in si ga smuče skoz usta. Izluščeno zrnje maší v mošnjice in ko so polne, hlačá domú. Na enkrat nese 6 lotov žita in tedaj ga človek lahko prime, ker ne more grizti. Toda kakor spazi neprijatelja, usede se hitro in s prednjima nogama izprazni mošnjici in potem je spet pripravljen na boj.

Do pozne jeseni, dokler je kaj na polji, znaša hrček neutrudoma vsakovrstni živež: žito, lan, mak, sočivje, korenstvo, krompir itd., zraven loví pa tudi miši, kuščarje, kače in drugi mrčes. Ko je prvi hram poln, naredí si družega, tretjega in tudi več. Potem je lahko verjetno, da ima časih en sam stavec po dva, tudi tri vagane vsakoršnega žita in sadeža. Lehko si je tudi misliti, koliko škodo delajo ti potuhnjenjenci, ako so se v kakem kraji zaplodili.

Ko začnó jesenski mrzli vetrovi briti po strniščih, zadela hrček oboja vrata s prstjo, potem si izkoplje novo stanovanje nekoliko čevljev globokejše

od prvega, kamor prenese tudi vso zalogo. Ko je to storjeno, začne jesti, da se prav udebelí, potem se vleže na postelj, ktero si je nastlal z najmečo travo — in zaspí. V svitek zvit spí vso zimo kakor mrtev, nič ne sliši, nič ne čuti. Nekteri pa mislijo, da se tudi v zimi časih prebudí in da gré jest.

Smešno je gledati hrčka spomladi, ko se zbudí iz dolzega spanja. Najprej leno steguje otrpnele ude, zazeha in zarenčí, kakor bi mu bilo še prezgodaj iti s postlje. Zatem začne pomežkovati, rad bi se usedel, pa ne gré prav, opoteka se, kakor ki bil pijan. No počasi se vendar zdrami, se oliže in opere, gré jest in kmalo je spet stari grešnik ravno tak, kakor je bil.

Hrčica skotí dvakrat na leto po 6—18 golih in slepih mladičev, ktere pa že v 14 dneh zapodí od sebe. V nevarnosti jih ne brani, temuč mevžasto pobegne od njih.

Hrčkovi največi sovražniki so dihurji in podlasic, ki jih pogumno sledé celó po luknjah, tudi kanje, sove in krokarji jih dosti pokončajo. Ali najhuje je preganja človek, da se saj nekoliko odškoduje z žitom, ki ga najde v hrčkovem stanu. Na Nemškem, kjer se časih jako zaplodé, hodijo jeseni siromašni ljudje po njivah, iščejo hrčkov ter je izkapajo. Ubitemu hrčku vzame žito, potem mu odere pisano kožico, ki je dobra za podstavo, meso pa pojé.

8. Kune.

Ni z lepa nesramniših tatic in bolj grdogledih roparic nego so kune vse povprek. Kolikor so manjše in slabejše, toliko so drzniše in krvoločniše. Divja pohlepnost in krvoželjnost jim gleda iz vsacega očesa. Vse kune so vitkega zleknjenega trupla na kratkih ali močnih nogah z ostrimi kremplji, majhne ploščate glave, brkatega gobca, velicih očí, širokih ušes in sosebno ostrih zób.

Ti prežgani in pretkani, drzoviti in pogumni krvoloki lové največ po noči, po dnevi se skrivajo po vsakoršnih luknjah. Neznano so gibke in urne, ročne in skočne, splazijo se skoz najmanje luknje in

razpoke, izvrstno plezajo in tudi dobro plavajo. Razkačene hrčé in puhajo, v strahu pa puščajo strahovit smrad iz dveh žlez pod repom.

8. Kuna.

Kuna zlatíca tudi gozdna in plemenita kuna imenovana je med našimi kunami največa. Od glave do repa meri poldrugi črevelj, metlast rep pa tudi 1 črevelj. Mehko in gosto krzno je kostanjeve barve, le na grlu ima lepo rumeno liso. Dalje na severu so večje od naših in imajo tudi lepši kožuh. Zlatíca prebiva pri nas povsod po velicih hostah in samotnih gozdih. Po dnevi leži v kakem duplu ali gnjezdu, ktereга si pa ni sama naredila, ampak si ga je prilačila od divjega goloba ali pa od veverice. Ko se solnce pomika na zaton, oživi in gré na lov. Nobena četveronožna manjša žival, nobena ptica ni varna pred njenim zobom, bodi si zajec ali miš na zemlji, veverica ali polh na drevesu, bodi si jerebica ali rušovec — vse jej je po godi. Celó srne, zlasti mlade, zlatíca rada napada in tudi oblada. Tiho in oprezno se priplazi do speče ali pasoče se živali, lazi okoli nje in ko ubere ugoden hip — skoči in visi preplašenej živali na vratu. Veverico pa tudi preganja od drevesa do drevesa, dokler je ne upeha. Ako čuti race ali druge ptice na vodi, gré v vodo in plava do njih. Žival pograbi najrajše za vrat, jej pregrizne žile in slastno liže in sreblje vročo krí.

Po zimi se jej časih slabo godí, tedaj jo prisili lakota, da se pritepe po noči do ljudskega stanovanja in gorjé kokošim in golobom, ako pride v

kurnjak. To je strašni boj in joj! Vse podavi in zakolje, odnese pa eno samo. Jeseni pleni tudi divje bčele ter sploh je sladko in sočno sadje.

Zlatica skotí 3—5 mladih v mehkem gnjezdu. Mlade kmalo gredó za starimi, ki jih učé skakati in plezati ter so v kratkem času ravno tako večči skakavci in plezavci, pa tudi ročni in grozoviti roparji. Mlada zlatíca se nekoliko privadi človeku, toda divja ostane zmerom in zato človek nima posebnega veselja ž njo.

Nekaj zastran škode, ktero dela med drugimi živalimi, še več pa zaradi prelepe in dragocene kože, zlatico ljudje povsod jako preganjajo. Streljajo jo z drevja, ali pa jej nastavljajo vsakoršne proggle in pasti. Pravijo, da se časih stisne k veji in potuhne, in da ne zbeží z lepa, lovec lahko drugič strelí po njej, ako je prvokrat ni zadel. Manj verjetna je pa lovska pravljica, da se zlatica tako zagleda v lovčovo suknjo, ki jo je pred njo na kol obesil, da lovec lahko domú po puško gré, ako je ni imel seboj.

Kuna belíca tudi domača kuna imenovana je manjša ter nima tako dolge in lepe dlake in lisa na grlu je bela, zato se imenuje belíca.

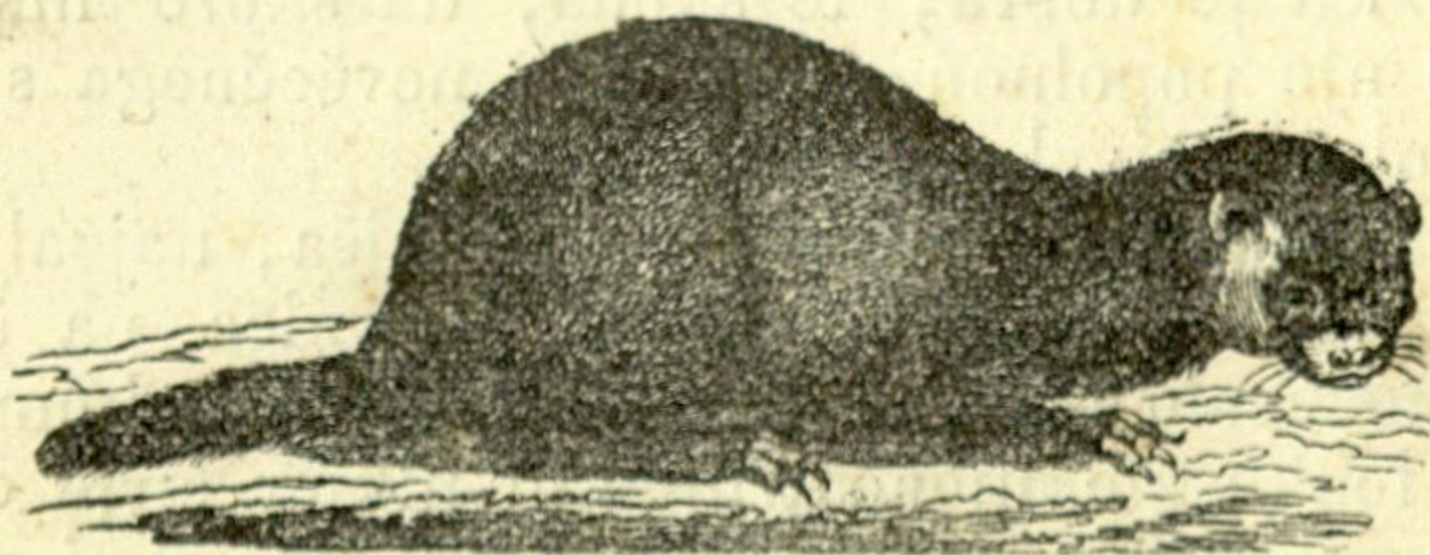
Belíca stanuje povsod, kjer zlatíca, ali drží se rajše ljudskih pobištev nego zlatíca. Po dnevi leží v kakej luknji ali v kacem duplu blizo hiš, tudi se rada skriva po drvnih skladalnicah, grobljah in starih zidovih, potika se celó po skednjih in svislih, kjer se globoko zarije v seno ali slamo.

Belíca je po svojih lastnostih vsa podobna zlatíci. Malopridna in krvi željna je kakor ona druga in toliko bolj škodljiva, ker je bliže človeka ter ima več prilike mu škodo delati. Skakati, plezati, plavati, zalezovati in klati zná kakor njena imenitniša sestra v gozdu. Skozi majhno luknjo, ki jo je znabiti podgana izglodala, prevleče se spak tako hitro, da se mu moraš čuditi. Ako le more, pritepe se v kurnjak ali golobnjak in ne neha daviti, dokler še kaj živega čuti. Je vse, kar zlatíca, posebno rada tudi jajca in sladko sadje, jeseni spleza celó na drevje in se najé sladkih sliv in mednih hrušek.

Mlade belice so prav šegave in zvedave živalce, človeka razveseljujejo s prevzetnimi skoki in kratkočasnimi igrami, starejše pa presedajo zarad hudega smradú. Videl sem dve mladi belici, ki ste se po živahnosti in smešnem vedenji vsacemu prikupili. Nikdar niste bili mirni, igrali ste se kakor mlade mačke, posebno radi ste se gonili po stolih, mizah, omarah, policah in med knjigami, drdranja in pojanja ni bilo ni konca ni kraja. Najsmešniše ste se vedli, ako se jima je dalo jedí v kako flašo. Spenjali ste se ob njej, kukali va-njo, preobračali jo in vrteli, dokler niste po velikem trudu izmuzali slaščice.

Tudi beličina kožica dá dobro krzno, toda nima tolike vrednosti kakor — zlatičina.

Sedaj si pa, dragi bralec, zatisni nos, kajti opravi imamo z dihurjem, čegar smrdljivost je prišla celó v pregovor. „Smrdiš kakor dihur“, „tukaj smrdí, kakor bi dihurje drli“ velimo, ako hočemo zaznamovati največi smrad. Že poprej je bilo rečeno, da vse kune smrdé, ali v tem mu gré prednost pred vsemi, dihur je smrdúh vseh smrduhov.

9. Dihur.

Dihur je manjši od belice, zlasti rep je krajši, niti ni tako metlast. Po trebuhu je zamoklo rjav, po hrbtu kostanjev, po vratu in po bokih pa rumenkasto rjav, gobček je pa bel. Razen mrzlih severnih krajev živi dihur po vsej Evropi in tudi daleč po Aziji, če tudi nikjer ne prav po gostem. Najrajše prebiva po hišah, posebno po kmečkih, ali vsaj blizo hiš, med drvi, v grobljah in duplih, časi tudi v kakej podzemeljskej luknji, ktero si je za silo sam izkopal.

Prevejan je in presukan, oprezen in nezaupljiv, kakor vsa njegova rodba. Ako je v škripcu ter nevedoč si drugače pomagati, pušča strašen smrad proti

sovražniku in ga za nekoliko hipov tako omami, da ne more koj za njim, in tako mu uide. Kakor druge kune, je tudi dihur neusmiljen morilec, no vendar pravijo, da med perutnino ne kolje tako grozovito, kakor belica ali zlatica. Da pa ne bi kdo rekel, da prikrivamo smrdljivčeve hudobije, moramo povedati, da se je dihur tudi lotil deteta v zibeli. Tako se je prigodilo v mestu Riga na Ruskem, da je dihur prišel v izbo in je zaklal otroka v zibki.

Brez vse koristi pa tudi dihur ni, zlasti je velik sovražnik vseh miši in podgan, tudi žabe in krte, kače in celó gade srdito preganja. Čudovito je to, da mu najstrupnejši gad ne more nahuditi, naj ga grize in pika, kolikor hoče, spak se ne zmeni. Dihur rad znaša živeža v svojo luknjo, kar druge kune nimajo v navadi.

Človek ne bi veroval, kako trdoživ je dihur, ni ga moči z lepa ubiti. Desetkrat bodeš mislil: no, sedaj si mrtev! pa bode spet oživel. S preklano glavo, z razporjenim trebuhom in s predrtimi prsi, bode še na-te hreščal in pihal.

Kožica je dobra, le škoda, da skoro nikdar ni moči iz nje popolnoma odpraviti nevšečnega smradú. Mesa nobena žival ne okusi.

Podlasica ali lasica je najmanjša, najzaljša, pa tudi najsrboritiša med kunami. Živalca na šibkih, nizkih nožicah s kratkim repom vred je komaj pêd dolga, tenko zleknjeno truplo ni nikjer širje od glavice. Zgorej je rjava, zdolaj bela, po zimi pa tudi na hrbtu dobiva večje ali manje bele lise in proge. Krvoločna roparica stanuje povsod po drevesnih luknjah in v podzemeljskih rovih med trnjem na polji, v grobljah konec njiv, pa tudi po hlevih in svislih. Proti večeru ali če je mirno, tudi po dnevi gré iz svojega skrivišča, ogledava se na vse strani, poskakuje nemirno in zvedavo, preišče vsako luknjo, malo postoji, poluka pod kamen, skoči na grm, vse sliši, vse vidi, vedno vohljaje z malim smrčkom, smuk! kakor senca šine spet iz grma, sedaj se postavi na zadnji nogi, sedaj se kot kača plazi po travi vedno misleč na moritev. Vsemu, kar po zemlji hodi in lazi, napovedala je podlasica vojsko. Ur-

nej miški, dolgorepej podgani, rovarskemu krtu, dolgouhemu zajcu je ravno tako nevarna, kakor ptici in njenim jajcem, kakor brezskrbnim kobilicam, kuščarjem, kačam, žabam in celó ribam in rakom v vodi. Ako je hudomušna, zažene se tudi v psa, v konja in tudi človeku skoči za vrat. Babjeverni ljudjé se podlasice bojé, češ, da je strupena ali kali.

Lasica ima svoje mlade, katerih skotí 3 do 8, neizrečeno rada, v nevarnosti je prenese v varniši kraj, ako je treba, je brani nevarnosti neustrašena do zadnjega diha. Mlade se igrajo kakor male mucke, da je prav kratkočasno jih gledati. Mlado lasico je prav lahko ukrotiti.

Podlasica ne stori človeku velike škode, toliko več pa uganobi drugih škodljivih in požrešnih živali, zato ni pametno jo loviti in pobijati.

Razen te male lasice, nahaja se pri nas povsod tudi velika lasica ali hermelin, ki je po lastnostih in tudi po vnanjosti malej sestrični vsa podobna, samo da ima nekoliko daljši čopast rep, ki je na koncu lepo črn, tudi po zimi, ko žival vsa pobelí. Na severu so večje ter imajo tudi lepšo kožico, ki se je že od nekdanj drago plačevala, zato so v prejšnjih časih le cesarji in kralji in druga bogata in imenitna gospoda nosili plašče z hermelinjimi kožicami obšite.

Sobol. Med vsemi kunami je zastran prelepega krzna najimenitniši sobol, ki prebiva po mrzlih sibirskih pokrajinah. Velik je kakor zlatica, in tudi sicer jej je podoben ali visoko ga povzdiguje lepa, svilasta in svetla dlaka, zaradi ktere se njegova koža tako drago plačuje. Nekdanj je bilo toliko sobolov, da jih je en mož v eneji zimi brez posebnega truda 80 nalovil.

Ko so Rusi dobili Kamčatko, smejali so se Kamčadali ruskim kozakom, ki so ž njimi menjavali po nož za meh. Ali sedaj se je to drugače presuknilo. Sobolov je manj od leta do leta, ker je lové na vse kriplje; sedaj lepa kožica velja 100 gld. in tudi več. Lov na sobole je jako težavna in nevarna. Navadno se zbere lovska družba jeseni na znanih loviščih, do kamor so jim psi na sanéh pripeljali živeža za nekoliko mesecev. Ko so si postavili kolibice v snegu,

začnó slediti sobole, iščejo jih po duplih in žlamborih, po luknjah in razpokah. Ako je lovec našel sled, poseka drevo, in ubije sobola s puščicami ali iz puške, ali pa mu nastavlja pasti in mreže. Po najrezniši burji, po največem snegu kolovrati ves dan lačen in truden po hribih in dolinah in dostikrat mu se trud še ne izplača. Večkrat pride lisica ali kaka druga zver pred njim pogledat v past ali v mrežo in požrè vjetega sobola, pustivši lovcu kak kosec dragocenega krzna za spomin.

Potem se ni čuditi, da kožuh iz samih lepih sobolovih kožic stane na 10.000 gold.

9. Vidra.

Ne moremo se ločiti od roparskega kunjega plemena, da ne bi spregovorili o vidri, ki je prav za prav tudi neka vodna kuna. Povsod ob potocih, zlasti ob gorskih, ki so polni plemenitih postrvi, pa tudi ob večih rekah in jezerih, z grmovjem in trstjem zarasenih gospodari ribičev največi strah — namreč

10. Vidra.

vidra. Ta vòdna zver ima svoj stan najrajša pod koreninami kacega drevesa, kamor si je iz vode navzgor izkopala ozko luknjo ter jo je zgorej razširila v veči kotel, kjer preleži ves dan na mehko postlanej po-

stelji. Tihi večer, posebno ob mesečini, jo izvabi ven na lov, po samotah se upa tudi ob dnevi. Ako jej povodenj zalije stanovanje, zbeži na kako drevo, najrajša v duplo.

Vidrino valjasto truplo se v hoji vleče skoro po tléh, ker ga nosijo jako nizke noge, kožica med prsti razpeta spričuje plavajočo žival. Glave je zabuhle ali ploščate, majhnih zaokroženih ušes, malih oči, dolzih brk in ostrega krepkega zobovja. Truplo meri poltretji črevelj, močan rep je pa za polovico krajši. Kratka ali gosta in svetla dlaka se v vodi ne zmoči ter je zgoraj temnorjava, spodaj pa bledejša, po licih skoraj sivkasta.

Da-si je vidra ustvarjena za vodo, vendar na suhem tudi dosti hitro teče, zvijaje se s truplom kakor kača. Veselje je pa gledati vidro v vodi, v njenem življi. Plava in potaplja se čudovito lahko in spretno, vidi se, da jej to ne prizadeva nikakoršne težave, zato se pa tudi nikdar ne utruji. Vidri je vse eno, ali plava z vodo ali proti vodi, na dnu ali na vrhu, v vodi se preobrača in prekucuje na vse strani, ako se jej zdi, plava na hrbtu ali po strani ležeča. Plavajoča miga z glavo in zviija se kakor kača, z dolgim repom pa kormani. Časih pomolí glavo iz vode, da si oddahne; po zimi, ko so vode zamrznjene, pride sopst k luknjam, od ribiča ribam za dušek izsekanim.

Vidra se hrani največ z ribami, ali prežgana tatica tudi vé, kaj je dobro, kajti postrvi jej gredo posebno v slast. Ako ni postrvi, tudi ne zameta drugih rib, to se vé da, zraven žré pa tudi rake, žabe in vodne ptice. V plitkih potocih maha z repom in prestraši ribe, da se skrijejo v globeli in pod kamenje, kjer jih toliko bolj gotovo zasači. V globokih vodah rada sede na kamen ali parobek ter odonod preží; kakor ugleda ribo, plane za njo in le redko ktera uide. Kjer čuti velike ribe, plava na dnu in pograbi zgoraj plavajočo ribo za trebuh. Kar vidra pograbi, ne spusti več, tudi človeka ne, ako se je va-nj zagrizla, rajša se da ubiti. Manjšo ribo pohrusta v vodi, pomolivši samo glavo iznad vode, večo pa iznese na suho. Ker je požrešna, kakor vse kune, naloví več, nego more pojesti; večkrat iztrga samo

iz hrbta kos mesa, drugo pa pustí. Glave in repa pa sploh nikdar ne pojé.

Vidra plava daleč po vodi, iz enega potoka v drugi, ako se je navadila v ribnjak, hitro ga izprazni. Zarad te škodljive požrešnosti, zraven pa tudi zastran mesa in kože, jo srdito preganjajo, toda zvitej buči je težko priti do živega. Čakajo jo pri mesečini, ali vidra ima dober sluh in izvrsten nos ter čuti človeka že iz daljave; s kolmi zagradijo vodo in pusté le nekoliko vrzéli, v ktere nastavljajo železne pastí in res se marsiktera vidra vjame tako. Večkrat tudi ktera obtiči v mreži, ki jo je ribič ribam nastavil, in se zaduší.

Vidra skotí 2—4 mlade, ki so prav ljubke živalce. Starka jih pa tudi skrbno gojí in redí in brani proti vsakemu sovražniku.

Mlado vidro je čudovito lahko ukrotiti, celó stara se kmalo sprijazni s človekom. Mlada se tako privadi na mleko in na kuhano zelenjavo, da ne mara niti za ribo niti za meso. Gospodar jo lahko priučí, da gré na zapoved v vodo ribe lovit in zvesto prinese vsako njemu v roke. Sploh je domača in gospodarju privržena kakor pes, pride k njemu, če jo po imenu pokliče, dobrika se mu in drgne ob noge, rada leže v njegovo znožje, še rajše pa v naročje, ako jej dovoli, povsod ga spremlja, po noči je najbolji čuvaj in ako je treba, brani gospodarja, kakor najvrliši pes. Vidrino meso velja za postno jed, sam Bog si ga vedi zakaj! Meso, zlasti od stare vidre, je žilavo in ni za slab želodec, toliko več je pa vredna koža, ki se stroji in podeluje v raznovrstno kožuhovino. Vidrovina je pri nas sosebno v čislih za kape „vidrovke“.

10. Jež.

Prijatelj! ako hočeš videti čudnega ponočnjaka, pojdi z menoj. Solnce je zatonilo za gorami, v gozdu so za čas umolknili razni glasovi, rosa je jela rositi. Ustavimo se na porobji in stopimo za gosti grm. Sedaj je v gošči nekaj zašumelo med suhim listjem, sedaj spet, vedno bliže nas, no! zdajci se je zgenilo dračje, iz grmičja se prikaže špičast rilček in precej

za njim čudna žival starikavega nagrbanega lica, kratkega repa, nizkih podplatastih nog in oblega trupla v bodečej sivej suknji. Da-si je videti okoren, vendar hlastá sem ter tje, stika po luknjah, prevrača listje in riže z rilcem kakor svinja.

11. Jež.

Izpod kamena je pripodil martinčka, hitro plane za njim, živalca bi se zvijala in branila, ali ni časa, jež jo je že pohrustal in sedaj spet nemudoma išče živeža. Zdajci je poknila suha vejica pod našimi nogami, jež se zdrzne, malo posluša, pa hipoma skrči glavo in noge ter se zviže v klopčič. Ako ravno je našopiril bodice, vendar ga rahlo vzamemo v roke ter ga nesemo domú na vrt.

Jež je čuden svat. V svojem vedenji je res malo neroden in telebast, ali vendar pošten skozi in skozi, celó šegav in šaljiv, vsaj hudobe ni v njem nobene, in prav po nedolžnem trpí, če ga sirovi nevedneži preganjajo. Godí se mu kakor sploh poštenjakom, hudobni svet mu je natvezel pregrehe, za ktere obrekovani siromak ne vé. Govorí se o njem, da na skrivnem piščeta kolje, krave sesa in Bog si ga vedi, kaj še, kar je pa vse izmišljeno. Plašni samotarec žedí ves dan v kakej séči, ali v luknji pod kako korenino ali pod kupom suhljadi in še le zvečer si upa zapustiti skrivišče. Boječe caplja okoli z mokrim rilcem, vedno sledé miši, žabe, kuščarje, kače, črve, ogerce, polže in drugi mrčes. Najrajše

žrè miši, zato ga ljudje tudi jemljó v hiše, kjer razen miši loví še neko drugo nesnago, za katero nimamo strahú pri hiši, to so namreč šurki ali švabi, katerim je zaklet sovražnik. Ako ne dobi dosti mesne jedí, loti se tudi sadja. Znamenito je pri njem sosebno to, da tudi najstrupenišega gada požrè brez vse škode, naj ga gad še tako seka in pika v gobec ali kamor hoče, jež se ne zmeni za to, le malo oblizne se, potem strupovitej kači lepo stáre glavo ter jo požrè vso do repa. Tudi drugi strup, ki bi usmertil mnogo večó žival, mu ne pokvari niti zdravja, niti volje do jedí.

Tako se jež pošteno preživi do jeseni. Ko začne listje padati z dreves, skrbi tudi on za zimo, izkoplje si globoko jamo, ter nanosi va-njo listja, mahú in trave, da je vsa polna. Smešno je gledati ježa, kako si posteljo znaša, povalja se namreč po listji in mahovji, kar se je nabodlo na bodice, to nese domú in če se zraven nasadi še kaka lesnika ali hruška, mu je tudi prav. Zima nastane, jež se zarije v steljo, se zvije in zaspí tako trdno, kakor znabiti nobena druga žival. Človek bi rekel: mrtev je, ako mu ne bi utripalo srce.

Ježev je povsod, na ravnem in v gorah. Navadno mislijo ljudje, da sta dva ježa pri nas, pesji in svinjski; pravijo, da je svinjski dober za jed, pesji pa ne. Ali to so prazne bajke, pri nas je samo ena vrsta, le toliko je res, da ima samica navadno daljši rílec, in brž ko ne, je to svinjski jež. Cigani ježa radi jedó.

Mladi ježi se kmalo privadijo hiše in bili bi človeku všeč, ko bi po noči ne bili tako nemirni, in ko ne bi smrdeli. Na vrtéh so pa neizrečeno dobri in pameten gospodar bi je moral vabiti, ne pa odganjati in ubijati, ker škode nikakoršne ne delajo, družega požrešnega in sitnega mrčesa pa mnogo pokončajo.

Ježevi najhuji sovražniki so psi, kjer ga ovohajo, ne dadó mu mirú. Siromak si ne vé drugače pomagati, da se zvije in tako preganjalcem dá priliko, da si nosove okrvavé na bodicah. Bolj napečna je premetena lisica, ona bodeči klopčič s prednjima nogama bezá in vali do bližnje vode, kjer se klopčič hitro

razvije. Še huje pa podkuri prestrašenemu ježu, ako ga porosi s svojo smradno vodo, tedaj hitro pokaže glavo izmed bodic, lisica hlastne po njej — in ježa ni več.

11. Krt.

Doslé smo opisovali in opazovali samo živali po zemlji in nad zemljo, pogledimo enkrat malo pod zemljo. Tam doli krt kraljuje zato jo tudi imenujemo „krtovo deželo“. Pogledimo danes v temno kraljestvo, kako po njem gospodari mnogo psovani in hudo zati-rani krt. Dolžili so ga, in dolže ga še dan danes, da je zanikaren ti-hotapec, da grize korenine sadežem, ki morajo potem uséhniti. Ako bi bilo to resnično, gotovo bi zaslužil hudodelec, da ga na smrt obsodimo. Ali že pri mnogih živalih smo se preverili, da jih svet krivično sodi, in zato tudi krta nečemo soditi prenaglo, predno se ne prepričamo na svoje oči, kaj je v stvari.

Poglejmo si najpred obtoženca. Kacih 5 palcev dolgo truplo je valjarju podobno, skoro bi djal, da je v plečih močnejše, nego zadej, vratú ni videti, od krepkega tilnika se glava zožuje v precej dolg

12. Krt.

rilček. Uhljev nima, tudi očes ni videti, ima ju pa vendar, le majhni ste in v dlaki skriti. Noge so kratke in slabe, da se na nje ne more mnogo opirati, zlasti velja to za zadnji, in krt res ne hodi toliko po nogah, kolikor se prav za prav plazi po izritih cevih in hodnikih. Prednji nogi, da-si tudi kratki, ste vendar močni, široki lopatasti in na stran obrnjeni. Rep je kratek in tenek. Črna dlaka ni dolga, ali je gosta, svetla in se malo na modro spreminja.

Odprimo mu še gobček. Oho! kaj je pa to? Vsi zobje so ostri in špičasti kakor igle. Hm! hm! to bi čudno bilo, ko bi ta žival korenine žrla, kajti vse ostrozobe živali se živé z mesom ali pa z drugimi malimi žuželkami in s črvi. Da bi baš krt v tem bil drugačen — ni verjetno. Ali človek je že tak, da časih raji veruje praznovernim in nevednim ljudém, nego lastnim očém. Torej ženimo stvar do kraja! Razporimo ga, ter mu pogledimo v želodec! Kar je pojedel, to se bode našlo v njem. Pa kaj najdemo? Nekaj mišje dlake, nekoliko na pol prebavljenih črvov in hroščevih kož. Nedolžen je! Neumni njegovi obrekovalci so modrovali tako: „Tukaj je več objedenih usehnelih sadik, zasačili smo pa tudi krta, tedaj nihče drugi ni to zakvaril, nego krt. Križajmo ga“. Taki ljudjé so tako kratke pameti, da ne premislijo, da so samo zató pri usehnelih rastlinah vjeli krta, ker je onde hrustal bramorje in ogerce, ki so korenine podgrizavali. V praznem kozolcu ni vrabcev, temuč v polnem.

Ako bi znabiti še kdo stresal z glavo, naredimo mu še eno poskušnjo. Denimo nekoliko živih krtov v skrinjo z zemljo napolnjeno, med zemljo jim zmešajmo sladkih sočnih korenin, bramorjev, žab, črvov, ogercev in izrezanega mesa. Krti kmalo začnó riti, za kratek čas črvom, ogercem, žabam in mesu ni sledú ni tirú, vse so požrli, korenja se pa nobeden ni dotaknil. Ako jim hitro ne damo spet jesti, bodo se jeli med seboj klati in žreti, in zadnji bo tudi hitro lakote poginil. Ni je skoro tako požrešne živali, krt namreč pojé vsaki dan toliko, kolikor sam vaga, ali rastline ne povoha.

Mislím da bo sedaj vsak prepričan, da krt ni naš sovražnik, ampak prijatelj. Ni torej pametno krta na vse kriplje preganjati. Res je, da riže po zemlji in da dela nevšečne krtine po travnikih. Ali treba je pomisliti, da tako rahljanje zemlji ni na kvar, krtine pa z grabljami poravnaj, pa bo vse prav. Toliko se sme reči, da se škoda ne dá primeriti s koristjo, ki jo imamo od krta. Le v vrtilih je siten zarad vednega rovanja.

Krt ima neizrečeno dober nos in tenek sluh, tudi je čudovito uren posebno pod zemljo in celó na zemlji ga človek težko dohaja; ako je treba, tudi plava čez široko reko. Največi mojster je pa v rovanji in kopanju. Z rilcem rahlja zemljo, z lopatastima prednjima nogama koplje, z glavo in s tilnikom pa pehá prst pred seboj, dokler je kviško ne izmeče v podobi krtine. Pod zemljo ima prav umetno izdelano hišo, namreč mehko nastlan kotliček, okoli kterega gresta dva rova, ali dve poti ena nad drugo, iz gornjega rova se gré v hišo, iz ktere drži še ena pot navzdol na veliko cesto. Ona prva dva okrogla rova sta med seboj v zvezi z nekoliko poti, in od velike ceste so razpeljane manjše na vse strani, po njih hodi krt na lov, in po lovu se spet vrača domu. V hišo hodi na gornja vrata, iz hiše pa na spodnja. Blizo hiše nekod ima tudi vodo kamor hodi pit; ako ni v sosedstvu kake mlake, naredi si sam kapnico, kamor se voda zbira.

Krtica ima posebno hišo, kjer na mehkejši postelji skoti 3—5 mladih krtičkov, ki niso večji od boba; oba, samec in samica, skrbita za nje ter jim donášata hrano. V nevarnosti je krtica skriva in prenaša v gobcu.

Krt je po noči bolj delaven, nego po dnevi, po zimi ravno tako, kakor po letu. Sovražnikov ima med pticami in med četveronogimi živalimi dosti.

V južnej Afriki živi krt, ki ima posebno lepo bliščečo dlako, ki se iz zelene barve preleva na zlato, zato mu tudi pravijo: zlati krt.

12. Rovka.

Krtu je po lastnostih in v ponašanji zeló podobna rovka, ki je pa ljudém sploh manj znana, nekaj

ker je ponočnjakinja, nekaj pa ker je jako majhna in jo človek lahko zgreši. V svojej vnanjosti človeka spominja na miš, toda je še manjša in tanjša ter ima dlakav rep in dolg špičast gobček, zato jo tudi v nekterih krajih špičmoh imenujejo. Kakor krt ima tudi ona prav majhni v dlaki skriti očesi in ušesi, in tudi kakor iglice ostre zobe. Glas jej je

13. Rovka.

tiho prijetno cvrčanje ali cikanje. Vsa živalca diši po pižmu ali mošku, zato je niti mačka, niti pes ne je, zadavi jo pač ali mrtvo pusti z mirom.

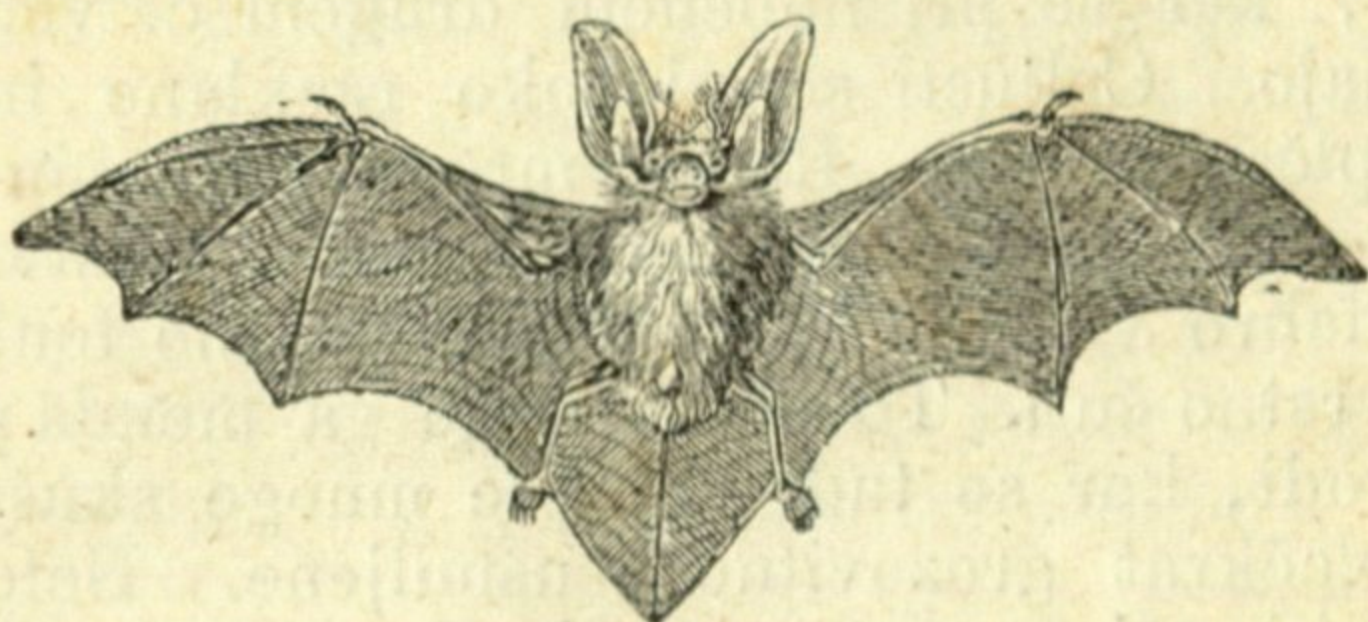
Rovka je najmanjša med sesavci, ali vendar je pritlikovka požrešna in krvoločna, kakor ktera koli druga žival. Tako je predrzna, da napada mnogo večje in močnejše živali in je tudi oblada. V sili se med seboj koljejo in žró. Po noči vedno stika po luknjah, po starih zidovih, po grobljah in séčih in po dnevi tudi po krtovej oblastniji. Dolgi rilček nikdar ni miren, vedno viha in vohlja ž njim in vsacemu mrčesu je koj za petami.

Povodna rovka stanuje v luknjah ob vodi in se hrani z manjšimi vodnimi živalcami, ker zna jako dobro plavati in potapljati se. Kako je drzen in požrešen mali spaček, vidi se iz tega, da celó velike ribe nadleguje in je tudi usmrti. Skoči jim namreč na glavo, izkoplje jim oči, pregrize glavo in požrè možgane.

13. Netopirji.

Ko poletnega večera tihi mrak prepereza vse stvari na zemlji, planejo iz vsakoršnih temnih votlin netopirji

in prhutajo po zraku kakor črne vešče. Netopir je čuden polutan! Pol tiča, pol miši, zato mu po nekterih krajih pravijo šišmiš. Priprostemu, nepodučenemu človeku je netopir skrivnostna, grozna, skoro pošastna

14. Netopir ušati.

prikazen. Nočna ura, ob kateri oživi to strašilo; njegova polutanska natora, ktere si neuk človek ne more prav razjasniti; tenka, mrzla in mastna mrena, ki v podobi plašča obdaja njegovo truplo in ga nosi po zraku; omahlo, vegasto letanje; velika ušesa in majhne oči in zraven še čudni kožnati izrastki v licu — vse to se strinja v netopirji, ter ga dela groznega. Kar mu pa še manjka, dodaja živa domišljija — pak je pošast gotova. Brez skrbí rečemo, da ljudje o nobenej naših živali sploh tako malo ne vedó, kakor o netopirji, zato se pa tudi o nobenej ne pripoveduje toliko — največ prav neslanih — pravljic. Tudi pri tej živali se potrjuje resnica, da je nevednost mati neumnih vraž. Kjer ni pravega znanja, tam se duhov rado polasti praznoverje.

Najpred si poglejmo živalco bolj na tanko. Prednja uda sta vsa predrugačena in nista prav nič podobna zadnjima, vse kosti so daljše in močnejše; sosebno štirje prsti so neznano dolgi in tenki, le palec je kratek in nosi močan zakrivljen krempelj. Med podaljšanimi štirimi prsti je pa razprežena tenka gola mrenica, kakor na mareli tkanina med šibinicami. Mrenica se začne na vratu, razprostira se med prsti, gré ob truplu do zadnjih nog in obdaja tudi rep. Zadnji nogi ste slabi, prsti na njima so kratki, s kremplji oboroženi in brez vezalne mrenice. Trupla je majhnega in zajetnega, kratkega vratú in precej debele zašpičene glave. Oči so prav majhne in skoro

v dlaki skrite, ušesa so pa gola in dolga, pri nekterih daljša od trupla, in časi tudi oba uhlja na dnu skup zraseta. Tudi okoli nosa imajo nekteri čudno prirezane kožnate izrastke, ki delajo žival tem bolj ostudno in pošastno, ker se pri nobenem drugem četveronožcu ne nahajajo. Čeljusti so globoko razklane in polne ostrih špičastih zob. Razen mreene, ušes in ličnih kožic je ostalo truplo obraseno z mehko gosto dlako. Netopir dobro vidi, še bolje voča, neznano tenko sliši in preizvrstno čuti. To tenko čutje ga menda po noči največ vodi, kar so tudi potrdile mnoge skušnje, ki so bile večkrat grozovitno neusmiljene. Netopirjem so izteknili oči in potem so je izpustili po izbi, v kateri so od stropa visele niti in bile tudi križem razpeljane, sem ter tam so bile razstavljene veje in goreče sveče. Po tacih prostorih so letali oslepljeni netopirji ravno tako hitro in spretno kakor videči, nikoli se ni nobeden v steno zaletel, nikoli se ni zadel ob kako stvar, zmerom se je znal ogniti o pravem času, sosebno človeškej roki so se že od daleč izogibali. Slepí so našli luknje in se va-nje poskrili. Ravno tako so se obnašali, ako so jim ušesa s čim zamašili, le ako so jim glavo zavili v kako krpo — in naj si je bila najlaža tenčica — tedaj niso hoteli izleteti. Iz teh skušenj bi se dalo posneti, da razen letne mreence posebno óne nosne kožice čutijo vsako stvar že od daleč, če je tudi oko ne vidi.

Vsi netopirji so ponočnjaki. Po dnevi spé v vsakoršnih luknjah in votlinah, po duplih, v starih zidovih in dimnjakih, pod strehami, v cerkvenih zvonikih i dr. Po Slovenskem živi mnogo teh mračnjakov tudi v podzemeljskih jamah in podmolih, ki se pri nas pogosto nahajajo. Večkrat so v kakej jami netopirji tako nakupičeni, da je strop ves črn od njih. V miru se obesi netopir za krempeljce na zadnjih nogah, stisne mreenco ob sebi kakor plašček, podvije rep in visi po ves dan z glavo doli obrnjen. Ako hoče zleteti, namaže si poprej letno mreeno z neko smradno mastjo, ki mu se cedi iz žlez blizu nosa, potem prizdigne glavo, razprostre prednja uda in prste, raztegne rep, se požene in sfrči.

Netopirjevo letanje je nekako izgubljeno, kakor brez pravega namena in cilja, ter se ne more primerjati tičjemu letanju. Z vednim plahutanjem se vzdrži v zraku, prha sem ter tam, ali zrakú ne more rezati, niti viseti niti sukati se v zraku po tičje. Tudi se kmalo utruji, zato pogosto počiva obešaje se za veje ali za druge stvari. Ako pade na zemljo, vzdigne se z veliko težavo, ako more rad spleza na kako drevo ali na kamen in odonod spet prhne. Vendar tudi na zemlji ni tako neroden, kakor bi si človek mislil, pomaga si s sprednjima in zadnjima nogama, kakor vé in zna. Najhitreje pleza zatikaje ostre krempeljce v hrapavo skorjo ali pa v razkav zid. O netopirjih se sploh misli, da se zaprašé človeku radi v glavo in da mu se zapletó v lase, zlasti ženskam, kar je pa vse le izmišljeno.

Naši netopirji jedó samo žuželke, zlasti nočne hrošče, metulje in mušice, ktere že od daleč čujejo brenčati po zraku. Prav lepo je videti, kako netopir muhe lovi: s krelutjo namreč mahne po muhi, puhne si jo proti trebuhu in omamljeno prestreže v repno kožo, ktero je kakor košek naprej zavihnil. Vsi netopirji so jako požrešni in ker óni nočni metulji in hrošči nam po vrtéh poljih in gozdih škodo delajo, bode vsak previdel, da so netopirji prav koristne živalce; tudi sicer človeku nič žalega ne storé, niti ga ne nadlegujejo, zató bi jih ne smeli meni nič tebi nič pobijati in preganjati.

Med nami je zeló vkoreninjena vraža, da netopir žrè špeh in slanino brž ko ne zato, ker netopir res rad zahaja v dimnjake, kjer se slanina suší in ravno tako leta skozi odprta okna v kašče in hrame, kamor se mesnina spravlja. To je vse res, ali s tem še ni nič krivičnega dokazano. Zakaj zahaja netopir na ta mesta? Precej bomo videli! Na slanini in v mesu se prav radi redé vsakoršne žuželke, na primer: špehar in mokař, tudi molji in muhe in še drugi mrčes. Zarad te nesnage obiskuje netopir dimnjake, hrame in kašče, nje lovi in hrusta, špeha in mesa se ne dotakne. Tolike in tolike skušnje z vjetimi netopirji so dostojno skazale, da žival od strada in glada raji pogine, nego da bi špeh okusila. Ako je v kašči

slanina oglodana, znamenje je, da je bila miš ali podgana pri njej. Iz tega je tudi videti, da ni dosti hrama z gostimi mrežami varovati samo proti navideznemu sovražniku netopirju, ker pravi škodljivci so tako majhni, da lahko skozi hodijo, njih sovražnik in preganjalec pa ne more za njimi.

To velja pa samo za naše netopirje. V južnih vročih krajih so netopirji večji, nekteri med njimi so tudi škodljivi po njivah in vrtih, drugi pa trapijo živino in celo ljudi sesajoč jim kri v spanji. O teh bomo na koncu nekaj ob kratko spregovorili.

Netopirjem godí toplota. Zato jih mrzli kraji nimajo, tudi pri nas ne živi mnogo vrst; kolikor pa dalje gremo proti jugu, več jih je. Že na južnem Laškem in Grškem zvečer vse gomazi po zraku, ali dalje v vročej Afriki in južnej Aziji ti mračnjaki zvečer vprav zatemnijo obnebje. Kakor pri nas o poletnih večerih plešejo po zraku cele megle drobnih mušic in komarjev, ravno tako se ondukaj poganjajo črni roji večih in manjših netopirjev. Vrt in polje, trg in ulica, hiša in veža, vse črni od netopirjevih krelút.

Naši netopirji zimo prespé. Po sto in več se jih časi stisne skup v kako zatišje; kakor po dnevi, visé tudi vso zimo z glavo navzdol držeč se z zadnjima nogama. Ob južnem vremenu se tudi po zimi prebudé in malo izleté, pa gredó spet spat. V hudej zimi jih mnogo zmrzne. Da-si ima polután na sebi nekaj tičjega, vendar je pravi sesavec, kakor drugi četveronožci. Netopirka ima navadno po dva mlada, ki se koj po rojstvu spneta starki na prsi, onde se prisesata in ne gresta od nje, dokler ne vzraseta toliko, da moreta sama letati ter si hrane iskati. Starka leta okoli za živežem, noseč svoja mlada na prsih.

Netopirji živé radi v družčini, posebno živali te iste vrste se rade držé skupaj, razne vrste se pa tudi koljejo in grizejo, celo moré se in žró. Žival ni tako topa, kakor se sploh o njej misli. Človek netopirja, zlasti mladega, lahko privadi, da leta za njim ter mu jemlje muhe iz rók.

Naši najnavadniši netopirji so:

Zgodnji netopir je v truplu $4\frac{1}{2}$ palca dolg, z razpetimi krelutimi meri pa 16 palcev. Zgoraj je dimast, zdolaj sivkasto-bel, ušesa so dolga kakor glava. Med našimi je največi, navadno izleti zvečer prvi, časi že za solnca. Leta prav dobro.

Uhán ali ušati netopir ima ušesa dolga za dve glavi, v truplu je dolg nekaj črez 3 palce, razpét meri devet palcev, dlake je sivo-rjavkaste, po trebuhu jasnejše. Uhán je naš najnavadniši netopir in leta pozneje v noči. Kedar spi, zgiblje dolga ušesa pod pazhe.

Po jamah in podmolih prebiva pri nas v velikej množici:

Podkovernjak, ki ima na nosu široko kožnato krpo v podobi podkve vrezano, nad njo zdolbeno jamico, vrh nje pa špičast rogljiček.

Leteči pes je med vsemi največi netopir, po dolgem meri črevelj, črez razpeti kreluti pa 4–5 črevljev. V glavo je ves psu podoben, odtod je tudi

15. Leteči pes.

dobil ime, v licu nima nikakoršnih izrastkov, dolga špičasta ušesa in letna mrena so gola, sicer je kosmat.

Živali v podobah.

Brez repa je. Leteči psi živé po velikih južno-azijanskih otocih, ob dnevi visé po vejah v mreno kakor v črn plašč zagrnjeni, po sto jih visi časi na enem drevesu vsi kakor mrtvi, človek bi od daleč mislil, da po drevji visé velikanski posušeni sadovi. V mraku se pa začnó počasi gibati in hreščati, prvi razpne kreluti in prhne z drevesa, drugi za njim, za drugim tretji in vsa družina se je spet zbrala na drevesu, ki se šibi pod sočnim in mehkim sadjem. Dober nos je vodi na drevesa, kjer so najlepší in najslajši plodovi. Taka družina oklesti v enej noči največe drevo, naj si bode še tako polno. Ako je družba velika, opleni v enej noči lahko velik vrt. Strel iz puške je le prežene na drugo drevo, ljudje si varujejo sadje, da močne mreže razpnó čez drevesa. Skoro še večo škodo delajo po vinogradih, ker so jako izbirčni. Kedar v katem kraji nimajo več jesti, leté dalje, celó čez morje od otoka do otoka. Ako jih kaj prestraši ali vznemiruje, gagajo skoro kakor gosi. Da-si jako smrdí, vendar ga ljudje streljajo in jedó, nobene večé pojedine ne opravijo brez pečenega letečega psa.

Ne gledé na kvarno požrešnost, moramo pa pritrditi, da je leteči pes umniši, nego kateri koli netopir. Za čudo hitro se udomači in sprijazni s človekom, dá mu se čehljati in jé iz roke.

V Egiptu živi neki manjši leteči pes.

Poglavje o netopirjih končamo z najhujim strašilom, imenuje se:

Krvoses ali vampir, ki je bil in je nevednim in praznovernim ljudém še sedaj najgrozniša pošast. Pa kako ne bi? le poslušajte, kaj grdoba počenja. Po noči neki prileti tiho k spečemu človeku, pregrizne žilo in mu izpije vročo kri. Da se nesrečnik tako hitro ne prebudi, pihlja mu s krelutimi mahaje hladéčo sapo v obraz. To je res strašno — ko bi samo še resnično bilo. No na vso srečo ni tako hudo, kakor se pripoveduje. Možjé, ki so vampirja opazovali v njegovej domovini, opisujejo ga tako-le:

Vampir je skoro pol črevlja dolg in petnajst palcev širok z razpetima krelutima, glave je debele,

gobca dolzega, ušes velicih in širocih. Pod brado ima na vsakej strani veliko bradavico, nad nosom mu pa štrlí zgorej zašpičen kožnat rogljiček.

16. Krvoses.

Krvoses živi po toplih deželah južne Amerike, največ jih je v Gvijani. Po dnevi so skriti v gozdu, po noči pa lové gomazen po zraku, zraven jedó pa tudi sočno sadje. Razen tega navadnega živeža pa tudi radi kri pijó, zlasti o hladnem in deževnem vremenu, ko žuželke ne letajo. Tedaj iščejo konj in goved na paši ter spéčim sedajo na pleči ali pa se jim obešajo za noge ali na vrat, bdeča živina jim pa ne dá na sé. Vampir živinčetu nagrize kožo in potem liže crljajočo kri, to vse pa dela tako rahlo, da se živinče še ne prebudi, tedaj gotovo ne čuti nika-koršne bolečine. Ranica je plitka in majhna in se kmalo zaceli. Živini ni videti, da bi jej to baš škodilo, le tačas, kedar je več krvosesov in po več noči zaporedoma sesalo, nekoliko oslabi, posebno zato, ker je ob tem času tudi paša slaba. Sem ter tam se tudi časi pripeti, da človeku spečemu pod milim nebom krvoses pregrize kožo na nožnem palcu, ako

letno je bolj zračno, zimsko pa bolj toplo in proti burji in mečavi zavarovano.

V tem ugodnem gnjezdu tudi skotí samica pomladi 3—7 mladih, ki so 9 dni slepi. Ko spregledajo, kmalo silijo iz gnjezda in ko so malo odrasli, igrajo se in skrivajo, cukajo in skačejo po ves božji dan s starimi vred. Ako starka čuti kako nevarnost za mlade, prenese je družega za drugim v zavetje, časih jako daleč od prejšnjega gnjezda. Ko je prva mladina odrasla in samosvoja, ima starka po letu v drugič mlade, navadno nekoliko manj, nego prvokrat.

Mlade veverice se hitro sprijaznijo s človekom in postanejo s časom prav krotke in domače. Zato je ljudje radi držé v gajbah, in ker so čiste in smešne v svojem ponašanji, zato ima človek veselje ž njimi. Ali v starosti se navadno potuhnejo in rade grizejo. V strahu pišči, v veselji pa muklja.

Veverica žíví po vsej Evropi v gozdih, najrajše v jelovih, kjer tudi po zimi v snegu dobi jesti. Živi se najrajše z vsakoršnimi jederci, posebno z borovim, smrekovim in jelovim semenjem, rada dolbe tudi lešnjake in orehe, v nektere gobe je prav zaljubljena in zraven izpije tudi kako jajce iz tičjega gnjezda. Ker zime ne prespí, znaša si hrane jeseni na stanovita mesta.

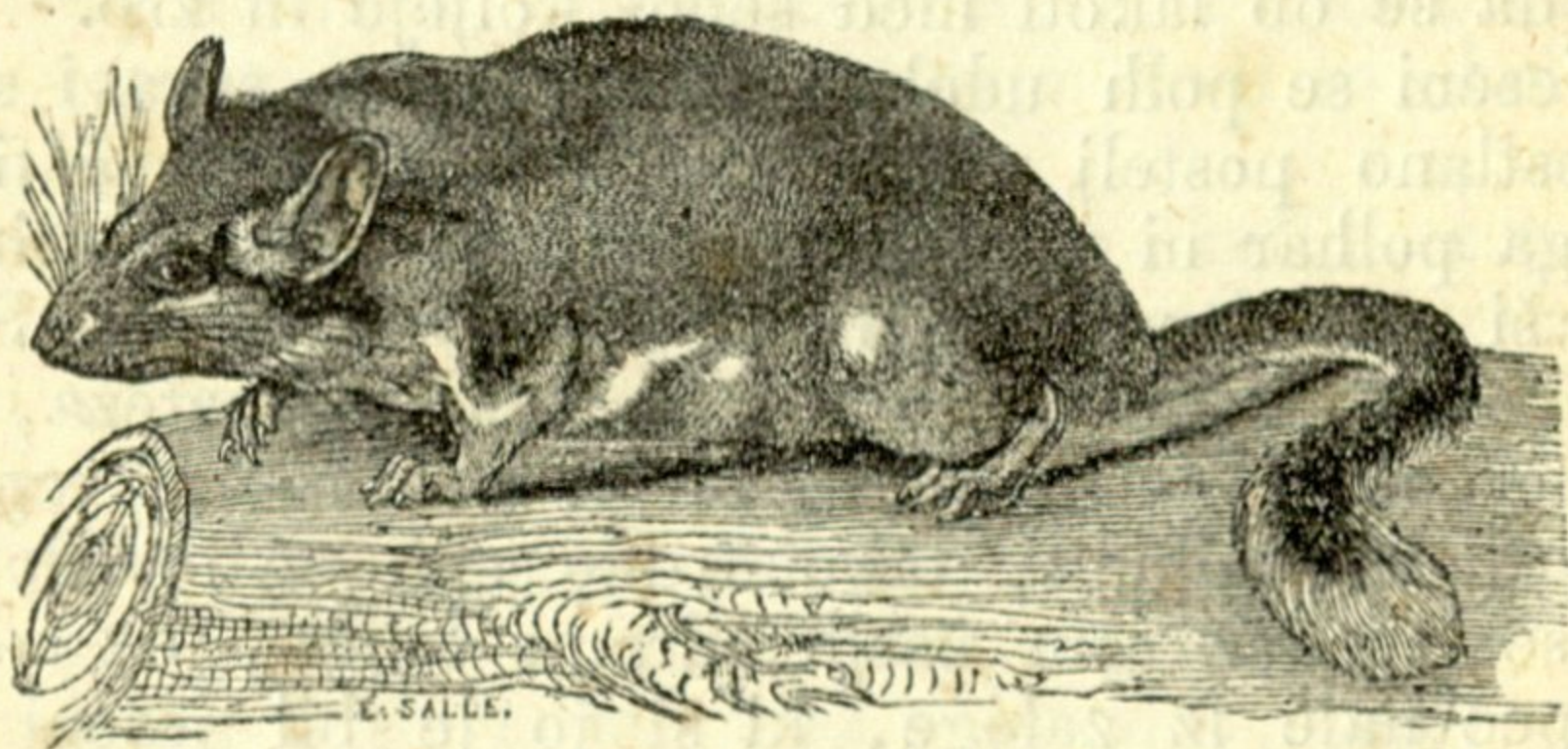
Njena največa sovražnica je gozdna kuna ali zlatíca, ki zna ravno tako hitro plezati in vkretno skakati. Največ jih podavi zlatíca, posebno mladih, ki še niso tako utrjene v plezanji niti zvite in prekanjene v skrivanji. Tudi ljudjé postrelé mnogo veveric zastran lepe kožice in okusnega mesa. V Sibiriji imajo veverice še mnogo lepše krzno, nego naše in velika množina se jih vsako pomlad polóví v pastí in progle, Tunguzi je pa streljajo s topimi strelami, da se koža ne pokvari.

V severnej Ameriki veliko škodo dela siva veverica, ki se v dobrih letih tako zaplodí, da vse gomazi od nje in potem potuje v obdelane kraje, kjer požrè vse, kar je obrodilo.

Leta 1749 so pobili 1,280.000 sivih veveric.

15. Polh.

Srčno nam bodi pozdravljen, njergavi sivosuknjik! Ako ravno nisi tako ljubeznjiv, kakor je tvoja strina veverica, vendar si za nas Slovence mnogo mnogo imenitniši. Radi te imamo in zato ti želimo, da bi ti leto na leto obilno rodila gábrica in búkvica

18. Polh.

in še želod in kostanj po vrhu. In skoro bi rekel, da so tudi tebi naši slovenski kraji posebno všeč, ker tvoj rod v tolikej množini oživlja naše gozde in mnoge siromake — rad ali nerad — oskrbuje s tolsto pečenko. Povsod se radi masté s teboj, ko v maščobi cveteš, in zakaj se ne bi, ker si dober kakor ne vém kaj. Da pa svet ne bi rekel, da samo mi Slovenci tebi hvalo pojemo, pokličemo v pričo tudi stare Rimljane, ki so gotovo vedeli, kaj je dobro na svetu. Ti sladkosnedi so hrepeneli po polšjej pečenki, in zato so jih redili in pitali v posebnih polšnjakih.

Polh je v telesnej postavi podoben veverici, toda le manjši in trščatiši. Dolgi rep je tudi kosmat in na dvoje razčesan, ali ni tako metlast kakor veveričin. Zgorej je sive, spodaj pa bele dlake.

Polh rad seda na zadnje noge, kakor veverica. Tudi je čist, torej se pogosto liže in gladi. Sploh je jako plašen, po dnevi je skrit po luknjah v duplih in žlamborih, ako ga človek draži, godernja in tudi grize. Po noči se še le začne življenje za-nj. Kdor hoče poznati polha, mora biti po noči v gozdu, mora sam čuti ono čudno drdranje in škrabljanje,

dleskanje in pokanje po vejah, ki še le proti jutru prestane.

Polh je jako požrešen, neprenehoma bi hrustal in trl, po pravici se more reči, da ni nikdar sit. Izbirčen tudi ni, bodi si žir ali želod, lešnjak ali kostanj, vse mu gre v nenasitljivo golt, ni skoro treba pristavljati, da tudi sočnega sadja ne zaméta, pravijo, da se ob lakoti med seboj koljejo in žró.

Jeseni se polh udebeli in potem se spravi spat na postlano postelj v duplu — se vé da samo tisti, kterega polhar ni vjel. Na postelji se zvije v svitek, skrčivši glavo, noge in rep, otrpne in zaspí. Spečega polha človek lahko v roko vzame, razteza, zatoči po zemlji, celó ubosti bi ga smel — in vendar se ne bode prebudil, tako trdno spí. Ali v dolgej zimi se vendar sam časih zdrami toliko, da se na pol speč najé iz zaloge, ki si jo je bil jeseni nanesel v ta namen. Za tem spet zaspí.

Polh živi sploh po južnej Evropi, razen naših krajev tudi na Španskem, Laškem, Hrvaškem, Oger-skem in južnem Ruskem. Polšica ima 3—6 golih in slepih mladih. Razen človeka, ki jih loví zarad mesa in kože, preganjajo ga še mnoge druge živali, na primer: divja mačka, kuna, podlasica in sove.

Zanimiva je polšja lov, kakor je v navadi po naših dolenjih krajih. Poslušajmo samovidca Jurčiča, kako on popisuje to lov.

„Slovenski polhar ne hodi tolikanj zavoljo prida in dobička na lov te živalce, ampak največ zavoljo tega, ker ga veseli, rekel bi, romantični in nekaj čudoviti način, kako polhe loví. Stare pravljice, ktere Slovenec kakor mladeneč rad posluša in kakor sivo-glav starec rad pripoveduje, črna polnoč in samotni temni gozd, zbuja jo mu živo domišljijo, in to ravno je večidel vzrok, da ljubijo stari in mladi polharji svojo lov nad vse.

Ko jesensko solnce že zahaja za žalostnimi gorami na zatonu, zberó se polšji možje za vasjó. Vsak ima na hrbtu v naramnem košu ali v mavhi premetalnici ali pa na trto v rešto nabrane polšje pastí, samostrine ali škatlje imenovane. Cela zbrana tovaršija stopa počasi za vodnikom, starim polharjem v

hosto. Medpotoma sodijo in ugibljejo na boljši ali slabejši uspeh nocojšne noči. Kakor je že to leto več ali manj želoda, gabrice in drobnic obrodilo, kakor je dnevno vreme, in čas dalje ali bliže sv. Simona in Juda, tako sklepa izvedeni starec svoje razsodke.

Prišedši sred gozda, izberó si kraj navadno v globokej dolini na starem kurišču, kjer suhe brsti nanesó za ogenj, potem se razidejo okoli in okoli nastavljat.

Samostrine so lesene izvotljene škatlje, s podolgastim, ukrivljenim železnim, špičastim repom, za kateri se pastí v rogovilo na izbrano drvo zapičijo. Z oljem ali mehko hruško namazana notranja stran privabi tolsto žival iz drevesnega dupla ali z veje zvedávo pogledat in povohat v odprto past. Komaj pa potakne polh rejeni vrat v luknjo, sproži se železno raztegljivo pero in zgrabi ubozega stanovalca žlamborov. Zastonj cvili in brca z vsem životom, železne klešče ga zmerom tesneje prijemljejo, kmalo pade zadavljen polharju v požrešno vrečo.

Ko je vsakteri ali z roko ali pa z dolgo palico obesil past na rogovilo starega gabra, trnjeve drobnice ali krivenčastega želodovega hrasta, zberó se zopet v naznamovanej dolini.

Nastane noč. Veselo poka ogenj, poskakuje plamen in čudovito odseva od obrazov krog sedečih polharjev. Tam sedi seženj od ognja na trhlem panji star očanec z malo pipico v sesušenih čeljustih in počasno in pretrgoma pravi svoje in svojih prednikov čudne zgone na polšjih lovih in druge stare pripovedi. Mladeneč pak, mlade domišljije, ki peče in z utrinkom preobrača v žerjavici krompir ali pa zlek-njen po praproti tiho leží, skrbno posluša starčeve besede in veruje njegovim vražam malo manj ko svetim resnicam.

Mnogovrstne polharske pravljice se oslanjajo večidel na vražo, ki je domača med Slovenci že iz starodavnih časov, kakor že pred dve sto leti živeči kranjski zgodopisec Valvazor trdi, da namreč hudič pase polhe in gospoduje čez nje. Kdor je bil na polšjeji lovi v črnej oblačnej noči, kedar se polhi

posebno radi lové, in kdor je slišal čudovito praskanje in drdranje te živalce po hrastovej skorji, kleščenje ostrega, želod in gábrico teročega polšjega zoba, in je čul zraven pisk in piš burje po žlamborih in duplih: ta si razloži to vražo lahko po naravnej poti. Samoten polhar, ki je kedaj zadremal pri svojem ognju in je vezal resnico krog sebe s svojimi sanjami, menil je zares videti kosmatega in groznega moža, ki je z bičem podil nakupičeno tropo polhov po gošči, mislil je v resnici videti velikana, ki se njemu k ognju prisedel, mu pečene polhe pojedel ali ga iz hoste podil. Od ust do ust je šla potem njegova pripoved, mnogo premenjena in z dostavki pomnožena.

Enake pravljice in druga pripovedovanja pretrgajo se le tačas, kedar stari vodnik reče, da je čas iti v pastí pogledat in polhov pobrat, kar se ne zgodi čez štiri- ali petkrat v enej noči, če ni lov posebno dobra.

Še le ko se jutranja zarija začne žariti izmed sivobradih lišajevih hrastov in vlažna megla zmerom bolj moči, poberó samostrine in gredó domú s polnimi vrečami ali koši. In da razumeš slovensko polharstvo do zadnjega, znati ti je še poslednji prigon, ki pešonogega starca kakor čilega mladenča žene namesto v gorko postelj — v temni gozd in hladno meglo; mislim namreč polno skledo tolstih polhov, v krompirji kuhanih, ktera pride drugo jutro polharju in njegovej družini na mizo.

16. Zajec.

Zajec je glodavec in sicer naš največi. Zobovje ima kakor sploh glodavci, le v tem ima nekaj posebnega, da mu za gornjima prednjima zobéma stojita še dva manjša in tanjša. Strahopetcu je Bog dal dolge in urne zadnje noge, da se hitro umakne vsakej nevarnosti, ktero čutijo ušesa, daljša od glave. Debelih izbuljenih očí ne more pokriti, ker so trepalnice premajhne, zató spi z odprtimi očmi. Gornja ustnica je zarezana, kratek rep nosi zafrknjen. Mehka in gosta dlaka je razen bele potrebušine sploh prstene barve,

19. Zajec.

toda se menja, kakor nanese letni čas, vedno je pa taka, da ga je težko razločiti.

Zajčja plahota in boječnost je prišla v pregovor. Ali vendar ni tako neumen, kakor se navadno misli. Kedar mu gré za kožo, tedaj je oprezen in prepekan, da mu se moraš čuditi. Ako ga loví lisica, nikoli ne teče v eno mer, temuč skače in šviga sem ter tam, da izbegana lisica izgubi sled. To je, da precej brusi pete, ker nima družega orožja, da bi se branil. Najmanjši šum, ako martinček švigne ali miška zašumi po suhem listji, zapodí ga v beg, zato tudi hostni zajec jeseni pobegne na polje, ker ga padajoče listje vedno vznemiruje. Malo ktera žival se more ponašati s tako tenkim sluhom kakor zajec, tudi dosti dobro voha, samo vid mu ni kaj priden. V hrib teče bolje, nego s hriba, v nevarnosti gre tudi v vodo in prav dobro plava.

Strašljivec je nočna žival, ali vendar se gré že proti večeru past in jutranje solnee ga še tudi na paši najde; po zimi pa, ko je pičla krma, pase se tudi po dnevi. Za dné žedí navadno skrčen v ležišči, ki si ga je izkopal sredi razora tako globoko, da se skoro ves va-nje skrije. V ležišče ne gré nikdar naravnost, temuč teče dalje, potem se vrne po svojem sledu, poskoči sem ter tam na desno, na levo in

zadnjič z velikim skokom v kotel. V begu rad postoji, potreplje z nogo, ogledava se za sovražnikom, postavi se tudi na zadnji nogi in prevrača ušesa. Med seboj se zlasti samci radi stepó, dajó si zaušnice, tudi se grizejo in lasajo, da dlaka okrog letí. Ako ga človek živega dobi v roke, grize in praska, brca in večí, kakor malo dete. Deževno in sneženo vreme mu ne godí, ob lepem vremenu se pa radi igrajo med seboj.

Zajec stanuje po vsej srednji Evropi, na severu in na jugu in po drugih krajih živé pa druge, našemu več ali manj podobne vrste. Pri nas prebiva povsod na polji in po hostah, po gorah in v gozdih, le po najviših planinah ga zamení njegov brat planinec. Zajec jé vsakoršno sočno zelenjavo, posebno rad repo, zelje, deteljo in ozimino, po vrtih mu pa peteršilj najbolje diši. Rad ostane na mestu, kjer se je izlegel, ako ga le preveč ne preganjajo. Po letu se rad skriva v žitu, jeseni po strniščih, po zimi se pa umakne v hosto, le zvečer pride na polje. Po zimi ga večkrat zamete sneg, ker se v mečavi ne umakne iz ležišča. Ako sneg zmrzne, tačas ga pritisne stradež, ker ne more do trave, takrat objeda drevje zlasti mladovje v hosti in tudi po vrtéh na cepovih veliko škodo dela.

Kakor sploh glodavci, tako se tudi zajci hitro plodijo. Zajka ima po štirikrat na leto mlade, prvokrat in zadnjikrat navadno po dva, sicer po tri, štiri tudi pet. Mladički precej spregledajo in se koj sami začnó čistiti in lizati. Starka jim ni posebno dobra mati, peti ali šesti dan je že zapustí, le časih se še prikaže in kliče mladiče s klapanjem ušes k sescu. Pred sovražnikom pobegne pustivši mu svoje otroke, le redki primeri so znani, da jih je pogumno branila. Zato toliko malih zajčkov pogine in vkljub hitremu plodenju se vendar nikoli ne pomnožé tako, da bi znamenito škodo delali, tem manj, ker imajo tudi stari neizrečeno mnogo sovražnikov. Na nje preží mačka, kuna, podlasica, lisica, pes, volk, orel, sova in tudi krokar, celó stari zajec mladičke klofuta in je mekasti neusmiljeno. Najhuji neprijatelj mu je pa človek, ki ga preganja zaradi mesa in kože.

Ako srečno uide tolikim nevarnostim, učaka 7—8 let in vaga 8 do 10 funtov. Gorski zajec je navadno nekoliko veči od poljskega.

Zajčje meso je prav tečno in okusno; že stari Rimljani so je imeli v čislih, češ, da daje licu lepoto. Mohamedanom in Židom je pa nečista žival. Iz zajčje dlake delajo se klobuki, kožice se strojijo za pergament. Pri vsem tem je škoda veči nego dobiček.

Mladi zajčki se lahko privadijo na človeka, postanejo krotki, da jedó iz roke in moči jih je tudi kaj malega naučiti.

Planinski zajec, ki se pri nas nahaja po vseh viših planinah, pobelí v zimi ko sneg, le ušesni robovi ostanejo zmerom črni.

17. Srna.

Naši lesovi nimajo skoro tako brhke in ljubeznjive živali, kakor je nedolžna srna. Milo jo je gle-

20. Srna.

dati, kakor koli se gane, naj stoji ali leži, naj muli travo, naj se plaho ozira ali naj na urnih nogah beži v goščavo. Na njej je vse polno, okroglo, zraven je

pa vendar lahka in hitra ko strela. Predrzo skače črez široke rove, prek visokih plotov, preplava tudi prostrano vodo in se spretno spenja po strmih skalovji.

Na njenem telesu je vse v lepem razmerji. Tenke in visoke noge z malimi parkeljci nosijo lepo vzraseno in zalito, ali vendar ne okorno truplo brez repa. Majhno glavico s kratkim prisekanim gobčekom oživljajo velike prijazne oči, srnjaka pa še posebno krasi kratko rogovilasto rogovje. Gosta in gladka h koži pritisnjena dlaka menja se, kakor letni čas nanesse: po letu je rjava, po zimi pa sivkasta, na trebuhu zmerom jasnejša. Mlade so pa lisaste. Nahajajo se pa tudi bele srne in celó svetlo-črne, ali zadnje so redke.

Srnjakovo rogovje ni votlo, kakor je na primer ovčji, kozji ali goveji rog, temuč je iz celega in se od pravega roga tudi razlikuje v tem, da je iz prva kosmato, in da vsako leto odpade. Že v četrtem mesecu začnó se mlademu srnjaku napenjati dve bunki na čelu, iz katerih mu do zime vzrasete dve kosmati špici, spomladi oguli kosmatine in pod zimo mu špici odpadete. Ali za tri mesece ima že spet novo in sicer viličasto rogovje, v tretjem letu mu pa iz glavne raglje požene še en rogelj ali parožek, tako da ima potem na obeh ragljah šest parožkov, namreč na vsakej po tri. Redko kedaj nastavi srnjak še četrta ali peti parožek, vendar sem na Hrvaškem že videl srnjaka z desetimi roglji. Časih starim srnam tudi začnó rogovi poganjati. Pristaviti pa moramo, da se nobenej živali rogovje tako rado ne spači, kakor srnjaku.

Srna prebiva pri nas po vseh večjih gozdih, vendar rajši v listnatih nego v jelovih, tudi jej je gora milejša od ravnine. Po letu se rada pase po višavah, v velikej zimi se pa umakne v nižave. Srna je družna žival, navadno vodi srnjak svojo rodovino, namreč dve ali tri srne z zadnjimi mladiči. Srnci in srnice, ki so materam že odrasli, držé se v posebnej družbi. Jeseni gredó po plemenu in tačas se srnjaki med seboj hudo bojujejo, zaletavajo in trkajo se kakor kozli. V letu srna zapusti družbo, poišče

si varno goščavo in ondi skotí eno mlado, starejša srna tudi dva ali celo tri mlade. Mlada srna je prav prijetna in ljubka živalca, kmalo skaklja za materjo, ki jo neizrečeno ljubi, na njo pazi, za njo skrbi več, nego za-se. Pri najmanjši nevarnosti jej dá znamenje, da se skrije, ako še ne more bežati za njo. Ako jej jo človek vzame, gre za njim in plaka žalostno za izgubljenim otrokom. Ko je mladič malo odrastel, poišče starka spet družbo, in pelje mladička srnjaku, ki ga je prav vesel.

Srna na paši izbira mlada in sočna zelišča in brstje, tudi sol rada liže, zraven mora pa imeti čiste vode.

Srne streljajo zaradi dobrega mesa, kože, dlake in rogov. Tudi volkovi, divje mačke, risi, lisice in celó kune je davijo in koljejo.

Mlade srne so prav krotke, človeka se tako privadijo, da več ne gredó od njega. Spremljajo ga povsod in tudi same hodijo v gozd, pa pridejo spet nazaj. Srnjak pa navadno ostane divji, drzovit in potuhnjen, napade celó človeka, zlasti ženske in otroke.

18. Jelen.

V prejšnjih časih je po naših večih lesovih pohajal tudi mogočni jelen. Nobena naših gozdnih živali nima tako lepega in postavnega trupla, nobena ne stopa tako gizdavo in moško, nobena ne nosi z rogovilastim rogovjem ozalšane glave tako pristojno in ponosno, kakor jelen, zato se pa po vsej pravici imenuje: gosposki jelen. Kakor srna je tudi jelen tenek, gibek in skokonog, zraven pa vendar zajeten in krepak. Po dolgem meri 7 črevljev, na plečih je visok $4\frac{1}{2}$ črevlja. Truplo je zalito, obokani križ je otočen proti kratkemu repu, dolgi in tenki vrat pa nosi podolgasto glavo z velikimi razmaknjenimi očmi in s špičastimi gibčnimi ušesi. Pod očesom ima podolgasto jamico, v kateri se nabira neka rjavkasta mastna tvar. Iz čelnih bunk mu poganja rogovje, ki je izprva hrustančasto in kosmato, pozneje pa koščeno in golo. Raglje so okrogle in po dolgem razkave, samo rogli

21. Jelen.

so obli in gladki. Kakor je bilo povedano pri srnjaku, ravno tako menja tudi jelen rogovje vsako leto, zvrže ga namreč navadno meseca svečana in koj potem mu začne rasti novo, ki ima skoro zmerom en paroček več od lanskega. Po številu paročkov tedaj človek lahko spozna jelenovo starost, ali natora se ne drži zmerom strogo tega pravila, časih jelen preskoči število, ali pa zaostane, in celó nazaj gré, kar pa le vešč lovec vé razsoditi. Še sedaj se nahajajo jeleni s 16, 18, 20, tudi 22 ali celó 24 parožki. Rogovje srednjega jelena vaga kacih 15 funtov, dobode se pa tudi 30 in še več funtov težko.

Samica košuta je manjša in slabejša, nje tudi ne krasi rogovje, in sploh je bolj pohlevna, blaga in krotka, prav kakor se ženski spodobi. Jelenova dlaka je po zimi svetlejša in sivejša, po letu pa rjavkasta, teleta so pa belo lisasta.

Jelen ima čudovito bistro oko, dober nos in tenek sluh. Vse vidi, vse čuje, ako pade list z dre-

vesa, že se ogleduje in vohlja. Človeka gredočega za vetrom čuti na 400 tudi na 500 korakov. Jelena veseli muzika, ako čuje trobiti na rog ali pa piskati na kako piščal, obstane, vleče na ušesa in ako vé, da se mu ni treba ničesar bati, pride tudi bliže. Ako pa čuti sovražnika, podá se v beg in hitre noge ga nesó črez široka grabna, prek grmovja in trnja, da se vse praši za njim; ako je treba, preplava tudi deročo reko in široko jezero.

Kjer so se jeleni preverili, da se jim ni bati lovca ali družega kakega sovražnika, kmalo se prevzemó in postanejo prav predrzni. V lepih dobravah blizo Dunaja, v tako imenovanem Prateru, kamor dunajska gospoda rada hodi na sprehode, živi mnogo prav krotkih jelenov, pasoč se še ne zmenijo za sprehajalce, večkrat pridejo tudi na cesto ogledovat si ljudi in kočije, pridružijo se tudi gostom, ki v hladnej senci sedeč jedó in pijó, in beračijo okoli njih. V gostilnico z napisom „pri jelenu“ je zahajal posebno pameten jelen, vse ga je rado imelo, tudi iz moje roke je večkrat dobil kosec kruha.

Hudobni so pa vjeti in zaprti jeleni, najmanjša stvar je lahko razdraži, zató mu človek nikdar ne sme upati. Hipoma začne krčiti nos, sicer lepe oči zasvetijo mu se zlobno, zdajci pobesi glavo in tako hitro plane na človeka, da mu se ne more dosti zgodaj umakniti. O hudobnej jezi zaprtih jelenov nam spričuje dosti žalostnih dogodeb. Tako na primer je vjet jelen v Gothi zabodel skoz oko v možgane svojega strežaja, s katerim sta se sicer prav dobro razumela. Strežaj je bil precej mrtev. Drug jelen v Potsdamu je razmesaril v jezi svojega gospodarja, s katerim sta bila sicer prijatelja.

V gozdu živeč jelen je pa dobročuden, miren in boječ, le tačas skoči tudi proti lovcu, ako ga ni dobro zadel in mu pride preblizo.

Nekdaj je bilo jelenov po vsej Evropi razen v mrzlih severnih deželah, no sedaj so jih v nekterih krajih že popolnoma iztrebili, tako na primer na Švajcarskem in tudi sem ter tje po Nemškem. Pri nas se še najdejo po velicih gozdih, toda redki so. Ali še pred kacimi 20 leti jih je bilo toliko, da so

jih v Kočevji o zimskem času otroci po cesti podili. Prišlo je pa leto 1848., ko je vsak krotovičar našel kak puhalnik in je šel na jelene. Onega leta so jih mnogo pobili in od onda se pri nas na Kranjskem niso več opomogli. Posamezni se še nahajajo v kočevskih gozdih, na Javorniku in znabiti tudi okoli Krima. Več jih imajo pa na Štajarskem in Koroškem, posebno pa v Galiciji, na Poljskem, Českem, Ogerskem in Sedmograškem, največ pa v Kavkazu.

Lesovi po gorah mu bolj godé, nego hoste po ravnem. Gorski jelen je tudi veči od poljskega. Le stari rogini se pasó sami za-se, košute in mlajši zarod se pa radi držé v večih ali manjših družbah. V enej družbi je navadno več košut s svojimi mladimi istega, lanskega in predlanskega leta, odrasli jeleni so pa spet za-se v enej družbi. Jeleni se radi držé istega kraja, da le imajo dovolj paše in mirú. Po dnevi ležé mirno v kakej goščavi in prežvekajo, proti večeru gredó na pašo ter se pasó vso noč do jutranje zore, o kateri se spet umaknejo v svoja ležišča. Jeseni gredó po plemenu, tačas se jeleni pridružijo košutam in začnó med seboj strašanski boj na življenje in smrt glasno in votlo rukaje, da se glas v noči daleč razlega. Kakor kozli zaletavajo se drug v drugega, rogovje poka in treska, da je groza. Časih se dva rogina tako vjameta z rogovilami, da ne moreta več vsaksebi, oba morata glada in strada poginiti.

Po letu se košuta loči od družbe, poišče si v samoti mirno in varno mesto, kjer skotí mladiča, ki je prve dni prav slab, da ne more iti nikamor za materjo. Košuta se ne gane od njega in je za-nj vedno v velikih skrbéh in strahéh. Ako se jima bliža kaj nevarnega, dá glasno znamenje ali pa z nogo zacpetá, mladiček to razume in se skrije in potuhne, ona pa ne zbeži naravnost, temuč skače sem ter tje, in izvabi sovražnika k sebi, da se spustí za-njo. Z vsakoršnimi zvijačami ga zbega tako, da izgubi ves sled in potem se hitro spet vrne in poišče mladega. Ko je jelenček tedna star, gré za starko vsekod.

Človek je najhuji jelenov sovražnik, in v nekterih krajih ga je iztrebil popolnoma. Loví ga in

strela zarad mesa, kože, dlake in rogov. Navadni jelen ima po 3 do 4 celó 5 centov, toda taki so sedaj že redki. Razen človeka preži na-nj tudi volk, ris in časih tudi medved. Volk ga sledi in goni najrajši po snegu, dokler ga ne upeha in ne zadavi, ris mu pa najrajši iz viška skoči na vrat. Kakor severnega jelena, mučijo tudi našega obadi, po letu je koža kacega jelena vsa luknjasta. Podvržen je razen tega tudi mnogim boleznim, zlasti ako nima čiste vode.

Mlade jelene človek prav lahko ukroti; kmalo se udomačijo ter se naučijo tudi vsakoršnih umetnosti, kakor konj. Ali v starosti postane vsak hudoben in jeznorit. Jelene je tudi moči naučiti voziti. Poljski kralj Avgust II. se je vozaril z osmimi jeleni in tudi o glasovitem Marmontu, ki je bil pod francoskim cesarjem Napoleonom I. poglavar v Ljubljani, se pripoveduje, da je pred svojo kočijo časih jelene zapregal.

Ker je lov na jelene velikej gospodi ugodna zabava, zato je na mnogih krajih držé v velikih zagrajenih gozdih. Ali taka zabava je draga, ker je škoda zmerom večja od koristi.

Sem ter tam redé po tacihi košutnjakih tudi:

damjeka ali lanjca, ki je mnogo manjši od navadnega jelena, v truplu je pa debeleji, tudi je krajših nog in ušes, rep ima pa daljši. Po letu je belo pegast, po zimi pa temno-rjave dlake. Rogovje je pri korenu okroglo, zgorej je pa lopatasto ter se na kraji razdeli na roglje kakor prsti na roki. Meso je prav tečna in okusna divjačina, koža ima pa še posebno ceno, ker je volna in močna.

19. Los.

Popis jelenjega plemena končamo z največim, najgrjim in najokornijim, namreč z losom. Los je velikanski jelen dolzih nog, debelega neukretnega trupla, kratkega mesnatega vrata in širocega lopatastega na robéh razrezanega in rogljatega rogovja. Dolg je 8 črevljev, 6 črevljev visok, navadno 6 tudi

8—10 centov težak. Posebno grdega ga dela zabuhla, skoro oslovska glava, velik trobast in po dolgem brazdast gobec in dolga ušesa. Dlaka je kocinasta, na vratu in tudi na podvratku je pa podaljšana v pol črevlja dolgo grivo. Samica je manjša nima rogovja niti tako dolge podvratne grive.

22. Los.

Los je živel v starodavnih časih skoro po vsej srednji in severni Evropi ali dan danes se je vzdržal le še po samotnih močvirnih ruskih in skandinavskih gozdih, kjer ga ne sme vsak streljati. Ondi se pase v večih družbah, objeda skorjo, popke in mladike vrbove, jelšove, brezove, borove in smrekove, posebno spretno zna z zobmi gultiti skorjo z dreves in s tem škoduje mlademu drevju. Iz gozda se ne upa na polje, ker je plah in boječ. Kakor je neroden videti, vendar je hiter, pravijo da v enem dnevi predirja 50 milj daljave. Kjer ga blatno močvirje ne drži, vrže se na tla, stegne prednji nogi; zasadi parklje, z zadnjima nogama pa brca in se poganja dalje. Tako se plazi in pomika precej hitro po najmečem grezu, kamor noben sovražnik ne more za

njim. Od tega čudnega brcanja na tleh se je razširila med ljudmi vraža, da je los podvržen padavici, to je, da ga božjast meče, ter da se ozdravlja s tem, da se z zadnjima nogama za ušesi praska. Zato so v prejšnjih časih iz losovih parkljev delali prstane in kozarce, babjeverni ljudje so je radi kupovali za drag denar, prstane so nosili na prstih, iz kozarcev so pa pili, misleč, da jih bode to varovalo te grozne bolezni.

Druge navade ima jelenove, zato jih ne bomo ponavljali, s severnim jelenom vred ima to lastnost, da mu med hojo v gležnjih nekaj poka. Losovo meso jedó, da-si tudi je trdo in žilavo, jezik in ušesa so pa neki posebno dobra. Losova koža je od nekdanj slovela, da je nobena krogla ne predere, zato so vojaki njega dni radi nosili ovratnike in naprsnike iz losovine. Lov na lose je dosti nevarna; razdražena žival se zažene v človeka, ga podere z rogmi in srdito potepta z nogami. Ravno tako izplača tudi volka. Najbolj nevaren mu je ris, obesi mu se namreč na vrat, pa mu ne more kaj.

Vjeti losi kmalo poginejo. Zmerom so hudobni in se ne pajdašijo radi z drugo živaljo.

V severnej Ameriki živi še večí los s 50—60 funtov težkim rogovjem. Indijani ga strastno lové posebno zaradi mesa. Indijan pravi, ako se najé losovega mesá, gré brez vse težave trikrat tako daleč, nego ob drugej hrani.

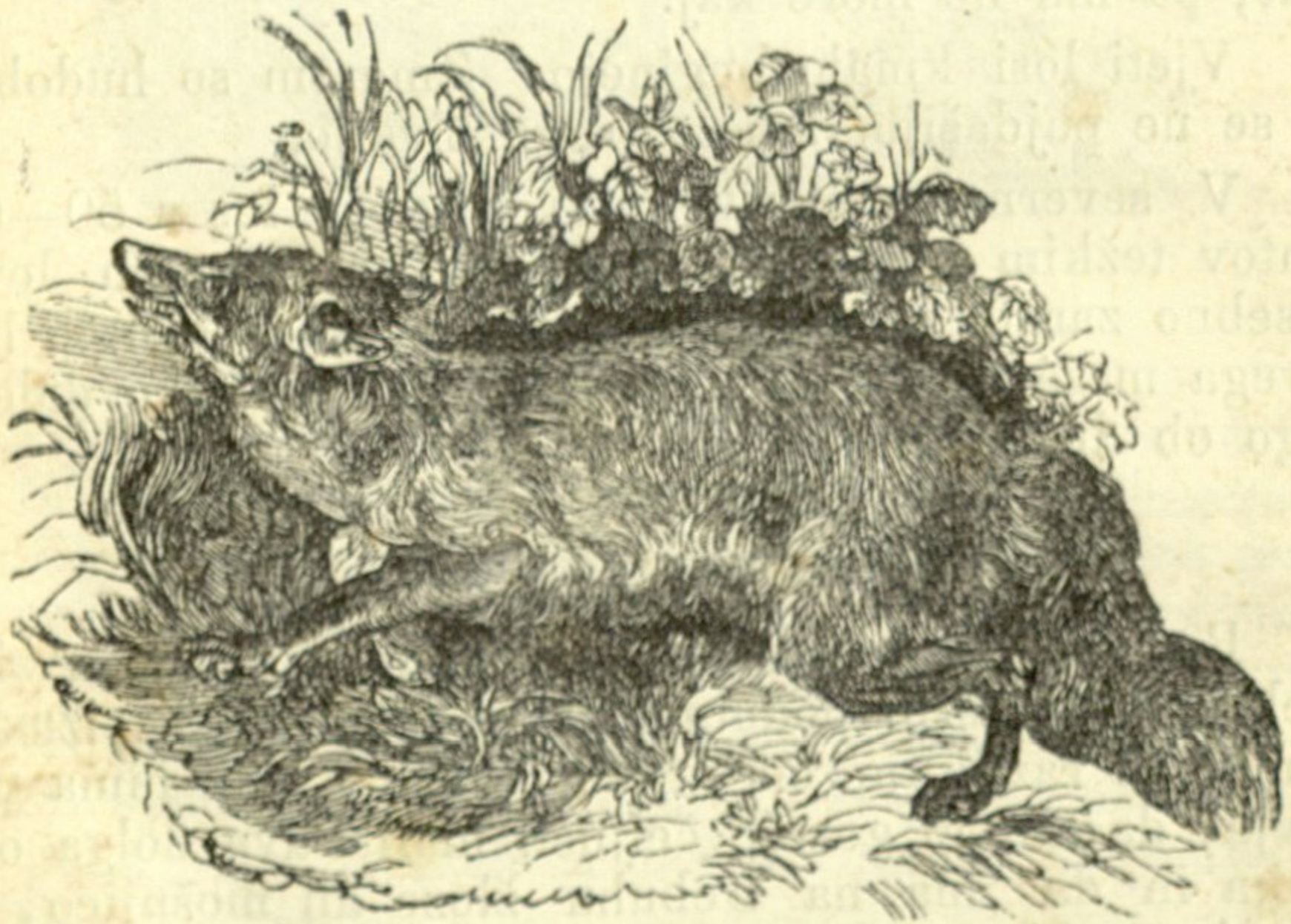
Po visokih planinah srednje in severne Azije prebiva našej srni podobna plaha kabarga ali pižmar. Samec se razlikuje od družih jelenov, da nima rogovja, da mu iz gornje čeljusti molita dva dolga očnjaka in da ima na trebuhu žlezo ali mošnjico, v kateri se zbira neko mazilo, mošak ali pižem, ki ima silen duh, ter se potrebuje za razne dišave in tudi za krepilna zdravila. Zaradi te imenitne dišave zalezovajo pižmarja in ga lové v zanke ter mu izrežejo ono žlezo, meso pa pusté, ker se zaradi silnega pižmovega duha ne more jesti.

Samica nima vrednosti. Star pižmar ime dva lota, časih tudi še več pižma, ki je vreden 5—20 goldinarjev. Sibirski ima najmanjšo, tibetanski pa, s katerim posebno Kinezi trgujejo, največo ceno. V Sibiriji vsako leto polové kaci 50.000 pižmarjev, med njimi je pa komaj peti del samcev. Človek, ki je imel tako mošnjico v rokah, več dni diši po pižmu, naj si pere roke, kolikor hoče, tudi obleka se navzame tega duha in koder gre tak človek po ulici, duhti pižem od njega.

Vsa je prilika, da bi se pižmar privadil tudi na naše planine.

20. Lisica.

Lisica je med našimi gozdnimi zvermi najbolj znana, pa tudi najbolj razupita. O nobenej drugej ne vedó ljudje toliko povedati, nobena se ne slavi v tolikih pravljicah, nobenej ni na čast zloženih toliko basni, kakor baš lisici. Njena pretkanost in zvitost

23. Lisica.

ste prišli v pregovor. Vsako delo, vsako stopinjo poprej preišlja in prevdarja na vse strani, slepej strasti se ne udá z lepa, v največih skušnjavah se zna zatajevati, nikoli ne izgubi zavednosti, nikdar ni

v zadregi, v najhujši stiski si vé še pomagati. Zvita buča je polna muh in zvičaj. Zaradi drzne tatice so v strahu gospodinje po samotah za perutnino, še večja preglavica je pa lovcem, ker jim med divjaščino neusmiljeno gospodari. Prevejana ciganka se zna uklanjati vsem nevarnostim in vodi za nos najveščega lovca.

Lisica je pa tudi ustvarjena za roparsko roko-delstvo in za vsakoršno sleparijo. Tenke in kratke noge nosijo šibko in gibko truplo tako tiho in rahlo, da skoro ne puščajo sledú za seboj. Široka glava se hitro spušča v dolg tenek gobček, ki vse zavoha, špičasta ušesa stojé po koncu in vjemó vsak glas, pod čelom svetijo se jej bistre poželjive oči, kedar pa zine, zasvetijo se vrste belih ostrih zób. Kaj lepo jej pristuje dolgi metlasti rep, v hodu ga vlačí za seboj, v teku ga pa prizdigne. Oblečena je v rjav z belimi črnimi in sivimi dlakami izpremešan kožuh, le na prsih je bela, po trebuhu pa sivkastobela; sploh pa tudi ona spreminja dlako po letnem času, vedno je taka, da jo je težko ločiti od listja, trave ali zemlje.

Po vsem tem moramo pritrditi, da je lisica lepa žival in popolna zver. Kar jej znabiti manjka moči, to jej obilno nadomestuje pretkanost in drznost.

Prebrisana vlačuga stanuje daleč po svetu, kajti razen vse Evrope, nahaja se tudi v severnej Afriki, zapadnej Aziji in tudi v Ameriki. Ni ga skoro kraja brez nje; kjer nobena druga zvér ne more prebiti, ona se zna preživiti, da-si tudi časih z revščino oteplje. Iz okolice, kamor se je naselila, ne umakne se z lepa, naj jo še tako preganjajo.

Pod zemljo si izkoplje svoje stanovanje, do kterega ima zmerom več vrat, troja vsaj. Tudi ima zlasti v gorah po več stanovanj, stanuje pa v onem, ki se jej za tačas zdi najpriročniše in najvarniše. V stiski se tudi skrije v tujo lisičino. Ako stakne kje kacega jazbeca, ne koplje si sama jame, ker je to za-njo nevšečno in dolgočasno delo, rajša tuhta in premišlja, kje bi se zvečer najbrže pečenka dobila. Jazbec ima čistoto v čislih, to tudi vé lisica, pa se prikrade v jazbino in trapastemu sivcu zasmradi stanovanje. Čemernemu samotarcu se ne more hujega

zgoditi, godernjaje zapusti ugodni stan ter si gre drugzega kopat. V njegovih zapuščenih dvorih steguje se potem po všečnosti lena vlačuga.

V takej podzemeljskej hiši skoti lisica spomladi 4—6, tudi 8 ali 9 slepih mladih, katerim je neznano skrbna mati. Prvi čas skoro nikdar ne gré od njih in samec jo preskrbljuje z živežem. Ako starka čuti nevarnost, prenese je v gobcu na drug kraj. Ko mladi malo odrastó, hodita oba stara na lov in jim donašata vsakoršni plen, ako je mogoče tudi živo miš ali živega mladega zajčka. Mladi se med tem igrajo na solncu pred hišo in željno pričakujejo starih; ako ju le predolgo ni od nobene strani, je mladim dolg čas, in začnó lajati in bevskati. Z živimi živalimi ima mladina veliko veselje, ž njimi se igrajo, ob enem jih tudi stara podučujeta v roparskem rokodelstvu, in nauk jim gre za čudo hitro v glavo. Ko slekó svojo prvo volnasto obleko, dobé pravo dlako, sedaj začnó po malem loviti na svojo roko, do jeseni se popolnoma izučé rokonaštva, potem se razkropé in vsak skrbi sam za sé.

Kakor sploh vsi tatovi in klateži, tudi lisica ne mara za družbo, najrajša sama premišljuje svoje hudobije. Po dnevi leži doma, ako je vse varno in tiho okoli nje, pretegne se ob lepem vremenu rada na solncu, kar jej neizrečeno dobro dé. Tako predremlje in presanja ves dan in zraven snuje nova hudodelstva. Proti večeru se pa napoti na tihotapstvo. Previdno in oprezno stopa dalje, ozira se nazaj, pogleduje na desno in na levo, nastavlja ušesa, viha nos, voha po zemlji, malo postoji in razmišlja, zamiži in zaseha, pa gré spet dalje. Po uglajenej stezi, po vrtrem potu ne hodi rada, rajša se plazi po grmovji, stisne se ob skalovje ali pa se potuhne v travo.

Sedaj je ugledala mladega zajca, hipoma se potuhne na zemljo, človek bi rekel, da nima nog, tako se po kačje plazi bliže — skok — in zajček zaveči in strepeče — po njem je. Ravno tako zalezova mlado srno ter jo zakolje, ako jej mati ne prihiti na pomoč. Zraven lovi pa tudi miši, sledi ptice po grmovji, išče gnjezda, ter iz njih izpije jajca ali požre mlade. Za silo pa tudi jé črve, kobilice, hrošče in

drugi mrčes. Mrhe se ne loti rada, ker se boji, da je ni znabiti človek njej podvrgel. Ob gorskem potoku preži na ribo, zgrabi tudi raka in če čuti ptico na vodi, plava daleč do nje. Pritepe se tudi do samotnih hiš, stikuje za perutnino in ako se jej po sreči izteče, zakolje več, nego jej je potrebno. Ako jo je skušnja izučila, da se jej v katem kraji ni bati psov in družih sovražnikov, postane strašno prevzetna in predrzna. Celó po dnevi pride na dvorišče in ljudem spred oči odnese kokoš. — Vjela se je lisica po noči v svislih, zjutraj so se ljudje pripravljali, kako jo bodo s kolmi, vilami, cepci in drugim orodjem pobili, ali prežgana tatica jim srečno uide na polje. Tu so se pasle gosi. V begu skoči mimogredoč med nje, zakolje hitro dve in odnese eno kričečim ljudem izpred nosa.

Pri vsem svojem djanji in nehanji misli lisica vendar najpred na svojo varnost. Zato ne ropa rada v bližnjem sosestvu, boječ se, da je to ne bi izdalo. Najmanjša stvarca, ktere druga žival ne bi zapazila, zdi se lisici premisleka vredna, nezaupno obstoji pred mastno pečenko, ktero jej je človek v skitem železnem skobcu nastavil. Da-si je lačna, vendar se premaga in gre dalje ali pa beza in dreza strahoma od strani, da se skobec sproži, in potem vado z mirno vestjo povžije. Ravno tako se brez premisleka loti v skobec vjete živali, naj si bo tudi lisica. Ako so jej psi za petami, šviga skozi grmovje kakor strela in ker more po ves dan brez počitka teči, zato jo psi težko dohajajo. In če jo je tudi dotekel in že misli, da jo ima v zobéh, skazi mu veselje s kakim predrznim skokom. Hipoma puhne na poldrugi seženj visoko skalo, ali pa skoči brez škode v globoko brezno. Tudi od lovcev zajeta se ne misli udati, v največej sili se domisli kake zvijače, ako ni drugače drzno predere vrsto onde, kjer se lovci najmanj nadejajo.

Tako se lisica preživi po letu. V vinskih krajih zahaja jeseni rada v vinograde in se tam do sitega nazoblje grozdja, tudi družega sladkega sadja ne zametuje. Ali za jesenijo pride zima, časih huda zima z debelim snegom. Tedaj se začno za njo hudi časi,

tačas jo je tudi v noči pogosto čuti lajati in zavijati. Godí se jej, kakor poje narodna pesem:

Lisica lisjak
Sta pila tobak.
Tobaka ni b'ló,
Sta pila vodó.

Ob tem času lovci največ lisic pobijejo, ker jih sled po snegu izda, in tudi v železje se marsiktera vjame. Gorjé pa lisici, ako jo je lovec le ranil, kajti če tudi njemu uteče, raztrgale in požrle jo bodo druge tovarišice. V tem je lisica podobna volku. — Lovec je ustrelil staro lisico, ki je imela mlade doma. Radoveden, kaj bodo delale mlade s starko, vtakne jim jo v luknjo. Ko pride gledat nazaj, našel je same kosti, otroci so mater požrli. Nasproti temu se je pa zlasti pri vjetih lisicah zgodilo, da je mati svoje otroke snedla.

Zanimivo je gledati po zimi lačno lisico, kako lazi okoli vade, ktero jej je lovec nastavil. Sestradena lisica pricaplja, obstane in viha nos, sedaj je zavohala meso, počasi in nezaupno se mu bliža, ogleduje ga od vseh strani, vsede se zraven njega, poželjivo steza nogo po njem, ali sprehaja jo strah in sum. Obrne se proč, kakor bi hotela oditi, pa se spet povrne, spet hodi okoli dišečega mesa, obotavlja se, sede, oči se jej ognjijo, brezupna hlastne po mesu in skobec jo zgrabi za vrat — ali pa tudi ne. Lisica, ki je gladna, da se skozi njo vidi, premaga se večkrat in se obrne od zapeljive skušnjave. Našli so sestradano lisico pred vabljivo vado crknjeno.

Ako jo je zgrabil železni skobec, ne vpije temuč trpi mirno, skuša se iznebiti strašnih klešč, ali ko vidi, da ni mogoče, udá se osodi. Pred lovцем se rada pritaji in se dela mrtvo, marsiktera lisica je kašo upihala lovcu, ko jo je kakor mrtvo rešil iz železja. Ako se je vjela za nogo, ne premišlja se dolgo, odgrizne si jo in s pogumnim srcem odšanta na treh nogah. Sploh je zavednost ne zapusti, dokler je še iskrice življenja v njej, kar potrdi tudi ta-le dogodek. Lovec je lisici prestrelil pod plečetom prednjo nogo

skozi in skozi, odstreljena noga se je le še za kožo držala in je bežečej živali sitno opletala okoli glave. Lisico je to jezilo in motilo v begu, torej hitro hlastne nazaj, odgrizne nogo in beži dalje, kakor bi se jej ne bilo nič dogodilo. Kakor njenej zavednosti in premišljenosti, moramo se tudi čuditi njenej čudovitej trdoživosti. Marsiktera lisica, ktero je lovec kakor mrtvo v torbo stlačil, ali jo z zvezanima ali celó pretaknenima zadnjima nogama na kol ali na pušo obesil, oživila je nenadoma ter se je izmuznila zapanjenemu lovcu. Tudi se je dogodilo, da je lisica vgriznila človeka, ko jo je odiral in jej kožo že čez ušesa vlekel.

Največi lisičji sovražnik je vendar le človek, preganja jo skozi vse leto; kakor volku, tako je tudi njej zmerom vojska napovedana, vendar se jih v zimi največ pobije. Ako je lovec našel sled, počaka žival pred luknjo zgodaj v jutro, ko se vrača domú, ali spusti pse na sled, on pa čaka pred lisičino, in ustrelí domu pribežavšo. Ako je lisica doma, zamaši jej vsa vrata do enih, potem jo ali izkoplje, ali pošlje psa jazbečarja po njo, ali pa v ona odprta vrata nastavi past, ali skobca ali rogovile. Takrat lisica ne gré z lepa iz dómu, po ves teden časih strada, predno jo lakota na to prisili.

Lisičje meso je trdo in žilavo, in tudi smrdi. Pri nas ljudje ne jedó lisic, ali starim Rimljanom je bila z grozdjem pitana lisica slastna pečenka. Lisičjo mast so nekđaj lovci drago prodajali in jo sem ter tje še prodajajo za vsakoršna domača zdravila, razen tega je pa koža zmerom vredna 2—3 goldinarje.

Mlade lisice ni težko ukrotiti. Kmalo postane tako damača, da gré kakor pes za človekom. No vendar nima ž njo posebnega veselja koristi pa nikakoršne, temveč škodo. Ko malo odraste, navadno pobegne in se svojega prejšnjega gospodarja k večemu na toliko spominja, da mu pride po noči perutnino krast. In ako tudi ostane pri hiši, vendar je le hinavska tatica in rokonaška. Neki dohtar si je ukrotil lisico, ki je po dnevi okoli hodila, po noči je bila pa privezana. Prekanjena žival je spazila, da se ovrat-

nik dá črez glavo sneti, pa si ga je po noči snela in šla k sosedovim kokošim v vas, zjutraj pred dnevom si je pa ovratnik spet nateknila. Sosed je toževal, da mu nekdo kokoši krade, ali lisice ni nobeden dolžil, ker je bila vsako jutro privezana, dokler je niso enkrat zasačili pri krvavem delu. — Stara lisica se pa ne udomači in zraven je tudi neznosna zaradi hudega smradú.

Kakor njen sorodnik pes, podvržena je tudi lisica mnogim boleznim, med drugimi tudi strašnej steklini. Stekla lisica pride tudi v vas, grize pse, mačke, otroke, sploh vse, kar jej pride pod gobec. No po Tschudijevem sporočilu steklina ni ravno tako nevarna bolezen, kakor se navadno misli. On pripoveduje, da je v curiškem kantonu leta 1805 in 1806 bilo od steklih psov popadenih 50 ljudi, umrla je pa samo ena za ustno ugrizena žena. Od leta 1813 do 1823 ozdravljali so v curiškeji bolnišnici 34 od steklih psov in 30 od steklih maček popadenih ljudi, od vseh teh bolnikov nikdo ni umrl.

V deželah ob ledenem severnem morji živi neka manjša lisica, ki je po zimi lepo bela. Imenujejo jo:

Severna lisica, Rusi jej pa pravijo pesec. Pesci so tako predrzni, da pridejo v hiše in odnesó vse, kar le morejo, zraven so pa neznano neumni in trapasti, kakor nam spričuje kratek opis posnét po Stellerji, ktereja je pred 130 leti poslala ruska vlada, da preiskuje zemljo in otoke ledenega morja. Na Beringovem otoku se je razbila ladija in cela družba je bila prisiljena prebiti 10 mesecev v tej pusteji in mrzlej samoti. Steller piše o tej lisici: Niti po noči niti po dnevi nismo imeli mirú pred njimi, hodile so v naša stanovanja ter so nam odnašale vse, kar so mogle, tudi stvari, s kterimi niso vedele nič početi, na primer: nože, palice, črevlje, kape i. dr. Iz naše zaloge so odvalile težke sode, ter so nam iz njih požrle meso. Ako smo kako žival iz kože devali, z nožmi zaklali smo zraven po dve ali tri lisice, ker so nam hotle meso iz rok iztrgati. Obešali smo stvari na visoke stebre, da bi bile varne pred njimi; ali

lisica je splezala gori kakor mačka in je vrgla spravljeno stvar svojim tovarišicam na zemljo. Kamor koli smo hodili, povsod so nam bile za petami vedno nas opazovaje, kaj delamo. Kedar je morje vrglo kako žival na suho, našle so jo óne pred nami, ter so jo na našo veliko škodo ali na mestu požrle, ali pa odvlekly in v pesek zakopale. Pri tem poslu so nekatere stale na straži in so pazile na nas. Ko smo po noči spali pod milim nebom, slačile so nam rokovice iz rok, jemale nam kape raz glav, odvlekly so nam odejo in izpod nas so izpulile bobrove kože, na katerih smo ležali. Toraj smo morali vedno imeti palice v rokah za brambo. Ako smo kje sedeli in počivali, prišle so pred nas, vohale so naše črevlje in dostikrat so nam požrle jermenje ž njih. Pri našem prihodu so našim mrličem, med tem ko smo mi za-nje jamo kopali, trgale in žrle nosove in prste iz rok in nog, celó bolnike so napadale. Zato smo jih pa tudi mi neusmiljeno pobijali.

21. Volk.

Volk je najbližnji sorodnik našemu domačemu psu, od kterega pa nima niti ene dobre lastnosti. Tudi botra lisica mu je v rodu, toda ga tudi ona prekosi v prevejanosti in spretnosti, zlasti pa v hrabrosti. Grdogledemu potepuhu sploh od vseh prednosti pesjega plemena nobena ni dana, lastne so mu samo napake in gnjusobe. Kar ga je od gobca do repa, ves nam je oduren in mrzek. Vse mu se ogiblje, vse ga sovraži.

Pred volkom je vse v strahu. Matere razposajene in cerkljive otroke strašijo z volkom, časih so se pa ljudje celó bali imenovati ga, boječ se, da res ne bi prišel, od tod izvira tudi pregovor: Mi od volka, volk iz lesa. Vse gozdne živali plaho pred njim pobegnejo, konji strahu drgetajo, goveda se stiskajo, svinjam se ščetine ježijo in se boječe umikajo nikoli sitemu požeruhu. Bebaste ovce strah tako prevzame, da ne vedó, kaj bi. Gnjetó se in stiskajo v klobčič in čakajo, da si volk eno izbere, potem zbežé malo dalje,

pa se spet ustavijo in beketaje čakajo, da pride po drugo.

S svojima sorodnikoma; namreč s psom in z lisico, živi tudi v najhujem sovraštvu. Lisico koj raztrga in požre, toda jo redko kedaj dobi med zobe. Majhni psi pred volkom stisnejo rep med noge in

24. Volk.

beže kar jih noge nesó, le veči psi zlasti mesarski, pastirski in lovski so naprežni na-nj, strastno ga sledé ter se brez strahu zakadé va-nj in ne nehajo, dokler količko kaj gibati morejo. Mrtvega volka psi ne pokusijo, volk pa psa strastno raztrga in požre.

Po velikosti in zastavnosti je volk podoben me-sarskemu psu; posebno ako sedi ali leži, človeka lahko premoti. Ako ga pa bolje pogledamo, kmalo vidimo, da je debelejega tilnika in močnejšega vratú, sploh je v prednjem delu života bolj trden in zasta-ven, nego v zadnjem. Zadnja stran je slabša in ne-kako skolčena, kakor bi bila mrtoudna, tudi repa ne zaviha po pesje, ampak ga pobeša. Špičasta ušesa mu stojé po koncu, široko žrelo je nasajeno z jekle-nimi ostrimi zobmi, največ ga pa izdaje hudi srpi pogled.

Neizrečeno je pogolten in požrešen, vedno bi žrl; ali nič mu ne zaleže, zmerom je lačen in suh ko trta. Zraven je pa krepak in močan, da-si je ves videti trhel in medel. No pri vsej svojej moči je vendar le potuhnjen in mevžast, poštenega boja s sovražnikom se ogiblje in zato se tudi navadno ne upa na človeka. Le dolgi stradež ga ohrabri tako, da je slep za vsako nevarnost in takrat se loti tudi člo-veka. Ako je enkrat okusil človeško meso, postane neumno drzen in kolje ljudi, zlasti otroke, tudi o belem dnevi.

Da-si ljudjé zatirajo in pobijajo grdogledo zver na vse kriplje, nahaja se skoro po vsej Evropi, le na Nemškem so ga večidel že iztrebili. Tudi pri nas na Slovenskem jih je še zmerom več kot preveč, vsako leto se jih nekoliko pobije. Največ volkov po-tikuje se po notranjem Kranjskem, kamor prehajajo iz Hrvaškega, v notranjskih gozdih imajo dobra skri-vališča in tudi mnogo ovác se ondukaj pase. Posebno odkar je odpravljena streljina na volkove, tožijo ljudje, da so se volkovi zelo pomnožili. Še več nego pri nas je volkov na Hrvaškem, Ogerskem Erdelj-skem in v Galiciji, največ pa na Ruskem, kjer je prav navadna zver, tako da se po zimi nobeden ne upa iti po noči iz hiše brez orožja.

Po dnevi se skriva po hostah ali po trstovji, v ruskih stepah leži v globokih jamah, po noči gre pa na rop, navadno sam, največ dva skupaj. S pobešenim repom dirjasti nemirno in plaho kakor brez pravega namena od hoste do hoste, voha po tleh in po zraku, gleda in posluša, kje bi se kaj dobilo za nezasitni

želodec. Druzega mu ni mar nego žrtje, naj si že bo kaj živega ali kaj mrtvega, vse mu je všeč, naj bo še tako smradno in gnjusno. Na porobji preži na miši, po grmovji zalezova zajce in jerebice, za silo so tudi dobre žabe, martinčki in belouške, celó hrošči. Ako vzdigne kako večo žival, na pr. srno, jelena ali losa, preganja jo tako dolga, da upehana in utrujena ne more več dalje, tedaj jej skoči na vrat ter jo zakolje.

Na paši se primuza tiho po visokej travi, oblazuje srborito žrebe ali neskrbno telico, ki se je preveč udaljila od skrbne matere, zakadi se med svinje in za gostim grmom skrit streže na objestno kozo. Najrajši pa napada trapaste ovce, bodi si na paši, ako spazi, da ni psa blizo, bodi si po noči v staji. Tedaj kolje neusmiljeno, mnogo več podavi, nego mu je potrebno. Z ovco v gobcu skoči črez plot in noseč jo drži tako visoko, da mu se ne vleče po tleh. Konskej ali govejej čredi si pa ne upa blizo, ker vé, da bi ga s težkimi kopiti in z ostrimi rogmí sprejeli. Posameznega konja se pa tudi loti, ako je lačen, in če konj ni posebno spreten in uren, oblada ga mrhar.

Kakor je že bilo rečeno, je volk tudi vsakoršno mrho, spazili so ga celó, da je mrtvece (mrličce) iz grobov vlekel in žrl.

Ob času velikih vojská hodijo volčja krdela za armadami, na bojiščih povsod najdejo dosti živeža in dostikrat so grde pošasti napadle celó žive ranjene in oslabele vojake, ki so zaostali za armado. Leta 1813 in 1814 so volkovi spremljevali nesrečno francosko armado, ko se je umikala iz Ruskega in Nemškega, ter so jo sledili tje do reke Rajne.

Po zimi je volk še bolj gladoven. Sestradan, da se skoro skoz-nj vidi, tava po snegu, tedaj pogoltne stare črevlje, cunje in drugo sodrgo, da si le s čim želodec napolni. Tačas se radi zbirajo v večje trope, lačni se potepajo s hriba v hrib in po noči strašno tulijo in zavijajo, da človeka groza obhaja. Predrta lakota jih goni na polje, ob cestah kolovratijo, priklatijo se v vas in takrat tudi človeka napadajo. Togotno planejo na peš popotnika, zaganjajo se v konjika in sledé vozove na cesti. Več milj daleč brusi

shujšana drhal za vozom s penečim gobcem ob tléh, in gorjé popotnikom, ako niso dobro oboroženi ali ako jim konji opešajo, predno so prišli v varno zavetje. Ako streliš med nje in si enega zadel, koj grdobe padejo na-nj, naj si bo mrtev ali le ranjen, raztrgajo ga in požró — potem se spet uderó za vozom.

Od ubitega volka človek nima baš velike koristi. Meso nima nobene vrednosti, ker ga celó druge živali nečejo jesti, menda zaradi zopernega duha; le mlade lisice sem videl, da so ga nekoliko dni rade jedle, pa so se ga kmalo preobjedle. Kalmuki in Tunguzi v Aziji pa umejo volčino tako pripraviti, da ni neprijetna jed, se vé da samo za njihova usta. Le sem ter tje tudi pri nas rabijo volčje meso, še več pa mast, za vsakoršna vražna zdravila, zlasti pri živini. Edini volkov kožuh je nekaj vreden, največo ceno imajo ruski in švedski volkovi, njihove kože se cenijo na 8—12 goldinarjev.

Grdobno in škodljivo zver zatirajo in pobijajo povsod ob vsakem času. Poprej so jim nastavljali zanke, kopali so jim jame, ali pa se je po več vasi vzdignilo na volčjo hajko, eni so gonili, drugi pa streljali, toda take hajke so volkove večidel le prepodile v drug kraj. Sedaj pa volkovom lovci najrajše zavdajo. Podvržejo jim namreč mesa otrovanega s strašnim strupom strihninom. Zver komaj požrè meso, že je mrtva. — Pastirji na ruskih stepah pa preganjajo volka na hitrih konjih, volk beži, pastir na konji za njim, dokler volk ne začne pešati. Truden se zvrne na zemljo, ko pa zagleda jezdeca, vzdigne se z zadnjimi močmi in švedra dalje, ali sedaj prileti va-nj pastirjeva palica z železno butico, ki ga tako dobro zadene, da ga na mestu ubije ali pa vsaj smrtno rani. — Laponci pa lové volke le po zimi, ko prvi sneg še ni pomrznil. Privežejo si snežne črevlje na noge, vzemó sulico v roko in gredó iskat volkov. V globokem rahlem snegu volk kmalo one-more in Laponec ga zabode s sulico.

Meseca aprila skoti volčica v kakej skrivnej jami 4—9 slepih mladih, ki še le črez 10—14 dni spregledajo. Kakor sploh vse mlade živali, so tudi volčki brhke živalce v sivkasto rumenih volnastih kožuških.

Mati volčica jih ima neizrečeno rada, kakor najbolja mati skrbi za nje, največ preglavice jej dela stari volk, pred katerim mora skrbno skrivati svoje otroke, ako bi jih našel same, precej bi jih požrl. Mladi volk se hitro sprijazni s človekom, priučí se na pesji živež in časih se sprijatelji tudi z domačim psom. Ali že v drugem letu se pokaže hudobna volčja čud in staremu volku ni nikdar upati. Na zagrebškej realki smo imeli prav krotkega volka, ki je do sedmega meseca prost hodil po dvorišču. Posebno veselje je imel z učenci, ki so mu zjutraj in popoldne nosili kruha, sadja in drugih stvari. Svoje prijatelje je dobro poznal, dobrikal se jim je in skakal pred njimi prav po pesje in rad je stikal po njihovih žepih. Pozneje smo ga priklenili. Enkrat se je v noči odtrgal ali iz dvorišča ni pobegnil, čakal je zjutraj pri stopnicah svojih prijateljev, jim je po navadi preiskal žepe in je šel za njimi po stopnicah v šolo. Brez upora se je dal spet prikleniti. V zimskih nočéh je močno tulil, s tem se je zameril sosedom, ki niso mogli spati in zato smo ga morali otrovati. Dali smo mu strihnina v jabelku. Komaj je pogoltnil jabelko, že so mu se šibile zadnji nogi, jel se je tresti, sedel je, po udih ga je trgalo, hipoma ga je vrglo na tla, milo je pogledal na nas, zavilo ga je v križu in tilniku — pa je bil mrtev v dveh minutah.

Po severnej Afriki in Aziji, tudi na Grškem in sem ter tje celó po Dalmaciji prebiva žival, ki v svojej velikosti in v svojih lastnostih omahuje med volkom in lisico, imenuje se šakalj. To je óna lisica, o ktorej se bere v sv. pismu, da jih je nalovil močni Samson ter ž njimi filistejska polja zažgal. Te zveri je mnogo po vseh jutrovih deželah, po dnevi se skrivajo po razvalinah ali po luknjah v puščavi, po noči se pa strašno deró, tulijo, lajajo in zavijajo in se s tem sklicujejo, ker vedno hodijo v družbi na rop. Kjer ni psov, da bi jih odganjali, so šakalji nesramni in predrzni, brez strahú stikujejo po hišah in odnesó, kar le morejo. Po puščavi sledé večé zveri in pojedó, kar je onim ostalo ali pa od daleč spremljajo karavano in prežé, kedaj bo onemogla kaka kamela.

22. Ris.

Od krvoločne zveradi mačjega plemena živi pri nas razen divje mačke edini ris, in tudi ta od leta do leta bolj gine iz naših gozdov. Na Slovenskem je menda ris samo na Kranjskem v notranjskih gozdih še dan danes stalna zver, kajti ne mine skoro leto,

25. Ris.

da ne bi kacega ustrelili ali vsaj zasledili. V zimi na leto 1855 sem videl na enkrat tri ubite rise iz borovniških gozdov. Bolj pogostem stanujejo pa ti krvoloki v severnej Evropi, posebno na Švedskem in Ruskem. Na Nemškem so ga popolnoma iztrebili.

Ris je sicer mačka, ali vendar se v nekterih stvaréh razlikuje od družih maček. Zastavno in zatrepano truplo je do tri črevlje dolgo, nosijo ga močne, širokocapaste in visoke noge, v zadnji polovici črn rep je pa kratek in debel. Mačja glava je po licih obrasena z dolgo dlako, kakor da bi imel brado, žareče mačje oči imajo podolgasto punčico, zašpičena ušesa mu krasé črni sršeči čopki, po njih ga je lahko spoznati, ker druge mačke kaj takega nimajo. Sivkasto rdeča dlaka posuta je več ali menj z rjavkastimi lisami in pikami. Ruski in švedski risi so večji in lepše pisani. Samica je bolj rdečkasta in ni tako lepo pikasta, mladiči so pa blede.

Ris prebiva po samotnih gorskih gozdih, v najtemnejših skrivnih goščavah, svoj brlog ima najraji v kakej suhej jami, v votlih pečinah ali med razsednim skalovjem. Kakor sploh mačke tudi ris nima dobrega nosú ter ne more slediti živali, zato se spne na kako višavo in od onod po mačje skače na mimogredoče živali. Rad se stisne v kakovo razpoko, vleže se na visoko čér, počene na star parobek ali pa se zlekne po širokej veji mogočnega drevesa.

Časih po več dni leži na istem mestu, z nobenim udom ne gane, človek bi sodil, da je mrtev, ali nastavljeno uho vse sliši, bistro oko vse vidi. Risov ostri vid slavi se v pregovoru, nekdej so celó mislili, da lahko skozi zid vidi. Ako se približa risovemu skrivišču kaka žival, bodi si zajec, jazbec, srna ali jelen, kakor strel skoči na-njo, zasadi ostre kremplje in se zagriže v vrat. Kedar pa skoka ni dobro pomeril, ne skoči v drugo, niti ne preganja dalje živali, temuč se vrne spet na prežo. Majhno žival na mestu oblada, srna, jelen ali los pa večkrat še daleč dirja s pisano mačko na hrbtu, ali uiti jej ne more. Ris pregrizne glavne žile na vratu in poželjivo sreblje vročo kri, žival se zdrzne, omahuje, zvrne se in pogine. Ko se je nalokal krvi, razporje trebuh, požrè drobovje, časih iztrga tudi malo mesa iz vratu, drugo pa pusti lisicam in volkovom.

S tem si pa krvožejnosti še ni pogasil, ako ugleda drugo žival, precej bode planil na njo in jo bode zaklal, tretjo in četrto pa ravno tako. En sam

ris je v enej noči zaklal 30 ovác. Zaradi te nenasitljive krvoločnosti je ris v lesovih, kjer se drži divjačina, najškodljiviša zver.

Ako mu več dni ni nič prišlo pod kremplje, tedaj po noči lačen tuli skoro kakor pes in se daleč okoli klati po lovi. Sestradan ris zalezva ovce in koze na paši, in napada celó goveda.

Spomladi skoti risa v brlogu 2—3 mačeta. Vjeti mladiči se lahko ukroté, privadijo se človeka in hodijo za njim, ali posebnega veselja mu ne delajo in navadno tudi kmalo poginejo. Domača mačka se ž njimi ne more sprijazniti.

Škodljivo zver povsod hudo zatirajo. Najlože je risa ustreliti na preži, ker ne beži pred lovcem. Strmo ga gleda in ne umekne očesa od njega. Ako lovec nima puške pri sebi, lahko svojo suktnjo obesi na grm in gré domu po strelivo. V suktnjo zamaknjen ris ga počaka na svojem mestu. Ali sedaj je treba dobro pomeriti, kajti ako je ris samo ranjen, plane razkačen na lovca, zasadi mu kremplje v prsi in se tako togotno zagriže, da se ne dá z lepa odtrgati, tudi se take rane nerade celijo.

Risova koža daje imenitno kožuhovino. Od ruskega risa prodaja se koža po 20—30 goldinarjev, od sibirskega je pa še draža. V Sibiriji jedó tudi risovo meso in tudi Švajcarjem se ne gnjusi. V prejšnih časih pa ni bilo imenitne velikaške pojedine brez risovine.

23. Divja mačka.

Nič menj krvoločna od risa je divja mačka, ki se še sedaj nahaja skoro po vsej Evropi, da-si tudi nikjer pogostoma. Čudno je pa, da je ni niti na Ruskem niti na Švedskem, kjer je sicer največ risov. Pri nas se dobi še po vseh večih gozdih, zlasti po jelovih. Ni pa misliti, da so vse mačke, ki se ustrelé v gozdu, res divje mačke. Mnogo je med tacimi domačih, ki so zlasti od samotnih selišč pobegnile v gozd, so onde popolnoma podivjale in so na videz res divjim podobne, vendar se po nekterih znamenjih od njih razlikujejo.

Divja mačka je zmerom večja od domače, časih je še enkrat tolika, 15 funtov težki divji mački niso ravno redki. Najprej se pozna divji maček po repu, ki je krajši in skozi enako debel, v sredi črno pasast, na koncu pa zmerom črn; domači maček ima pa daljši in proti koncu tanjši rep. Tudi je divji močnejših zob, večih brk in hujega skoro groznega pogleda. Gosta in dolga dlaka je pri mačku temnosiva, pri mački pa rumenkasto siva, po vratu gredó štiri črne proge, ki se na hrbtu zedinijo v eno, in tudi čez trebuh ima nejasne črne maroge, na prsih pa rumenkasto liso.

Divja mačka živi ravno tako kakor ris, in ima vse njegove navade, zato nam ni potrebno ponavljati, kar je ravno kar bilo povedano.

Da-si se divja mačka ogiblje človeka in, ker je slabša, ni tako nevarna kakor ris, vendar se lovcu ni šaliti ž njo. Ranjena mačka se drzno zakadi v lovca ter ga s kremplji in z zobmi strahovito obdelava. Mogoče je celó, da mu se kaj hujega pripeti, kakor spričuje resnični, po Brehmu posneti dogodek. — Necega zimskega jutra najde logar v novem snegu mačjo sled in gré za njo veselé se lepega dobička. Pred mogočno votlo bukvi je prenehala sled, mačka je tedaj morala biti na bukvi, ali na vejah je ni bilo nikjer videti, morala se je skriti v duplo. Logar napne puško in potrka na drevo, da bi izpodil mačko. Nekolikokrat trkne ob drevo in pripravljen na strel čaka, misleč da se bo zdaj zdaj prikazala iz dupla, ali mačke ni. Potrka v drugo, spet čaka, mačke pa le ni. Nevoljen potrka v tretje — ali predno je vzdignil puško, že mu je mačka bila na vratu. Hipoma mu strga kučmo z glave, zadere kremplje v kožo in z zobmi trga zavratno debelo ruto. Prestrašen logar spusti puško in ne vé kako bi se branil, skuša si varovati vsaj lice in vrat pred togotno zverjo, glasno kličoč na pomoč svojega sina, ki je bil blizo njega v gozdu. Mačka pa grize in praska po rokah in po obrazu in trga ruto za vratom, logarja groza obhaja, na vse grlo kliče na pomaganje. Zdajci mu je mačka prišla do živega, zagrize mu se v vrat in siromak se zruši na zemljo. Na pomoč

prihitevši sin prime mačko ter jo hoče odtrgati od očetovega vratu, ali nič ne opravi. Vzame kladvo v roke in udriha po mački, ki sicer hrešči in piha ali logarja vendar ne izpusti. K sreči jo enkrat zadene na glavo, da se mrtva zvali z logarja. Nezavednega strašno izranjenega moža nesó domu, mu obvežejo za silo rane in pošljejo po zdravnika. Med tem se je siromak zavedel in je povedal, kako se je to zgodilo. Na to pride zdravnik, poskuša vse mogoče, ali nič ni pomagalo, še tisti dan je umrl logar v strašnih bolečinah.

24. Jazbec.

Ker smo že v gozdu, obiščimo pri tej priliki še čemerikavega puščavca jazbega imenovanega. Res da nas pustež ne bode vesel, kajti prav nič mu ni všeč, če ga kdo moti v premissljevanji, samotarec ne mara za družbo, najrajši je sam svoj, celó za svoje rojake se ne zmeni. Ker je zraven še posebno plah

26. Jazbec.

in nezaupen, bomo ga težko zalotili tako, da bi ga mogli opazovati, toliko bolj nas pa mika seznaniti se s tem čudnim svatom. Idimo ga iskat! V hosti med obrasenim skalovjem globoko pod zemljo ima stanovanje, kjer veči del svojega dolgočasnega živ-

ljenja prelenari in prespi. Le redko kedaj se upa po dnevi iz luknje, akoravno mu neizrečeno godí, ako se more pogreti na toplem solncu. Poiščemo si skrivno mesto, onde se usedemo in mirno sedimo, da nas njegovo tenko uho ne začuje. Da bi nas videl, nam se ni bati, ker je slabega vida, toliko bolje pa voha, zato smo šli na to stran, da veter od njega k nam pihlja, sicer bi nas veter izdal.

Solnce prijazno in toplo sije ravno pred njegovo hišo, vse okoli je mirno in tiho, in vendar si oprezni in boječi teleban ne upa na solnce. — Aha! sedaj se je prikazala v luknji špičasta bela glava s črnima progama prek majhnih očes, skrbno se ozira okoli, vohlja in krči rilčkasti gobček, pa mu se menda ne zdi prav varno, ker je spet izginil iz vrat. Črez nekaj časa se spet pokaže, ozíranje in vohanje se prične z nova, solnce ga tako ljubeznjivo vabi, niti nos niti uho ne sluti nikakoršne nevarnosti, sedaj se je ves pomolil iz hiše. Strese si prah iz grobega sivega kožuha, prepriča se še enkrat, da ni nevarnosti za-nj, vsede se in sanjavo gleda pred se, počasi se zvrne po tleh, zlekne se zadovoljno, ter obrne široki hrbet proti solncu. Ah! kako ugodno življenje je to, vse bi bilo prav, ko bi le v kožuhu mirovali krvoločni gostje, koljejo ga in ščipljejo na vse strani. Nevoljen se vsede, podrglja sem ter tje po kožuhu z ostrimi kremplji, nekolikokrat tudi šavsne z gobcem po sebi in malo pogrize in pocmaka. Videti je, da je upokojil in ukrotil nadležno živad, kajti svoje zmage vesel se zadovoljno ziblje na prednjih nogah, pa se spet vleže obrnivši sedaj solncu črnikasti dobro rejeni trebušček. Iz te všečne lenobe ga hipoma nekaj zdrami, skoči kviško, povoha sem ter tje, malo pogodernja in hlača spet v svoje dvore, kjer je vendar najvarniši.

Njegovo stanovanje res ni kar si bodi. Njegova precej prostorna spalnica je seženj, časi tudi dva sežnja globoko pod zemljo, do nje vodi od raznih strani več potov po 5—6 sežnjev dolgih in lepo uglajenih. Dolgo se je trudil, mnogo zemlje je preril in premetal, predno si je napravil tako poslopje. Prednje noge kopljejo in rahljajo zemljo, zadnje jo degajo in porivajo nazaj, naposled jo ritensko gredé z zadnjico

izpehá iz rova. Ko je stanovanje gotovo, nabere zunaj listja, mahu in trave za mehko in toplo postelj. Jazbec je neznano čist, zoperna mu je vsaka nesnaga, vsak smrad. Pravijo, da prekanjena lisica, ki si je lena kopati luknjo, čistemu čemerikovcu nalašč zasmradi dvore, kar ga tako razžali, da se godernjaje in brundaje umakne iz svojega posestva, pa si gré novega delat. On sam se očisti zmerom daleč zunaj hiše, blato pa skrbno pokrije s prstjo, da ga ne bi izdalo. Blizo njega kje ima samica svojo posebno jazbino.

V svojem gradu čaka jazbec temne noči, potem si gre živeža iskat. Ker je top in bedast, zraven tudi precej počasen in neukreten, zato mu se redko posreči, da bi si vjel kako bolje pečenko, zato se, akoravno je grabljiva in mesojedna zver, vendar največ preživi s sadjem in korenstvom. Po gozdu pobira gobe, lesnike, želod, bukenco in gabrico, koplje vsakoršno korenje, pozoblje pa tudi črve, ogerce, polže, mlade ptice in jajca iz pritalnih gnjezd. Lovi si miši, slepce, kače in tudi strupene gade, neboječ se njihovega strupa. Rad zahaja na obdelana polja, posebno v koruzo, dokler je še mehka in mlečnata, ako ni koruze, dober je tudi krompir, repa in korenje. Največo škodo dela pa po vinogradih, ker je zaljubljen v sladko grozdje, s taco pripogiblje trte in klesti z njih sladki sad. Jazbec pije tudi mnogo vode, lovci celó pripovedajo, da se žejen jazbec, ako pride do vode, tako naloka, da počí. Pije pa cmakaje kakor svinja.

Jeseni se jazbec pri obilnej hrani jako udebeli, takrat vaga tudi 30 in še več funtov in ima čiste masti po 5—10 funtov. Tedaj misli na zimo, nanese si nekoliko živeža v jamo, nastelje si novo postelj, vleže se na tolsti trebuh, glavo skrije med prednje noge in tako zadovoljen sam s seboj zaspí. Toda njegovo zimsko spanje ni tako trdno, kakor pri nekterih drugih živalih, kajti večkrat se prebudi in pride celó iz jame pogledat na svet, največ menda zato, da se vode napije. Spomladi pride na dan suh in mršav, dolgo spanje in post mu je pobral do tri prste debelo salo in časih ga ni nego kost in koža.

V svojeji posebnej jazbini skoti jazbica 3—5 slepih

mladih navadno meseca svečana. Jazbica je mladičem skrbna in dobra mati, on se pa ne zmeni za nje. Ko so malo odrastli, izpelje jih mati rada pred hišo, da si na toplem solncu malo poigrajo. Do jeseni ostanejo skupaj, takrat se pa razkropé in odslé se živi in dolgočasi vsak na svojo roko. Z vjetim mladim jazbecem človek ne more imeti veselja, ker je preneumen in prelén, da bi se kaj naučil. Ves dan bi spal, po noči je pa buden. Ako ga človek vznemiruje, renči in piha skoz nos, in kruli v trebuhu. Bati se je njegovih zób, potuhnjenec rad grize in ne spusti z lepa.

Lov na jazbece je dosti težaven ali se dobro izplača. Lové ga v razne progle, tudi v nastavljeno vrečo, ali ga izkopljejo iz jame, v katero so ga zapodili psi jazbečarji. S temi psi hodijo tudi po noči v lov, psi zasledé jazbeca, ga pograbijo in držé, da pride lovec. Jazbec se v takej priliki vrže na hrbet, braneč se s kremplji in z zobmi. Nekteri tudi hodijo čakati jazbeca pred jazbino in ga ustrelé, ko pride zjutraj domú. Ako pa jazbec čuti, da so psi ali lovci hodili okoli njegove hiše, ne gré časih po tri dni od doma.

Jazbečevo meso ima nek zoperen duh po zemlji, kterega pa izgubi, ako se meso zakoplje 24 ur v zemljo in se potem še položi v tekočo vodo. Tako meso je neki prav okusno, po nekterih krajih ga radi jedó. Iz jazbečeve trdne in nepremočne kože delajo lovske torbe, ž njimi obijajo škrinje, naši vozniki jih pa radi konjem obešajo na komate. Dlaka se podela v krtače, omela in malarske čopiče. Največ je pa vredna mast, ki se po lekarnicah dobro plačuje; lovci tudi radi mažejo ž njo črevlje, usnje in jermenje; ž njo po zimi svetijo, ker lepo in čisto gori. Pravijo, da lasje pobelijo, ako se z jazbečevo mastjo namažejo.

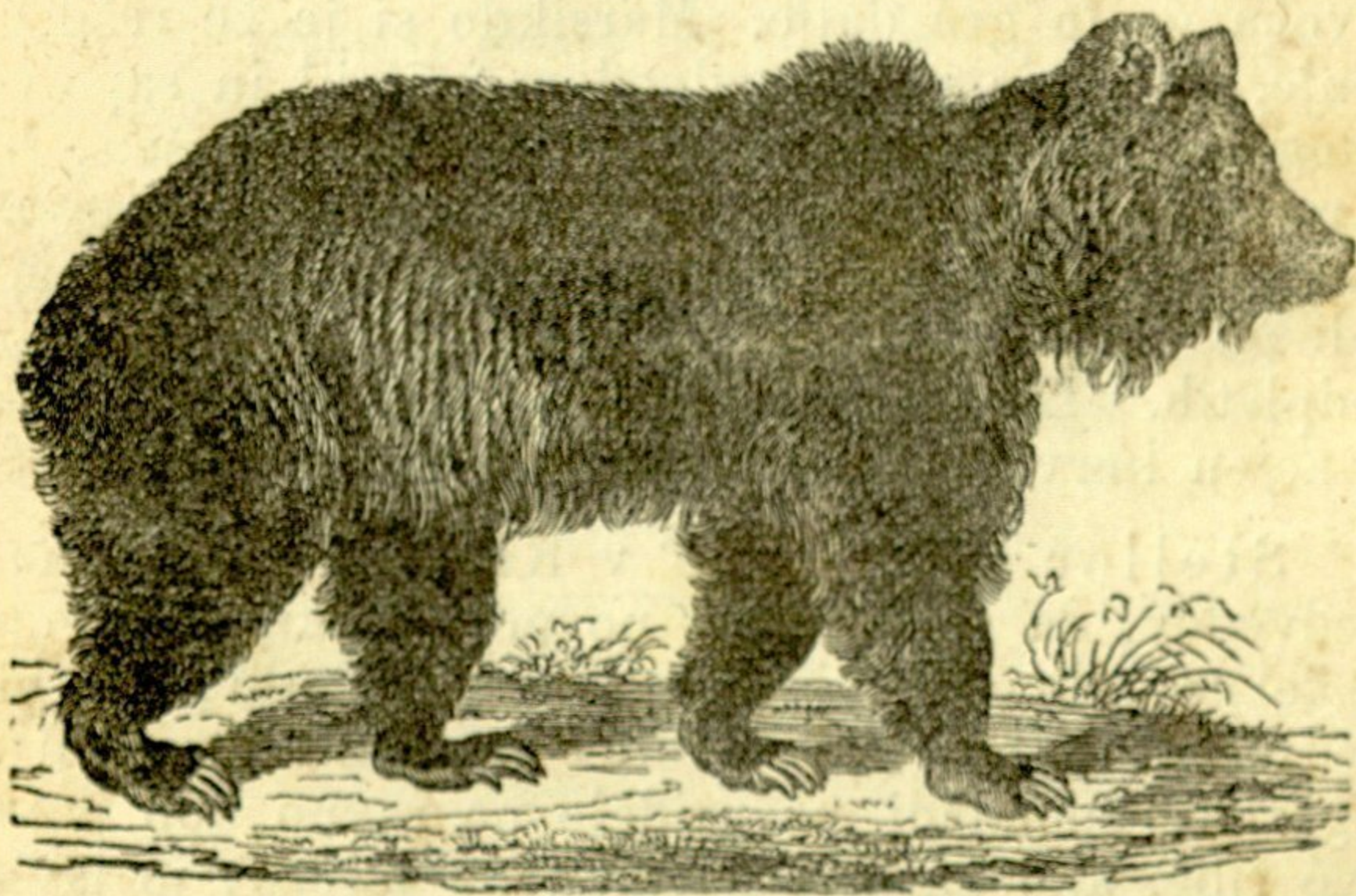

V Ameriki živi neka žival, ki je nekoliko našemu jazbecu podobna, toda ni tako plaha in boječa, kakor naš sivec, temuč prav predrzna in nagajiva. Tej živali je dano strahovito orožje, kterega se ustraši vsak junak. To orožje niso ostri kremplji niti zo-

bovi, ampak neizrečeno hud smrad, smrad vseh smradov, s katerim žival na tri sežnje daleč poškropi svojega sovražnika, zato se po vsej pravici imenuje: smrdljivec. Sok, ktereга spuščá iz posebne žleze, smrdi takó, da človeku sapo jemlje; nekteri omedli, drugi oboli, vsak pa mora iti iz človeške družbe, ker zaradi strahovitega smrada vse beži od njega, kakor bi bil kužen. Tu ne pomaga nobeno pranje, nobeno čiščenje, mesece in mesece se človek ne iznebi tega smradu. Indijani ga jedó, poprej pa izrežejo smradno žlezo.

25. Medved.

„Močán je kot medved“ ali „z medvedom bi se metal“ govorimo, ako hočemo zaznamovati korenjaka zastavnega života in krepkih rók. Medved je naša največa in najmočnejša zver, ali pri vsej tej moči in velikosti je vendar le smešen in neumen trap, in zato je tudi povsod na boljem glasu, nego požrešni volk. Živalska basen nam predstavlja medveda kakor

27. Medved.

mogočnega in imenitnega velikaša, ktereга pa vendar vsi za bebca imajo. Posebno strina lisica ga opehari, kedar se jej zdí. Trap jej veruje na pošteno besedo, misleč da je vsak tako pošten, kakor on. Pozneje

se pa huduje, ko vidi, da ga je zvita tatica na led speljala. Tako na primer v nekej basni lisica nakuri spomladi lačnega medveda, da naj se usede pod dren in čaka sadú, kajti tu bode najpreje zorilo, kjer je najpreje cvetelo. Medved se zahvali za dobri svet in se uleže pod dren, čaka in čaka, sad pa le neče zoriti. Naposled zasmehovan od drugih živali sprevidi, da ga je lisica za nos vodila, razsrđi se in v hudej jezi nedolžnemu drenu vse veje zvije.

V tej pravljici je medved prav dobro opisan. V njem se strinja le sirova telesna moč brez velike umne zmožnosti. Zaletel je, nikdar mnogo ne pre-mišlja; zanašaje se na svojo moč loti se vsega, kar mu buti v glavo, zvijače in hinavstva ne pozna. Nikoli ne bode prežal na svojega sovražnika, lovca ne bode zalazoval in prekanjeval, ampak naravnost mu pojde naproti ter se bode pošteno ž njim bojeval. Res je kosmatinec malo neotesan in zarobljen, ali z druge strani je pa vendar precej dobročuden. Človeka ne napade z lepa, ako ga na miru pusti, še s pota mu pojde; mrtvega človeka se ne dotakne, le povoha ga in gré dalje. Marsikdo si je že rešil življenje, da se je pred medvedom pritajil in sapo v sé potegnil. V nekterih navadah je prav smešen, sedé si rad liže tace glasno cmokaje, kozelce prevrača, pleza na kviško, pa se od onod prekucuje na zemljo, tudi ga smeši capljajoči in mencajoči hod po širocih podplatih. Da si je hrust časi nagle jeze, vendar ni žejen kervi, v nekterih krajih je celó dobrosrčen.

Steller piše, da je v Kamčatki toliko črnih medvedov, da se v tropih po polji klatijo, in gotovo bi že ne bilo več žive duše v Kamčatki, ko bi ti medvedje ne bili tako krotki in mirni. Po zimi spé v gorah, spomladi pa pridejo na ravno, ob potocih lové ribe, ako najdejo nastavljeno mrežo, jo izvlekó in požró, kar se je vjelo. Ljudje se ondi prav nič ne bojé medvedov, Kamčadal na potu pozdravi medveda in ga prosi za prijateljstvo, tudi žene, ki beró jagode, se ne preplašijo kosmatina, vedoč da jim ne bo žalega storil, k večemu jim pozoblje jagode iz košare. Celó nastreljen medved se ne postavi rad na

lovca, sicer so pa tako drzni, da se skrivaj splazijo v hiše, kjer vse staknejo in prevrnejo.

Jakuti na reki Amur celó verujejo, da jih medvedje razumejo, zato se ne upajo kaj slabega o njih govoriti, temuč je zmerom hvalijo. Tudi je imajo za velike poštenjake, ki ne trpé nobene krivice, nobene laži. Zato tudi obetajo pri medvedjej koži in obetajoči zagrizne v medvedovo kožo, da mu se rajše veruje.

Naši medvedje sicer niso tako pošteni ali baš hudobni pa tudi niso.

Star medved je pet črevljev dolg in črez tri črevlje visok, in vaga časih 5 centov, toda taki medvedje so vsaj pri nas že redki ali pa jih celó več ni, ako ima 3 cente, je že velik. Medved je neukretnega trupla, kratkega repka, močnega kratkega vratu, zbočenega čela, majhnih oči in kratkih ušes. Močne tace z jakimi kremplji imajo gole podplate, ki so zlasti na zadnjih nogah človeškemu stopalu podobni. Kocasta dlaka spreminja se iz sivkaste v rjavo in črnikasto.

Medved v svojem kretanji in gibanji ni tako neroden in okoren, kakor bi človek mislil na prvi pogled. Kedar mu se ne mudi, res počasno hlača, ako je pa sila, pobira podplate neznano hitro, na ravnem prehití vsacega človeka. Tudi vkreber se hitro pomika, navzdol je pa bolj neroden. Posebno spretno zna pa plezati, kakor bi mignil je vrh drevesa. Smešno je gledati medveda plezajočega z drevesa, boječe se ritensko spušča od veje do veje, s prednjima nogama se čvrsto oklene drevesa, z zadnjima pa išče veje ali kake razpoke, kamor se dá noga zastaviti. Mladi medvedje radi plezajo za kratek čas, stari in težki pa ne marajo za tako zabavo. Medved se ne boji vode, posebno po leti se hodi rad hladit, dopadljivo ploska in brodi po njej, in če se mu posreči, ulovi si tudi kako ribico. V sili plava pa naravnost črez široko in deročo reko.

Medved ima neizrečeno dober nos, ako človek gre od vetra, kosmatin ga zavoha na več sto korakov daleč, tudi sluh ima dober, samo vid ni posebno bister.

Medvedov je bilo nekđaj dosti po vseh gozdih.

Od starih Nemcev se bere, da so radi medvede pobijali, še rajši pa ne medvedjih kožah ležeč lenobo pasli. Ko se je pa pozneje ljudstvo razmnožilo, jelo sekati gozde in obdelovati zemljo, umaknili so se medvedje v večje samote, in dan danes jih nahajamo le še v goratih gozdih, kjer med pečinami in skalami, v podmolih in jamah najdejo dosti zavetja. Pri nas na Slovenskem se tacar nahaja še sem ter tje po vseh planinah, zlasti v kamniških, solčavskih in bohinjskih, planina Možaklja na Gorenjskem pa menda nikoli ni brez njega. Več medvedov imajo vzhodne in severne dežele, na primer: Švedska, Ruska, Erdeljska, posebno pa Sibirija. V španskih Pirenejah, v švajcarskih Alpah, v italijanskih Abrucah je medved še stalna zver, ravno tako tudi na Balkanu. Na Angleškem in Nemškem so ga pa popolnoma zatrli.

Medved nima tako ostrih zob, kakor druge mesojedne zveri iz mačjega, pasjega ali kunjega plemena, ter se v zobovji približuje jazbecu. Mladi medved živi več ob rastlinah nego ob mesu, muli travo, išče gobe, lesnike, jagode, korenine, grozdje, rad razkopava mravljišča, še rajši pa satovje. Méd mu je največa slaščica, in mi mu zarad tega tudi pravimo med-jed ali zastran ležega izgovora medved. Ako v duplu ali v skalovji zasledi divje bčele, ne neha, da pohrusta vse bčele z medom vred, naj ga še tako pikajo, saj ima debelo kožo. Toda tudi domače bčele niso varne pred njim, ako le more vzame panj iz ulnjaka, ga razbije in izprazni. Ko je pa okusil slast krvi in mesa, streže na večje živali in postane prav škodljiva zver. Na planini pograbi pasočo se kravo, ki se je oddaljila od črede, iznenada jej skoči od zadaj na hrbet, jej zasadi kremplje globoko v meso, pregrize žile na vratu in odvleče mrtvo v goščavo, kjer se loti najpoprej vimena, potem pa drobovja in mesa. Ako mu je kaj ostalo, pride še drugi dan jest. Časih preganja celo čredo na paši sem ter tje, dokler se ena žival ne prevali v kako brezno, kjer se ubije. Krave ne napade spredaj, ker se boji rogov, tudi konjskih kopit se ogiblje, pri slabih boječih ovcah, se vé da, mu se ni ničesar

bati. Zató pa tudi najraje zahaja k ovčjim čredam, celó po noči, ko so v staji zaprte, jih obiskuje, robencá na vratih, in ako ga planšar za časa ne odpodi, ima drugo jutro eno ovco menj. Dogodilo se je celó, da je medved videvši, da pri vratih nič ne opravi, zlezal na nizko stajo, razkril streho, spustil se v hlev ter zaklal in odtrgal privezano kravo. Potem jo je vzel pod pazuh, z drugo tacco se je prijel za tram ter se je tako s težkim ropom obložen spel na streho, skočil na tla in srečno odnesel kravo po ozki brvi črez globok propad. Tudi na njivah, posebno v ovsu, medved veliko škodo dela. Sedeč smučé latovje s prednjima tacama in z gobcem, in pri tem delu še več ovsa pomandra in potepta, nego ga pojé.

Med tem se približuje zima, medved si v zatišji poišče brlog, si ga nastelje in ko pritisne huda zima, gré spat. Ako zima popušča, se prebudi, časih se celó vzdigne iz postelje in gré malo svetá pogledat; ako se mraz ponovi, švedra v berlog nazaj. Medved tedaj ne spí tako trdno, kakor postavim: polh, tudi ne otrpne in se hitro zdrami, ako ga kdo vznemiruje. Bosa je pravljica, da iz tac mast sesa in se tako preživi po zimi. Ko spomladi zapusti brlog, je ves medel in mršav, jesensko salo je vzelo in potrošilo zimsko spanje, tudi je tačas neizrečeno mehkonog, da skoro hoditi ne more, lušči se mu namreč koža s podplatov.

V zimskem brlogu skoti tudi medvedka sred zime meseca prosinca dva, k večemu tri, majhne in slepe medvedčke, s kterimi prav lepo ravna, prve tedne jih nikdar ne zapusti, v nevarnosti jih srdito in pogumno brani, dokler more gibati. Črez dva meseca še le začnó mladiči okoli laziti, pozneje se začno igrati. Medvedčke gledati v igri je prav prijetno in kratkočasno, kakor srboriti dečki se lové, prekucujejo, plezajo, tepó in vsakoršne burke uganjajo. Kedar se ne igrajo, ližejo si tace za premembo. Do zime ostanejo mladi pri materi, časih pa tudi še ž njo prezimijo prvo zimo. Ljudje so celó zapazili, da še nekteri drugo leto ostanejo z materjo, če tudi ne prav radi, kajti morajo čudno službo opravljati.

Svoje mlajše brate morajo namreč pestovati, čistiti in črez vode prenašati; ako se obotavljajo, uči jih starka pokorščine s taco. Rusi zaradi tega leta starega medveda imenujejo naravnost pestún.

Vjeti mladi medvedi so sicer neumni in telebasti, ali v svojem ponašanji prav šegavi in ljubeznjivi. Sprijaznijo se s človekom in tudi z drugimi domačimi živalimi takó, da celó s psi mirno jedó iz iste sklede; le ko se skleda začne prazniti, godernjajo in s tem druge goste odganjajo. Ako psi odstopijo, pa je spet mir. Kakor pa stareji medved čuti svojo moč, kmalo pokaže svojo pravo čud. Nagle jeze je, momlja in renči, grize in popada vsacega, ki hitro mimo njega smukne, celó svojega gospodarja.

Vjete medvede so posebno v prejšnjih časih učili plesati in so je potem kazali za denar. Toda za kosmatina je bila to huda šola in le neusmiljeni ljudje, katerim se žival ne smili, so se mogli s tem ukvarjati. Zaprli so namreč učenca v gajbo z železnim pôdom, kterega so od spodaj razgrelí. Medveda je jelo v podplate peči, postavil se je na zadnje noge ter je sedaj eno, sedaj drugo prizdigoval zmerom hitreje in hitreje, človek mu je pa zraven piskal ali bobnal. To se je ponavljalo tako dolgo, da je medved tudi zunaj gajbe jel poskakovati, ko je začul znano muziko. Da bi ga pa laže krotíl, vtaknil mu je skozi nosni hripelj železni kolobarček, za kterega ga je potezal, ako ni bil voljan poslušati piščalko. Medvedar je hodil z medvedom od mesta do mesta, iz vasi v vas, in povsod se je zbirala radovedna mladina okoli plešočega medveda. Nekteri medvedje so bili tudi naučeni, da so se s svojim gospodarjem metali. Sedaj je medvedarija precej ponehala, samo iz Bosne časih pripelje siromašni raja (turški kristijan) k nam plešočega kosmatinca.

Njega dni pride zvečer v vas medvedar z medvedom in prosi krčmarja, da bi prenočil njega in žival. Krčmar se brani rekoč, da za medveda nima prostora. Mož pa prosi in prosi in res preprosi krčmarja, da ga vzame pod streho. Iz svinjaka izvleče gospodar debelo svinjo, ktero je hotel klati drugi dan, in zapré medveda v svinjak. Po noči pa prideta

dva tata, eden zleze v svinjak, drugi pa zunaj čaka, da bi mu pomagal izvleči svinjo. Medved momlja, toda tat, misleč, da je svinja, srčno zgrabi za bedro. Zdajci plane medved na-nj, zunaj stoječi tat čuje v svinjaku neko kobacanje in stokanje, potem pa vse utihne. Nevedoč kaj to pomeni, pobegne drugi tat strahú, prvega so pa našli zjutraj mrtvega zraven medveda.

Lov na medvede je zmerom nevarna stvar, ker nastreljeni medved je strahovita zver. Lovec gré s psi iskat medveda, ki ga kmalo zasledé in vzdignejo, ali pa ga počaka zjutraj ob zori, ko se medved po navadnem potu vrača v goščavo. Ako ga lovec ne zadene, prestraši se medved poka in pobegne neozi-
rajoč se, odkod je prišel strel; ravno tako hitro odnese pete, ako je smrtno ranjen, skrije se v prvo goščo ter si liže rano. Ako medved na begu kašlja, je lovcu znamenje, da je v drob zadét in da ne pojde daleč. Lovec ga ne poišče precej, temuč počaka eno ali dve uri, da se medvedu rana razboli, potem ga pes vodi do ležišča. Časih je medved že mrtev; ako še ni, koj se spné na zadnji nogi in lovec ga z drugo kroglo usmrti popolnoma.

No vselej se ne izteče tako po sreči. Obstreljen medved se koj vzdigne in koraka proti lovcu, ki ga mora mirno pričakati z drugim strelom, da prav blizo njega pride. Beg mu ne pomaga nič, ker bi ga medved kmalo dotekel. Ako tudi druga krogla zverí ni zvrnila po zemlji, mora se strelec pripraviti na hud boj. Togoten prirohni medved na-nj in ga hoče objeti s prednjima capama, lovec se brani z mečem, ako ga ima, ali pa obrne puško in ga udrihne z betom po buči, ali pa mu med bojevanjem bodalce med rebra porine. Gorjé pa lovcu, ako ga je medved objel, stiska ga k sebi, s težko capo ga pobije na tla, s kremplji mu seka globoke rane in ga zraven še grize z zobmi. Ko se mu zdi, da je človek mrtev, pusti ga in gre dalje.

Drugače lové medvede v Sibiriji. Na močno vrv privežejo težko klado, na drugem koncu pa naredé zanko in jo nastavijo medvedu na pot, po katerem navadno hodi. Ko ima zanko na vratu, čuti, da ga

klada zadržuje, jezen tedaj skoči nazaj, pograbi klado in jo z vso močjo zadega po hribu navzdol. Težka klada pa tudi medveda potegne za seboj, in oba se kotaljata v dolino. Ako je medved ostal živ, srdito pobere spet klado, jo nese na hrib in jo v drugič zavalí po bregu in ž njo, se vé da, tudi on, ker je pozabil si sneti zanke z vratú. To počenja tako dolgo, da se ubije.

Kamčadali zabijajo v desko prikrivljene železne žreblje in trnke, to desko položé medvedu na pot. Ako se je z eno tace vjel, bi se rad iznebil sitnega mačka, nerodno tanca in menca sem ter tje tako dolgo, da z vsemi štirimi tacami stoji pribit na deski. To mu se mora pa jako dolgočasno zdeti, kajti kmalo se vleže na hrbet, tace z desko pa kviško moli, dokler ne pride Kamčadal, ki ga reši vražje deske toda mu za plačilo vzame življenje.

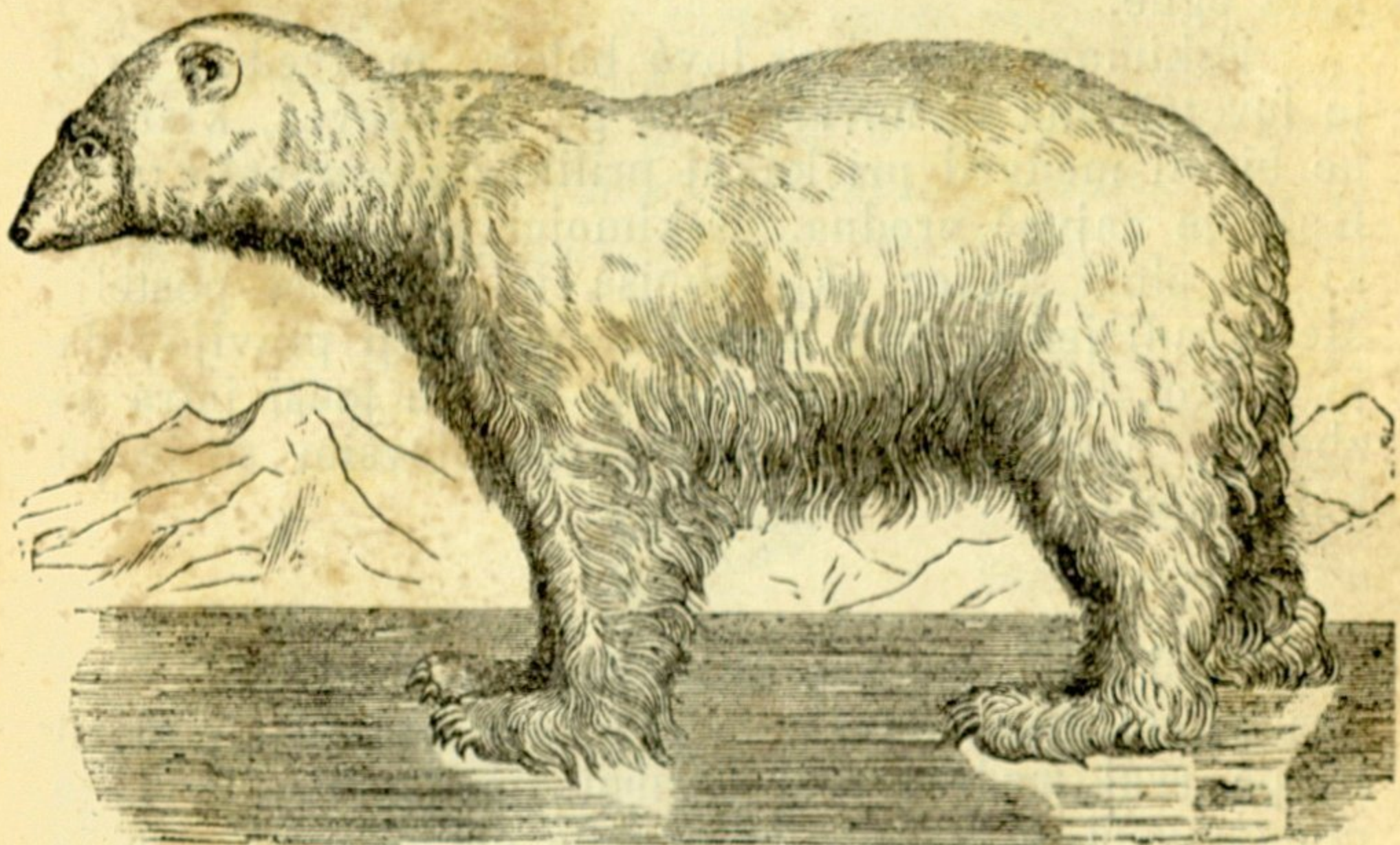
Ubit medved daje človeku dosti dobička. Kocasta koža je vredna 15—30 goldinarjev, meso ima dobro slast, ako je nekoliko dni v vodi ležalo, posebno so pa tace draga slaščiča, ki le bogatašem po golti polzi. Medvedova mast izgubi zverski duh, ako se s čebulo razcvre, in se drži leta in leta, ker ne postane žaltava. Medved bi gotovo dolgo živel, ko bi imel mirú. Redko kateri učaka sive starosti, prej ali poznej ga izdadó njegova hudodelstva, zarad kterih mu se koža črez ušesa potegne. Zna se pa za vjetega in zaprtega medveda, da je živel 50 let.

Po bregovih in otokih severnega ledenega morja in tudi po plavajočih ledenih gorah in pločah nahaja se velikan vseh medvedov, namreč:

beli ali severni medved. Kosmata mrcina je do 8 črevljev dolga, do 5 črevljev visoka in vaga navadno 8—12 centov, časih tudi več. Radi so v družbi, mornarji so jih že videli na stotine skupaj, kakor čredo ovác. Ves je bel kot sneg, le oči, nos in kremplji so črni, starejšim vendar dlaka nekoliko porumeni. Beli medved ima tanjšo in daljšo glavo, tanjši vrat in tudi truplo je bolj zleknjeno nego pri drugih medvedih.

Sneg, led in studeno morje je njegov živelj, brez tega je klavern in hira, zato vjeti beli medvedje v naših zverinjakih navadno ne živé dolgo, da-si je polivajo z vodo, ali mlačna voda mu ne more biti za mrzlo morsko kopelj. Beli medved je skoro več

28. Beli medved.

v vodi nego na kopnem, kajti plava tako hitro in trpežno, kakor ktera koli četveronoga žival. Mnogo milj daleč od kopna so ga videli mornarji plavati po morji, na ledenih pločah se vozi sem ter tje, večkrat pripluje celo na izlandski otok. Plavajoč zalezova tulnje ali morske pse speče na ledu, potaplja se za njimi in je pograbi pod vodo. Sploh ga živi največ morje, posebno z ribami, morskimi psi in s kitovino, ktero so kitolovci pometali v morje, zraven pa tudi na kopnem streže za severnim jelenom, za lisico ali za kako ptico. Pri tem delu ga vodi posebno dobri nos in bistro oko, rad se postavi na kako višavo, s ktere pregleda okolico, pečeno meso zavoha miljo daleč.

Beli medved je najstrahovitiša in najmočnejša zver na pustem mrzlem severji, tudi je mnogo pametnejši in opreznejši nego drugi medvedje. Ako se je za nogo vjel v nastavljeno zanjko, ne razsaja, temuč si jo sname z drugo taco; ako je ranjen, poklada si

sneg na rano. Severni medved po zimi ne spi, le medvedka prezimi v sneženem brlogu, kjer tudi skoti največ dva mlada, ki nista veči od naših domačih zajčkov. Dokler so mladi pri medvedki, je posebno divja in huda, vendar se človeka, ako je miren, rada ogne.

Eskimojci vso zimo lové belega medveda, da-si je lov težavna in nevarna, ni ga skor lovca, ktereга ne bi bil medved pri kakej priliki zaznamoval s taco. Koža je največ vredna. Eskimojci jo oderó na meh, ki jim služi kakor najgorkejša in najmeča postelj. Meso radi jedó, tudi evropski mornarji pravijo, da je dobro, le jetra so škodljiva. Ljudje jedši jetra so zboleli, nekteri celó pomrli, prebolejšim se je pa koža lupila.

Tudi Amerika ima svoje posebne medvede. Znamenita sta zlasti dva, namreč: hudi medved ali grizli in pa črni medved tudi baribal imenovan. Prvi je mnogo veči od našega in napade človeka, ako ga le ugleda. Baribal je pa krotkeji ter se živi največ s sadeži, zató je na polji škodljiv. Indijani ga streljajo zaradi kože, mesa in masti. Naš rojak Baraga, bivši škof med ameriškimi Indijani, piše o njih: Indijani imajo prazno vero, da jih živali umejo, kedar ž njimi govoré. Hekevelder je nekdaž videl Indijana, ki je velicega medveda obstrelil. Ko je pa medved začel rjuti in se po tleh valjati, šel je Indijan počasi k njemu in je rekel: „O medved! ti nisi tak junak, kakor so drugi medvedje, ki tako kričiš. Ko bi srčnosti imel, svoje bolečine bi voljno trpel, in bi ne jokal, kakor stara baba. Ko bi bil ti mene premagal, bil bi jaz več srčnosti imel, in bil bi kakor trden vojščak umrl. Sram te bodi, da si tako slab!“ Hekevelder gré k Indijanu, in ga vpraša: „Ali misliš, da medved vé, kaj si govoril?“ Kaj pa da vé, odgovorí Indijan, saj si videl, kako ga je bilo sram, ko sem mu očital njegovo slabost.

26. Divja koza ali gams.

Po divjih samotah pod strmimi vrhovi plešastih snežnikov pohaja zanimiva in lepa žival — divja koza. Pred človekom, svojim največim sovražnikom, umaknila se je v mrzle puste višave, kjer so se gozdi skrčili v pritlikavo grmovje, kjer med razsedenim skalovjem, po grobljah in rižah zelené sicer redka ali sočna in dišeča planinska zelišča. Divja koza je podobna domačej kozi, samó da je daljšega

vratú, krajšega in bolj zatrepnega trupla, viših in krepkejih nóg, in pa da brade nima. Še bolj jo pa ločijo črni okrogli rogovi, ki tik nad črnimi svetlimi očmi rastó naravnost, zgoraj so pa kljukasto nazaj zakrivljeni. Oba nosita roge, toda samčevi so večji in bolj razkrečeni. Rdečkasto-rjava letna dlaka jeseni temní in sem ter tam se dobi po zimi vsa črna divja koza.

Živahna in brhka divja koza je vstvarjena za te kraje. Po

29. Divja koza na straži.

najstrmejših čeréh pleza in skače neznano hitro in varno; po dlan širokej polici leti po pečevji, kakor bi jo nosil vihar; kraj globokih prepadov, kjer bi človek mislil da ní prostora za njeno nogo, drví

hitro kakor strela. Z enim skokom puhne na dva sežnja visoko strmino, z največo lehkostjo šine čez tri sežnje širok preduh in brez vse škode skoči v štiri sežnje globoko brezno. V skoku se obdrži na skalici, ktero bi človek lahko z roko pokrtil in obstreljena tudi na treh nogah pobegne po najstrmejših robovih lovca izpred oči.

Divja koza ni toliko plaha, kolikor previdna in oprezna žival. Izkušnja jo uči, da je človek njen najhujši preganjalec, zato je pred njim v večnem strahu, vedno se ozira in viha nos, najmanji sum jo požene na najviše grebene. Kjer pa vidi, da jo človek ne preganja, kmalo izgubi strah, postane prav krotka in se časih celó pomeša med domače koze, pasočé se po planinah. Znanega planšarja se ne bojí ter ga pusti časih na 10 korakov k sebi.

Divja koza živi rada v družbi. Nekdaj, ko so vse planine bile polne te živali, našlo se je večkrat v enej družbi po 50—100 glav, dan danes pa, ko je živali vse manj in manj, redko je že 10 glav v družbi. Zjutraj zgodaj se pasó navzdol, potem počivajo od 9—11 ure; proti poldne gredó pasoč se spet navzgor, kjer spet počivajo, najrajše na osojnem kraji v kakej senci. Stare ležé in prežvekajo, mladi se pa kratkočasijo z vsakoršnimi igrami in burkami. Proti večeru se še malo popasejo, potem si poiščejo nočišče v kacem zavetji, najrajše pod kako skalo.

Divja koza, naj se pase ali naj počiva, vedno misli na svojo varnost. Muleč travo, trgajoč sočno zelišče ali grizoč brstovje vsaki čas preneha, vrže glavo kviško, ogledava se, nastavlja ušesa in voha po zraku. In da-si je vsaka žival za-se skrbna in pazna, postavi si vsaka družba še posebno stražo. Bodi si med pašo, bodi si med počitkom, postavi se najstarejša koza na vzvišeno skalo ali na strmi greben, od koder pregleda vso okolico, opazi vsako nevarnost, ki se bliža od daleč. Ko ugleda kaj sumnjivega, glasno zabrlizgne, skoči in pobegne na nasprotno stran, kot blisk švigne vsa družba za njo in hipoma izgine, kakor da se je v zemljo udrila.

Ako koze zavohajo človeka, predno ga vidijo, postanejo jako nemirne, zbegane skačejo sem ter tje,

stegujejo vratove, gledajo, slušajo in vohajo, ne vedoč od ktere strani jim žuga nevarnost, ne znajoč na katero stran je treba pobegniti. Ko ugledajo sovražnika, se zdrznejo; no ako človek mirno stoji, postojé tudi koze in srpo vpró oči va-nj, ako se pa najmanj gane, pobegnejo kakor strela.

Pod zimo zapade sneg vse planine, in tačas se divje koze umaknejo v bližnje gozde. Najrajše iščejo zavetja pod starimi jelami, kjer jih do tal viseče veje branijo burji in mečavi. Za živež je po zimi hudo, za silo obgrizujejo jelovo mladovje in brstovje, trgajo suhe bilke, ki znabiti sem ter tam gledajo iz snega, spenjajo se po drevesih, s katerih objedajo mah in lišaj. V hudih in dolgih zimah gotovo tudi marsiktera lakote pogine v globokem snegu. Jeseni so koze dobro rejene, spomladi pa, ko začne kopneti sneg v planinah, medle in mršave zapusté gozde vračajoč se v priljubljene višave.

Maja meseca skoti koza eno, redko dva mlada, in za nekoliko ur že gre za materjo, ki mladiča zgodaj podučuje v vseh skakalnih vednostih. Ako mater zadene smrtna krogla iz lovčeve puške, mladič ne beži, temuč žalostno mekeče kraj ranjene ali mrtve matere in jej liže crljajočo kri. Vjeti divji kozlič se hitro udomači, rad hodi za človekom, sprjazni se kmalo z drugimi domačimi živalmi, posebno rad se igra in trka z domačimi kozličmi in celó s psom. Kakor sploh koze, lazi tudi on rad na višave, bodi-si na kup kamenja ali na skladnico drv ali na zid. Po cele ure stoji zamišljen na vrtoglavih višinah in od onod sanjavo gleda pod sé. V starosti je pa rad nagajiv in razposajen.

Divja koza živi do 30 let, vendar te starosti redko ktera učaka. Razen človeka preži na-njo tudi medved, volk in ris. Še huje neprijatelje ima pa v zraku. Mogočni orel, zlasti brkasti jastreb ali sér plane nenadoma med nje in odnese mladička, da-si ga stare branijo z rogmi. Celó staro kozo pasočo se na strmem robu pahne sér z močnima krelutima v brezno, da se ubije. Marsiktero kozo pa gotovo zapó snežni plazovi, da-si lovci pravijo, da se žival ogiblje tacega kraja.

govi so za rabo. Dolgo hrbtno dlako si pa lovci zatičujejo za klobuke.

Najimennitniši kozji lovci so na Švajcarskem, nekteri med njimi so v svojem življenji ustrelili po 1300 koz, in eden med njimi celó 2700.

Na Kranjskem mi je v bohinskej Srednjej vasi znani Jože Škantar, po domače Šest, ki je do leta 1860 ustrelil blizo 300 divjih koz. Še več jih je pobil Janez Marolt, po domače Medved iz stare Fužine, popokal jih je namreč okoli 500.

Najbližnje sorodnice naše divje koze so gazele ali antilope, ki dirjastijo po afrikanskih in azijskih stepah in puščavah. Ni si skoro mogoče misliti lepše in živahnije živali od gazele. Arabci v svojem boga-

30. Gazela.

tem in bujnem jeziku ne vedó, kako bi pristojno opisali njeno lepoto, ljubkost in veselost; posebno iz njenega lepega mirnega očesa se domišljivemu Arabcu sveti zgolj krotkost in nedolžnost.

Gazela je srnje velikosti, samo mnogo tenša in gibkejša je, proti njej je srna celó okorna in neukretna. Dlake je gladke in svetle, po hrbtu rujavkaste, po bokih sivkaste, ki se na trebuhu prelije v čisto belo. Rep je kratek, na koncu čopast. Samec in samica nosita lirasto ukrivljene roge.

Gazela je dobročudna, miroljubna in boječa, zraven pa tudi bistrumna in oprezna žival ter živi rada v družbi. Pase se samo po dnevi, najrajši zjutraj za hlada in proti večeru, ob hudej vročini leži rada v senci in prežveka, ena pa vedno stoji na straži. Ako je bistro oko ugledalo, tenko uho začulo ali dober nos zavohal kako nevarnost, zbežé hitro, kakor bi jih odnesel vihar, najrajše na kak grič, od koder imajo razgled na vse strani. Bežeče gazele je jako lepo videti, človeku se zdi, kakor bi po zraku letele, ker vedno z vsemi štirimi nogami ob enem odskakujejo od zemlje. Kakor da so si v svesti svoje hitrosti in spretnosti, tudi v begu pred pretečo nevarnostjo še objestno poskakujejo, zlasti rade skačejo v šali ena črez drugo.

Mlada gazela je pa prve dni po rojstvu za čudo okorna in počasna, Arabci jih polové mnogo z rokami, še več jih pa požró lisice in drugi roparji, da-si jih stara pogumno brani. Vjeta mlada gazela privadi se že za nekoliko dní na ljudi, da je popolnoma krotka, kakor kaka druga domača žival. Rada hodi za gospodarjem in dobro pozna njegov glas, gré se past na stepo, zvečer pa spet pride domú.

Vsi narodi živeči ob puščavah strastno lové in preganjajo brhko gazelo. Nekteri jo streljajo iz puške, nekteri jo lové z urnimi hrti, Perzijani pa tudi s sokolom, ki je nalašč učen za tako lov. Sokol zapazivši bežečo gazelo leti za njo, zasadi jej kremplje v vrat, z ostrim kljunom jej pa pretrga vratne žile. Arabec jo tudi preganja na svojem hitrem konju in ko se približa spehanej živali, vrže jej med noge težek krepelec ter jej prebije tenke kosti.

V južnej Afriki živi razen družih tudi skokonoga gazela, ki v predrznih skokih še prekosi navadno gazelo. Kakor bi se igrala, skoči dva sežnja visoko, nekoliko hipov kakor da visi v zraku, potem se po-

žene naprej in z vsemi štirimi nogami ob enem udari ob zemljo, pa komaj se je dotakne, že se požene spet kviško, kakor bi hotela zleteti.

Skokonoge gazele pasejo se v velikih družbah, časih jih je po 25000 glav v enej družbi. Ob velikej suši, kar se zgodi vsakega četrtega ali petega leta, obrnejo se proti evropskim seliščem; kakor kobilice planejo na obdelano polje, kar ne pojedó, poteptajo. Vsi potniki, ki so videli čredo potujočih skokonogih gazel, ne morejo se načuditi neizmernemu številu. Kakor daleč seže oko, ne vidi nego gazelo pri gazeli, gotovo jih je časih na milijone skupaj. Za pojedeno in poteptano setev odškodujejo se seljaki vsaj nekoliko z okusnim mesom teh gazel, katerih neznano množino pobijejo. Meso zrežejo na tenka jermena ter je suše na solncu, tudi koža za marsikaj zaleže.

27. Kozorog.

Bližnji sosed našej divjei kozi je kozorog, ki je v starih časih živel po vseh viših planinah. Stari Rimljani so časih po 200 živih kozorogov peljali v Rim za svoje neusmiljene, krvave veselice. Ako pomislimo, kako težko je vjeti živega kozoroga, lahko si potem predstavljamo, da v onih časih kozorogi niso bili redki. Dan danes je pa v Alpah skoro povsod že zatrt, tudi na Švajcarskem ga ni več najti, edino okoli vrhov najviših alpinskih gorá, namreč na divjih in samotnih planinah med Monte Rosom in Mont Blankom se je ohranil do današnjega dne v majhnem številu, da-si ravno je ostro prepovedano kozoroge streljati.

Kozorog je po telesnej postavi in po navadah podoben divjei kozi, samo da je bolj krepak in zatrepan, kajti star kozel je časih do 5 črevljev dolg in 3 črevlje visok, ter vaga 150—200 funtov. Veliki, grbasti, polmesečasto zakrivljeni in do 20 funtov teški rogovi ga delajo na videz okornega, ali žive oči in ponosno držanje mu daje nekako umno in predrzno lice.

Izvrstno videča, čujoča in vohajoča žival drži se najrajša v najdivjih puščavah blizo leda in snega.

Vročina mu ne dé dobro, zima mu pa nič ne škoduje, v največem mrazu, v najhujem pišu in v mečavi stoji uro in uro na katem grebenu nepremekljivo proti burji obrnjen, kakor bi bil iz kamena izsekan. Navadno so v družbi, le prav stari kozli ločijo se od drugih in pohajajo sami. Po dnevi leže mirno, zvečer se začno pasti navzdol, proti jutru se pa umaknejo

31. Kozorog.

spet na varniše višave. Na paši se radi pajdašijo z domačimi kozami, divjih koz se pa ogibljejo. V nevarnosti brlizgajo kakor divje koze, v strahu kišejo, mladi pa mekečejo.

Kakor je videti okoren in neukreten, vendar je kozorog neznansko skočen in gibčen, po najgrjih strmcih leti kakor strel, skače s skale na skalo, črez široke preduhe, v globoka brezna in pleza po ostrih grebenih. Čudovito spretnost ima posebno v skakanji, na las premeri prostor in ne izgreši najmanje skalice, najmanjega roba. Tako na primer je skočil mlad ukročen kozorog, ne zaletevši se, v enem skoku visokemu možu na glavo, kjer je mirno obstal. Drugi je stal na robu odprtih vrat in celó na kolu ter je

splezal na visok zid, opiraje se samo na razpoke in škrbe po zidu. Najpoprej je šel od zidu proč, da je premeril z očmi višino, potem se je tik zidu zazibal na nogah in smuk! v treh skokih je bil na vrhu.

Ker je žival dan danes tako redka in zraven neznano oprezna in boječa, zato je lov na kozoroge med najtežavnejšimi in najnevarnejšimi in vrh tega tudi ostro prepovedana. In vendar se tudi za to lov najde strastni tatinski lovec, ki se ne straši nobenih težav, ki predrzno gleda v oči smrti od vseh strani na-nj prežečej. Po 14 dni časih lazi po snegu in ledu, plazi se med čermi in po grebenih in — dostikrat zastonj. V mrzlih višavah mora spati pod milim nebom in dostikrat mora biti vesel, ako sam izide živ izmed skalovja. Prej ali poznej pa vendar smelega lovca zadene nesreča — redko kateri umrje doma na postelji. Ako mu se vse srečno izteče, veseli se krvavo zasluženega dobička, kožo muzejem lahko prav drago proda in tudi meso mu nakloni lep denar.

Mlad kozorog že za nekoliko ur teka za materjo, ki ga neizrečeno ljubi in brani sovražnikom, zlasti orlom in jastrebom, ki prežé v zraku na mladčke. Ako lovec pritiska za kozo s kozličem, skrije se na materino znamenje mladič med skalovje, kjer ga zaradi sive volnate dlake skoro ni mogoče spaziti, ona pa v urnih skokih odnese pete. Ko mine nevarnost, poišče mati spet svoje dete, ako je pa le dolgo ni, gré je mladič, ko se je plaho ozrl na vse strani, tudi sam iskat. Ako ranjena mati žalostna kliče mladčka k sebi, pride na njen glas do nje, ali ko ovoha kri, zbeži spet od nje, pride zopet nazaj in spet zbeži. Ako mu jo neusmiljeni lovec mrtvo mater odnesel v dolino, pride sirota še večkrat vohati in meketati na ono mesto, kjer je izgubil skrbno mater.

Kozorog je nenavadno mehkega življenja. Rana, za katero ne bi se divja koza zmenila, je kozorogu smrtonosna.

Mladega vjetega kozoroga ni težko ukrotiti, rad je v družbi z domačimi kozami in s kozličmi se prav veselo igra, da ga je kratkočasno gledati. V starosti pa postane nagajiv in razposajen.

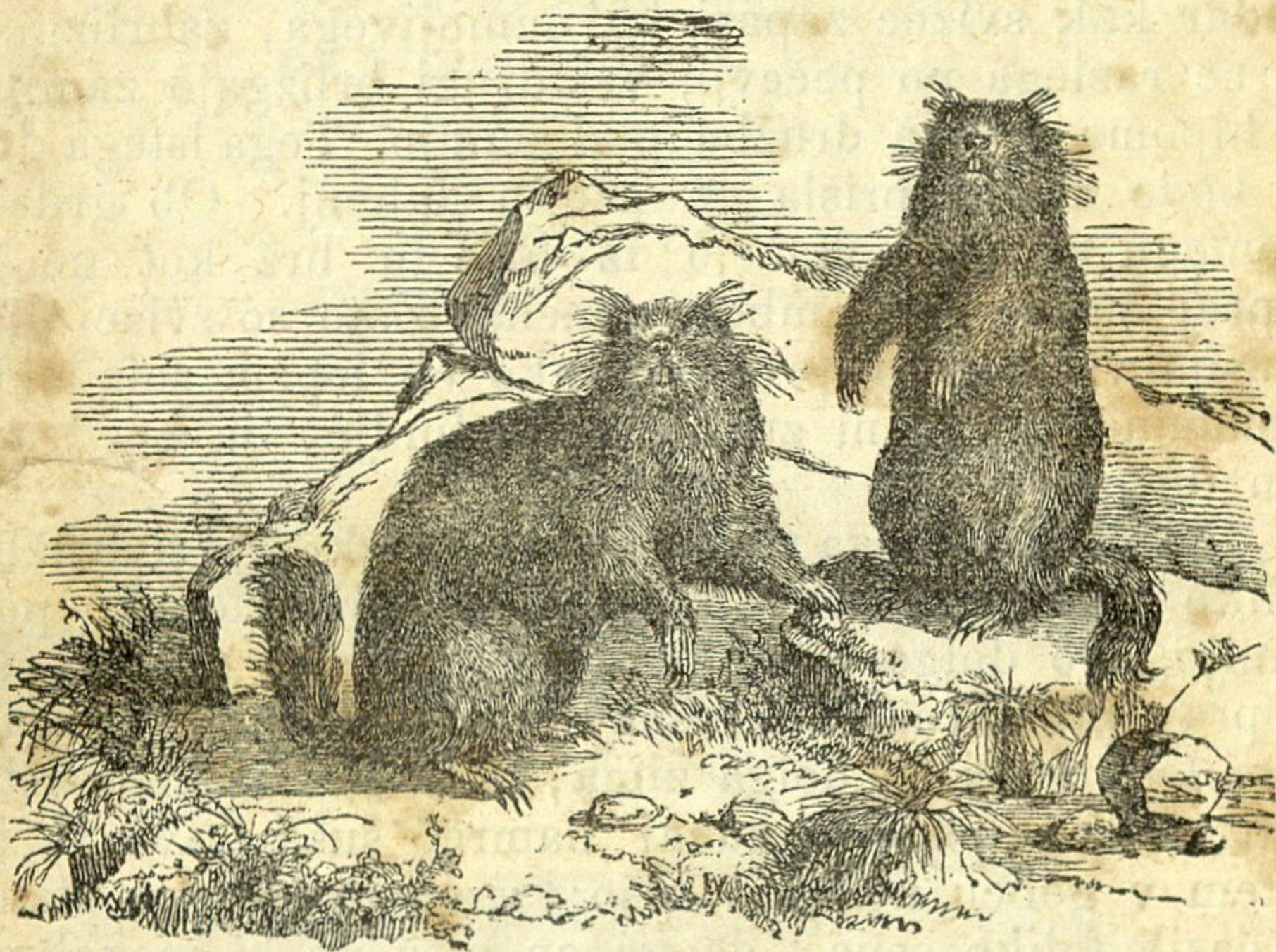
Več kozorogov nego v Alpah živi še na Špan-

skem, v Kavkazu, na otoku Kreti, v Sibiriji, na Himalaji in v severnej Ameriki. Ne vé se pa še prav na tanko, ali so iste ali druge vrste.

28. Svizec ali marmotica.

Drznim skakačem, kozorogu in divjej kozi, po mrzlih goličavah dela družbo prijazen in miroljuben glodavec, malo veči od domačega zajca. Imenujemo ga svizec ali marmotica.

32. Svizec.

Svizec je kratke debele glave, kratkega vrat, debelega okornega in neukretnega trupla na nizkih nogah. Ohlapna koža mahadra okoli njega in potrebušnica vleče mu se po tléh. Noge postavlja široko saksebi, in zato se gredoč ziblje kakor raca, ali ke- ar je treba bežati, pobira prav hitro široke stopinje.

Svizci prebivajo najrajše blizo lednikov na kakej uhej ledini, ktero obdaja strmo pečevje. Na pri- tojnem kraji si izkopljejo globoko jamo, do ktere odi več prav ozkih in skritih vhodov. V vsakej ami živi navadno en par s svojo rodovino. Zjutraj prvem svitu prikažejo se najpred stari oprezno iz uknje, vlečejo na ušesa in gledajo bistro okoli sebe. Ako je vse tiho in mirno, začnó se prati in lizati

sedeč na zadnjih nogah, potem gredó na pašo ali nikoli ne predaleč od stanovanja. Toda tudi na paši nimajo miru, vsak čas eden ali drugi sede na zadnji nogi skrbno se oziraje po okolici. Sedaj pridejo tudi mladi iz luknje, nekoliko časa prav hitro mulijo travo, potem se malo poigrajo cukaje se in preku-covaje, spet gredó past se, naposled se s starimi vred vležejo na solnce, kar jim najbolj godí. Pijó redkokedaj, ali takrat se do sitega nažlampajo, pijó pa cmakaje in zraven vzdigujejo glave kakor kokoši. Kedar kak svizec zapazi kaj sumnjivega, zabrlizgne, da se razlega po pečevji, vsi drugi brlizgajo za njim in hipoma je vsa družba pod zemljo. Tega istega dne ne bode z lepa prišla iz svojih lukenj. Ob grdem vremenu se ne pokažejo iz hiše in brž kot ne že naprej čutijo premembo vremena. Zato so svizci planincem vremenski proroki, ako ob lepem solnčnem vremenu svizcev ni zunaj, vedó ljudjé, da bo drugi dan dež.

Niže od letnega majhnega stana izkoplje si družba veliko zimsko stanovanje po več sežnjev globoko pod zemljo. Po dolgem ozkem rovu pride se v hišo, ki je prav prostorna in krušnej peči podobna. Po kratkem letu bliža se dolga zima, svizci si začnó postiljati mehko postelj, zunaj namreč sušé travo in jo potem v gobcu nosijo v hišo; v enem samem stanu je časih toliko sena, da ga en mož ne bi mogel na enkrat odnesti. Predno gredó spat, zadelajo vrata s prstjo, s kamenjem in s senom, potem se vleže vsa rodovina — časih 15 glav — na pripravljeno toplo postelj. V svitek zviti svizci kmalo otrpnejo in potem spé po 8, v hudih zimah in v večih višavah časi tudi po 10 mesecev. Spomladi, ali prav za prav v letu, ko začne kopneti sneg nad njimi, se prebudé, odpró zapehana vrata ter slabi in mršavi tavajo ven iskat si živeža.

Zarad mesa, masti in rujavega kožuha planinci radi jeseni zalezujejo plašno žival. Streljati jo skoro ni mogoče, ker je jako oprezna in boječa, torej jo raje lové v stave in pasti ali pa jih jeseni, ko so šle spat, izkopljejo iz zemlje. Oparjeno in prekanjeno (prevojeno) sviščevo meso je prav dobro in

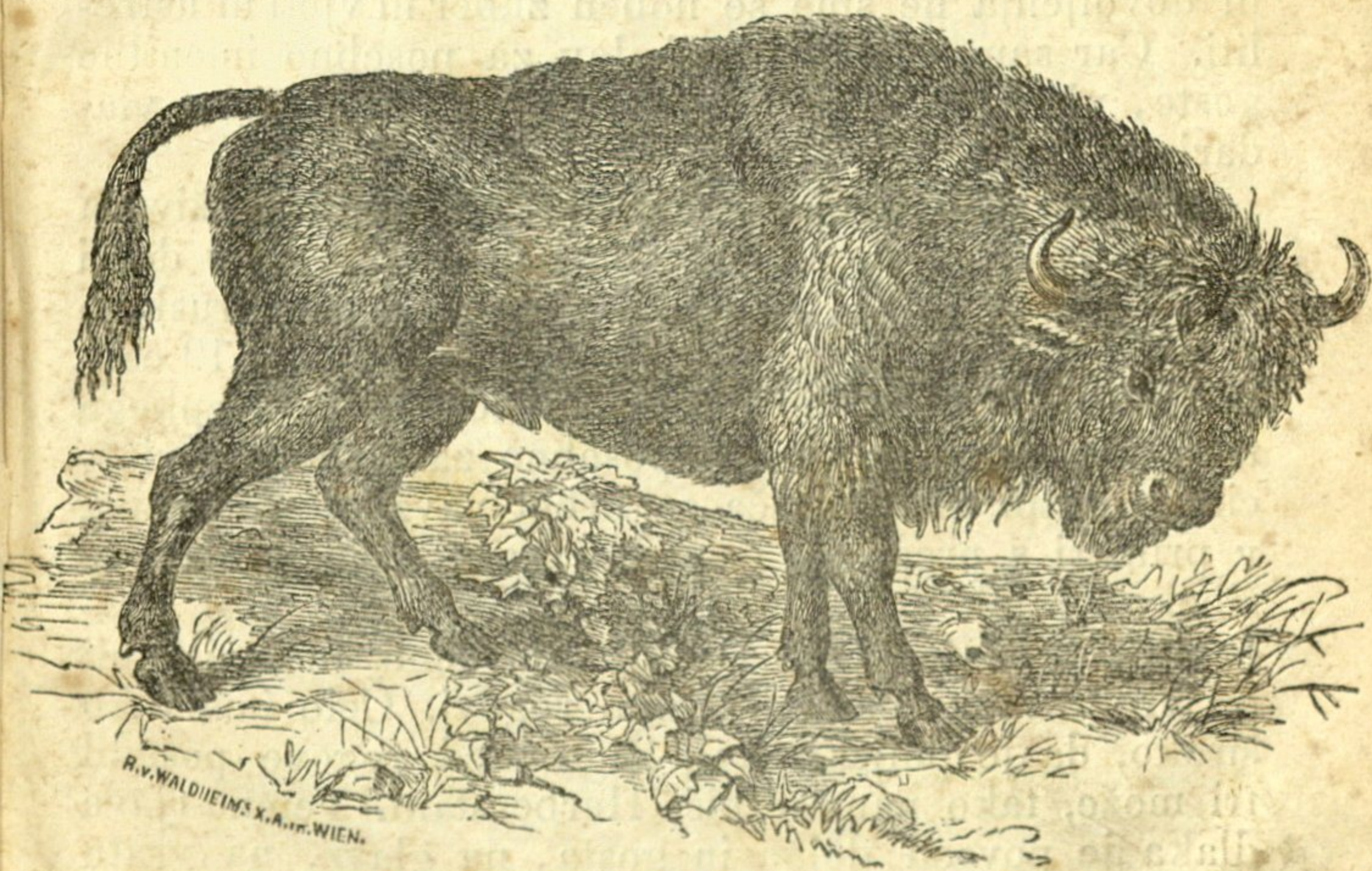
posebno bolnikom in otročnicam dobro tekne, mast je pa planincem domače zdravilo v mnogih boleznih.

Samica ima po letu 2—4 mlade, ki potem do družega leta ostanejo pri njej. Revni Savojardi zalezujejo posebno mlade svizce, ki se hitro privadijo človeka, slušajo ga in ubogajo in naučé se majhne mojstrije, na primer: ob palici po dveh nogah hoditi, plesati in plezati. Ko je svizec izučén, dá ga Savojard svojemu majhnemu sinku, ki gré z živalco po svetu, kažoč jo ljudem za majhen dar. Jedoč se svizec usede na zadnji nogi, s prednjima pa drži in v usta nosi živež, kakor sorodnja veverica, tudi mleko rad pije. V gorkeji hiši ne zaspi po zimi, v mrzlej pa.

Svizec se nahaja na švajcarskih in tirolskih Alpah, na Pirenejah in na Karpatih, na naših planinah ga ní.

29. Zuber. (Tur.)

Nekdaj sta živela v Evropi dva velika divja vola, namreč tur in zuber. Tura, ki je imel velikanske roge in je bil sicer našemu domačemu volu podoben, zatrli so popolnoma pred kacimi 200 leti. Ko tura

33. Zuber.

več ní bilo, jeli so zebra po krivem imenovati: tur, in tako se je v krajih, kjer niso poznali ne tega ne onega, pozabilo ime zuber. Rusi in Poljaki ga pa še sedaj tako imenujejo, in zato smo tudi tukaj ponovili pravo staro ime: zuber. Naš rojak grof Herberstein, ki je bil leta 1526 poslan na ruski dvor, v svojih bukvah prav dobro loči tura od zebra in oba prav dobro opiše.

Najbrže tudi zubrov ne bi bilo več v Evropi, da jih poljski kralji, pozneje pa ruski carji niso vzeli pod svoje posebno varstvo. V grodenskej pokrajini na Ruskem je velikanki gozd, ki je sedem milj dolg in šest milj širok, v gozdu leži vas Bialovica in od nje ima ves gozd ime. Les je popolnoma prepuščen sam sebi, nikdo ne sme v njem poseči najmanjšega debla, stara drevesa podirajo viharji in na njihovem mestu rasto nova sama po sebi. Ta les je zavetje mnogim živalim in je edino mesto, kjer so se zubri vzdržali do današnjega dne. V vasi Bialovici in tudi po lesu raztreseni stanujejo sami carski lovci in logarji, ki morajo paziti in čuvati živali pred tatinskimi lovci, zebra streliti je vsacemu prepovedano pod ostro kaznijo. Brez posebnega carjevega znanja in dovoljenja ne sme se noben zuber ni vjeti ni ustreliti. Car sam napravi časih lov za posebno imenitne goste, vjete žive zebre pa pošilja na dar drugim vladarjem.

Zuber je največa v Evropi na kopnem živeča žival. Še sedaj se dobodo biki po 10 črevljev dolgi in 12 centov težki, še leta 1555 so pa na Pruskem ustrelili zebra 13 črevljev dolzega, 7 visocega in 19 centov težkega. Zuber je neznano močnega in krepkega trupla, v glavo in prsi je posebno zastaven, od visocih grbastih pleč spušča se hrbet navzdol proti repu, v primeri s prednjim je zadnji konec videti slab in šibek. Kratek debel vrat brez podvratnika nosi strahovito, bradato glavo z majhnimi očmi in majhnimi ali široko razkrečenimi črnimi rogovi. Čelo ima tako široko, da je poljski kralj Žiga med rogove posadil tri može, tako namreč piše Herberstein. Temno-rjava dlaka je povsod dolga in gosta, na glavi, na vratu in na prsih je pa prav grivasta in kodrasta.

Zubri pasejo travo, obgrizujejo brstje in listje in glodajo tudi skorjo z dreves, jelšova jim mora posebno dobro tekni, ker so jelše časih vse oguljene; za jelovje ne marajo. Po zimi jim pokladajo tudi seno, ali pa si ga zubri sami vzemó iz stoga.

Mladi zubri so dobročudne in vesele živali, radi se igrajo in dražijo med seboj, tudi star se po letu rad ogne človeku, po zimi pa ne gré rad s pota. Upati mu ni nikdar, zmerom je hudomušen in jezno-rit, najmanja stvar ga hitro razdraži in razkačen zuber je strašanska žival. V togoti suče zarudele grdoglede oči, pobesi glavo, pomoli višnjav jezik iz gobca, z nogami grebe in tepta, viha rep in naposled se zakadi v stvar ali v človeka, ki ga je razdražil, večkrat tudi nehoté. Neki star zuber je na bialoviškej cesti dalj časa hudo gospodaril, napadal je vsacega, tudi vozove in počenjal je vsakoršne hudobije. Ako je na sanéh zavohal dobro seno, postavil se je prednje in glasno ručeč je tirjal svoj del. Ako mu se ni precej dalo ali ako ga je človek hotel z bičem odgnati, koj se je razkačen zaletel v sani, jih je prevrnil, razmetal in raztrgal, voznike pa, ki so ga dražili, vrgel je iz sani v sneg. Konji so se ga neznanó bali, plašili so se, ako so zubra le čutili, spenjali so se, skakali in po tleh se valjali, da jih je bilo groza gledati.

Volk ali medved se ne lotí zubra, ker vé, da bi ga na roge zasadil, v globokem snegu vendar napade trop volkov tudi starega zubra in ga neki tudi oblada.

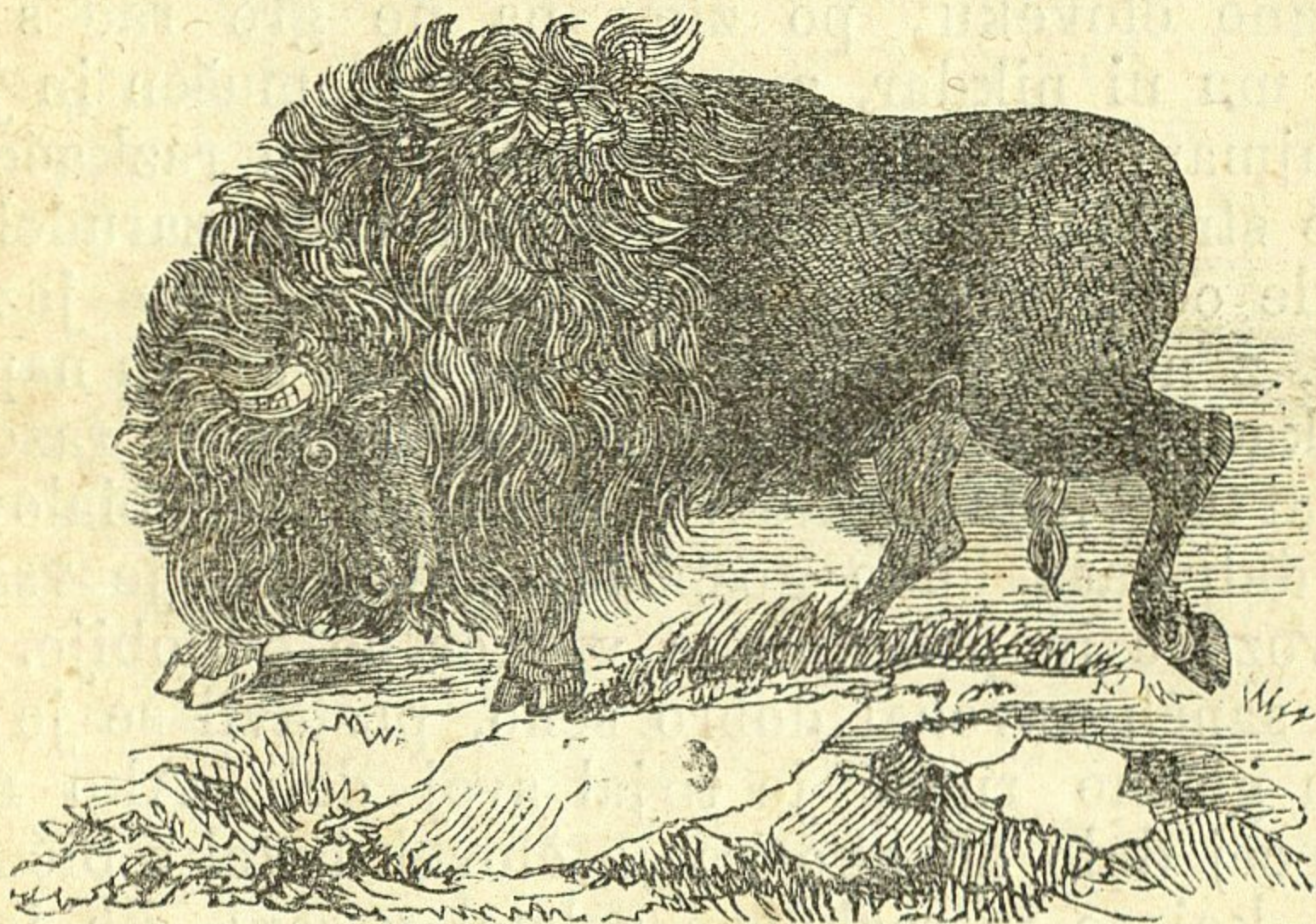
Krava se oteli v kakej samotnej goščavi, v kateri ostane tako dolgo, da si tele malo opomore. Takrat je tudi krava huda in brez premisleka se zažene v vsacega, ki bi se bližal teletu. Tele prav počasi raste, ter doraste še le osmega leta, živi pa čez trideset, znabiti celo petdeset let. V Bialoviškem lesu živi sedaj kacih 1500 glav.

Zubrovo meso je prav okusno in tečno, posebno od krav in telet. Koža se stroji, iz rogov izdelujejo se kupe in dr. stvari, celo parklji se ne zavržejo.

Krotiti se ne dá. Mlad je še precej prijazen ali pozneje je hudoben in togoten. Z domačim govedom

živi v velikem sovraštvu, ne more ga videti. Na Kavkazu živé še sedaj divji zubri.

V severnej Ameriki ima zuber bližnjega sorodnika, namreč bizona ali američanskega bivola. Predno so se Evropejci naselili, bile so neizmerne ravnine in velikanski gozdi polni bizonov, sedaj se morajo pa

34. Bizon.

pred človekom umikati vedno dalje proti zapadu in severu v kraje, ki jim niso ugodni. Akoprem se še danes pase na milijone bizonov po nepreglednih ravninah, vendar ginejo od dne do dne, in gotovo jih čaka ista osoda, ki je zadela tura in zebra. Prišel bo čas, ko bode človek tudi bizona zatrl, ako mu ne bode obveljalo, da bi ga ukrotil in postavil med domačo živino. Že so storjene prve skušnje in kakor je slišati in brati, iztekle so dobro.

Bizon je zubru jako podoben, samo malo manji je ter stoji na nižih nogah. Na hrbtu ima tolsto grbo, prednji del je obrasel z dolgo kodrasto, skoro volnasto dlako. Pasó se v velikih čredah na tisoče in tisoče, ko na enem kraji popasó vso travo, gré vsa čreda dalje, Indijani, kakor tudi Evropejci in ž njimi vred volkovi ga enako strastno preganjajo, pobijajo in koljejo. Meso, zlasti od krav in telet, je prav dobro, še več je pa vredna koža.

Naš rojak škof Baraga piše o bizonu: Bivoli gredo večkrat v neizrečeno velikih čredah od ene

planjave na drugo, kjer je boljša paša, in kamor koli gredó, jih zmerom Indijani spremljajo, ki se od njih mesa živé. Kedar te živali na svojem potu do kakega potoka pridejo, vsa čreda na enkrat čez-nj plava in dalje gré. Zimski čas so bolj v gozdih, kjer ni tako velike burje kakor na planjavah, in kjer tudi več paše imajo. Kedar se po zimi selijo in do zmrznjenega potoka pridejo, hoče vsa čreda na enkrat čez led iti. Ali večkrat se zgodi, da se led od prevelike teže vdere, in da skoro vsa čreda utone.

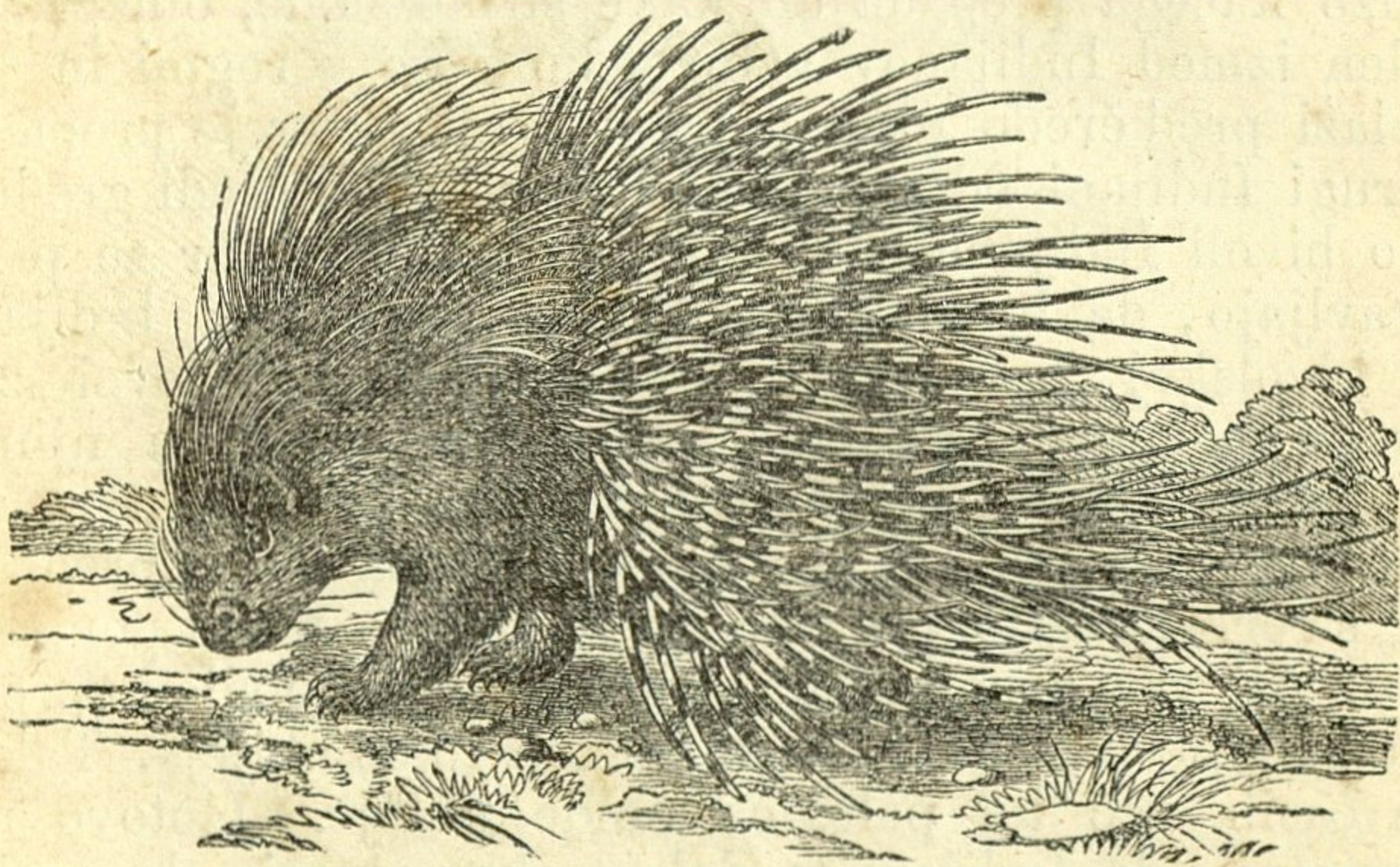
Ker bivoli v čredah tako gosto vkup hodijo, kakor ovce, zgodi se večkrat, da zadnji prednje z vso močjo naprej rinejo in da se prednji ne morejo ustaviti, kedar bi hoteli. To Indijanom pomaga, da jih lože več pobijejo. Če je namreč bivolska čreda blizo kacega prepada ali kake strme skale, obleče se eden izmed Indijanov v bivolsko kožo z rogmi in se splazi pred čredo proti tistemu kraju, kjer je prepad. Drugi Indijani od zadaj in od strani proti čredi gredó. Ko bivoli Indijane zagledajo, ustrašijo se ter se pripravljajo, da bi zbežali. Takrat steče tisti Indijan v bivolskeji koži proti prepadu, in ker lovci za čredo močno upiti začnó, steče vsa čreda za njim. Oblečeni Indijan skrije se hitro med skale, ktere si je že poprej poiskal. Bivoli pritekó za njim, prednji se sicer ustrašijo prepada in se hočejo nazaj pomekniti. Ali vsa druga čreda pahne jih s tako silo naprej, da padejo čez skalo v globočino in se ubijejo. Tako se časih več ko polovica črede pobije. Gotovo ni pametno, da Indijani to delajo, ker morejo le malo tega mesa pojesti, drugo pa k nič pride.

Kedar Indijani bivolskih čred iščejo, vležejo se na zemljo in poslušajo, in če je kaka velika čreda v tistem kraju, zaslišijo jo že 15 ali 20 milj daleč. Neki Anglijan, ki je 30 let pri Indijanih živel, piše, da je šel nekđaj z Indijani bivolov lovit in pobijati, in da so po noči bivolsko čredo že 18 milj daleč slišali. Drugi dan so jezdili naravnost proti tistemu kraju, od kodar so bobnenje slišali in prišli so na neizrečeno široko planjavo, ki je bila videti kakor morje. Ko so bili še 10 milj od črede, že so jo zagledali, pa se jim ni drugače videlo, kakor bi bilo črno grmovje

pred njimi. Predrzní Indijani so zdirjali naravnost proti čredi. Ubili so mnogo bivolov, pa prav po nepotrebnem, ker so skoro vse tam pustiti morali in so le nekatere bivolske krave seboj vzeli, katerih meso imajo rají, kakor od bikov. Smé se reči, da Indijani vsaj dvakrat toliko bivolov pobijejo, nego jim jih je treba za živež.

30. Ježevec.

Sem ter tje po južnej Evropi, na Laškem, Španskem in Grškem, bolj pogostoma pa v severnej Afriki, živi neki čemerén in dolgočasen glodavec, po imenu ježevec. Žival je jazbečeve velikosti, videti je pa

35. Ježevec.

bolj životna zarad čudne sršeče suknje. Na vratu ima dolgo ščetinasto grivo, ktero lahko prizdigne, ako mu se zdi. Po hrbtu in po bokih mu pa med ščetinami srše trde in svetle bodice, črno-rjave z belimi kolobarci. Debele so kakor gosje pero, najdaljše na hrbtu so črez črevelj dolge, po bokih so krajše, najkrajše na repu so cevkaste. Kedar hoče, našopiri bodice ter ž njimi poškrablja, no ker so precej rahlo v kožo zasajene, mu lahko izpadejo in odtod se je izcimila neumna pravljica, da z bodicami strelja na svoje sovražnike.

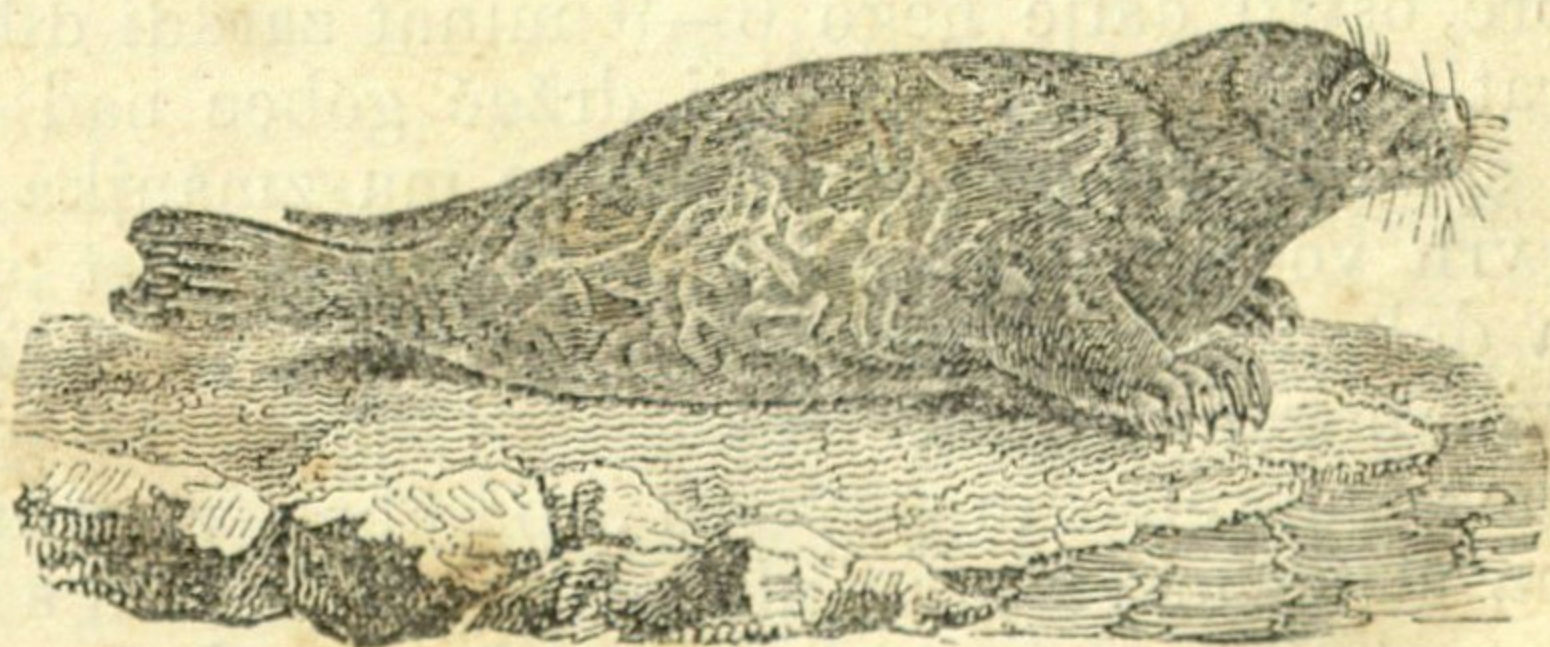
Ježevcec je čuden svat. Po dnevi leži v svojej stanici pod zemljo, po noči si pa išče živeža, namreč vsakoršno zelenjavo, korenje in sadje, škode vendar ne dela. V vsem ponašanji je neroden, počasen in bebast. V samoti živi vsak sam za se, celó mladi kmalo zapusté mater ter se razidejo. V strahu kruli kakor prešič, šopiri se in rožlja z orožjem, da bi prestrašil napadnika, če pa to nič ne pomaga, zvije se v svitek kakor jež.

Lovec ga zaradi mesa in bodic, na ktere natikujejo železna peresa. Ježevčevo pečenko čislajo posebno Arabci. Na lovu psi zasledé ježevca, ki se v strahu pred njihovimi zobmi zvije skrivši glavo in noge. Lovec pride, ga zgrabi za grivo ter ga udari po nosu, da ima dosti za zmerom.

Samica skoti 2–4 mlada s kratkimi in mehкими bodicami, ki pa hitro rastejo in otrdnejo. Mladi se privadi na človeka, kakor pes. Kakor Savojadi s svizcem, hodijo Lahi z ježevcem po svetu, kažoč ga radoglednim ljudem za denar.

31. Tulenj ali morski pes.

Predno se obrnemo k tujozemskim živalim, pogledimo še malo v morske globočine. Tudi tam najdemo živali, ki se morajo prištevati četveronožcem, akoprem pri nekterih niso vsi udje očitni. Pri nas so te živali manj znane, ker ne živé blizo nas, ali vendar jih stavimo kakor zadnje v to vrsto, ker se več ali manj nahajajo v morjih okoli Evrope. Med témi je prvi tulenj ali morski pes.

36. Tulenj.

Tulenj ima majhno okroglo glavo z brkatim gobcem in s prijaznimi velikimi črnimi očmi. Zobovje je zversko, uhljev pa nima. Okroglo, dobro rejeno truplo je vretenasto, namreč v plečih široko in zastavno, proti kraju pa vedno tanje ter se konča v kratek rep. Noge so že bolj plavutam nego pravim nogam podobne, prednji ste spredaj na prsih, zadnji ste pa nazaj obernjeni, negibljivi in z repom zrasli. Prsti na njih so do nohtov zvezani s plavno kožo. Obrasen je s kratko in gosto, svetlo in gladko dlako, zgorej je sivkast z rjavimi lisami, po trebuhu je pa bolj belkast, dobé se pa tudi črnikasti in popolnoma beli tulnji. Dolg je 5—6 črevljev.

Tulenj je družbena, radovedna, pametna in pogumna žival. Po samotnih otocih severnega morja, kjer ga človek toliko ne preganja, živé še zdaj v velikih družbah. Dokler jim človek ne stori nič žalega, ne bežé pred njim, še prav blizo pridejo k barki ter se veselo sučejo in igrajo okoli nje. Jako so zvedavi; ako ugledajo kaj nenavadnega, pomoli se sedaj eden sedaj drugi iz vode in pazljivo ogleduje neznano stvar. Največ jih pa zanima muzika; ako človek žvižga, začnó se kmalo zbirati okoli njega, z goslimi ali z frulo jih pa lahko tako obmami, da plavajo daleč za čolnom, iz kterega se glasi muzika. Na šotlandskih otokih so tudi zapazili, da so se vselej bližali tulnji, kedar so zvonovi zvonili.

Tulenj je izvrsten plavač. V plavanji ga ne prekosi nobena druga četveronoga žival. V vodi se veselo igra, objestno se prekucuje, potaplja se in vrti, kakor razposajeno dete. Vse eno mu je, ali plava na trebuhu, ali na hrbtu ali po strani, pod vodo vendar ne more ostati dalje nego 6—9 minut zaradi dihanja. Večkrat spi plavajoč v morji držeč gobec nad vodo. Časih spi pa tudi pod vodo, kedar mu zmanjka sape, pride vrh vode, potegne sape v se ter se spet potopi. To pa dela v spanji nezavedoč se vsega tega. Že po njegovih nogah človek lahko sodi, da mora biti na kopnem neukreten in počasen, posebno z zadnjima nogama si ne more prav nič pomagati in tudi s prednjima ne baš mnogo, zato pa tudi navadno ne gre daleč od morja, kamor tudi pri nevarnosti zbeži. No

kedar mu je sila, tudi na suhem ní tako neroden, kakor bi človek mislil, ako se spusti v beg, težko ga je dohajati. Kakor nektere gosenice skrivi hrbet, povleče zadnji nogi za seboj in potem se s prednjim životom vrže naprej; spet pritegne zadnji konec k sebi, naredi grbo in se zopet požene dalje, zraven pa vedno pluje vodo pred sé, da si gladi pot.

Tulenj je nočna žival. Po dnevi gre rad na suho ali spleza na ledeno pločo, kjer prespi in presanja ves dan, po noči gre pa rib in drugih morskih živali loviti. Po zimi ostane pod ledom in le takrat, kedar mu je treba dihati, pride k luknji, ktero si je nalašč zato naredil. Največo slast pa občuti tulenj, ako se more ob lepem vremenu naorskem bregu solnčiti. Stari si prilastujejo najpriročniša mesta na kakej plošnatej skali blizo morja, za taka mesta se med seboj hudo koljejo, vsak gleda, kako bi se okoristil izpodrinivši družega. Ko si je pribojeval prijetno mesto, raztegne se po všečnosti in uživa z največo dopadnostjo tople solnčne žarke. Vidi mu se, kako mu godi gorkota, leno zeva in mežika z očmi; sedaj obrača eno, sedaj drugo plat, sedaj hrbet sedaj spet trebuh blagodejnemu solncu. Mladi so živahniši in se časih med seboj poigrajo, ali stari sedaj nimajo nobene druge potrebe, od same lenobe se jim še jesti ne ljubi in še le huda lakota jih požene spet v vodo. Ako tulnja kaj vznemiruje, hripavo laja in jezno renči, ako mu se pa kaj žalega zgodi, polijó ga solze.

Psica skoti na suhem enega, redko dva mladiča z mehko svilnato dlako, ktero pa kmalo sleče in potem gre koj v vodo. Oba, on in ona, sta za mladega v velikih skrbéh, nikoli ga ne pustita iz oči in v nobenej nevarnosti ne gresta od njega. Dokler je še slab, vzame ga mati pod pazho ter ga tako unese vsacemu sovražniku. Mlad tulenj je prav vesela živalca, rad si igra bodi-si v vodi, bodi-si na suhem; ako nima družbe, igra si s svojimi plavutastimi nogami ležeč na hrbtu. Z leti pa tudi njega lenoba prevzeme. Mlad tulenj se dá prav lahko ukrotiti, svojemu gospodarju je poslušen in privržen, kakor domači pes. Znano je več primerov, da je tak tulenj iz velike daljave priplaval nazaj k svojemu gospo-

darju. — Neki ribič je imel tacega krotkega tulnja, ki mu je večkrat celó morsko ribo prinesel v gobcu domú. Po nesreči se je v onej vasi pokazala med domačo živino neka kužna bolezen, in stare babe so prec ukrenile, da je tulenj tega kriv. Ribič je branil tulnja, ali pomagalo ni nič, moral se je ločiti od zveste živali. Peljal ga je daleč proč in ga vrgel v morje, misleč, da ga ne bo več nazaj. Ali tulenj je bil poprej doma nego ribič. Drugič ga dá tujim mornarjem — ali kmalo je bil tulenj spet pri ribču. Babe niso mirovale, ribič si ni vedel pomagati ter je tulnju iztaknil oči in ga peljal daleč na morje, misleč si: sedaj gotovo več ne prideš. Ali še iste noči je na ribčevih vratih nekaj škrabljalo, nobeden si ni upal iti gledat, kaj da je. Drugo jutro je pa tulenj s krvavečimi očmi ležal mrtev pred vrati.

Za vse ljudi, ki stanujejo na bregovih in otocih ledenega morja, je tulenj največi dar božji, kajti brez njega bi ti ljudje ne mogli živeti. Meso, kri in špeh jedó, z mastjo si razsvetlujejo dolge noči, v kože se oblačijo, ž njimi pokrivajo hiše, pregrinjajo čolne in sani, z razčehanimi kitami šivajo, iz kostí delajo hišno orodje, čreva mesto stekla razpenjajo na okna, iz njih si krojijo celó preobleko. Okoli tulnja suče se Grenlandcu vse življenje, zato jih pa tudi ni boljših lovcev od njih. — Našim grlom se sicer upira tulnjevo meso, ali vendar gré iz Evrope in iz severne Amerike vsako leto sto in sto bark v severna morja tulnjev pobijat samo zarad kože in masti. Tulnjev navadno ne streljajo, ker je obstreljena žival za lovca večidel izgubljena in zraven mu splaši še druge tovariše speče na suhem. Zato lovci najrajše zalezujejo speče tulnje ter jih s kijem po glavah mahajo. Lové jih pa tudi v vodi z ostvami ali pa jih na ledu čakajo pred luknjami, kamor dihat hodijo.

Razen človeka je tulnjev sovražnik tudi beli medved, še večí neka pliskavka z imenom: kosatka, vendar je človek najgrozovitiši.

Nekteri drugi znameniti tulnji so:

Morski lev z mačjo glavo in z rumenkasto grivo po vratu in po prsih. Stanuje v južnih mrzlih morjih, 15 črevljev je dolg. Človeka se boji in beži pred njim, ali v stiski je strahovita zver in lovcu zmerom nevarna.

Morski medved ali kot je veči in teži od navadnega tulnja, dlake je kocaste in v glavo je nekoliko medvedu podoben, odtod ima tudi ime. Stanuje v južnih in severnih morjih in večkrat v velikih čredah potuje od otoka do otoka. Že nekolikokrat imenovani Steller, ki je najbolje opazoval živalstvo po severnih morjih, poroča o morskem medvedu: „En medved ima pri sebi 8—15 medvedek. Medvedke leže lene na produ in spé, mladiči se pa med seboj igrajo in trgajo, kakor mladi psi. Stari medved stoji pri njih in jih dopadljivo ogleduje. Ako se v resnici skoljejo, primomlja jezen med nje, jih razpodi in pomiri. Najrajši ima onega, ki ustrahuje druge, miluje ga in liže in z gobcem tlači na zemljo, neizrečeno ga veseli, ako mu se mladič s pridom ustavlja. Za slabiče in lenuhe ne mara, zato se držé bolj matere. Medvedka prenaša mladiča v gobcu; ako ga v nevarnosti zapustí, se stari strašno razjezi, trešči jo ob skalo, da na pol mrtva obleži. Ko se spet zavé, plazi se ponižno k staremu, liže mu noge in preliva solze, da jej kapajo po prsih. Stari renče rohni sem ter tje, prevrača izbuljene oči in ziblje glavo kakor pravi medved. Ako je izgubil mladiča, joka se s samico vred. Meseca junija, julija in avgusta leže ves čas kakor klade na tem istem mestu, in ker nič ne jedó, tako shujšajo, da koža ohlapno visi okoli njih. Stari se človeka ne bojé, le ako jih iznenada prestraši, planejo v vodo. Na suhem so med vsemi tulnji najhitreji, mene in mojega kozaka so večkrat podili, da sva jim komaj ušla. Medveda je neznansko težko ubiti, človek trikrat onemore in mora počivati, predno ga s kijem pobije. Z razbito črepino in z razbrizganimi možgani se še brani na nogah stoječ, in tako živi še po cel teden in še več ne premeknivši se z mesta.“

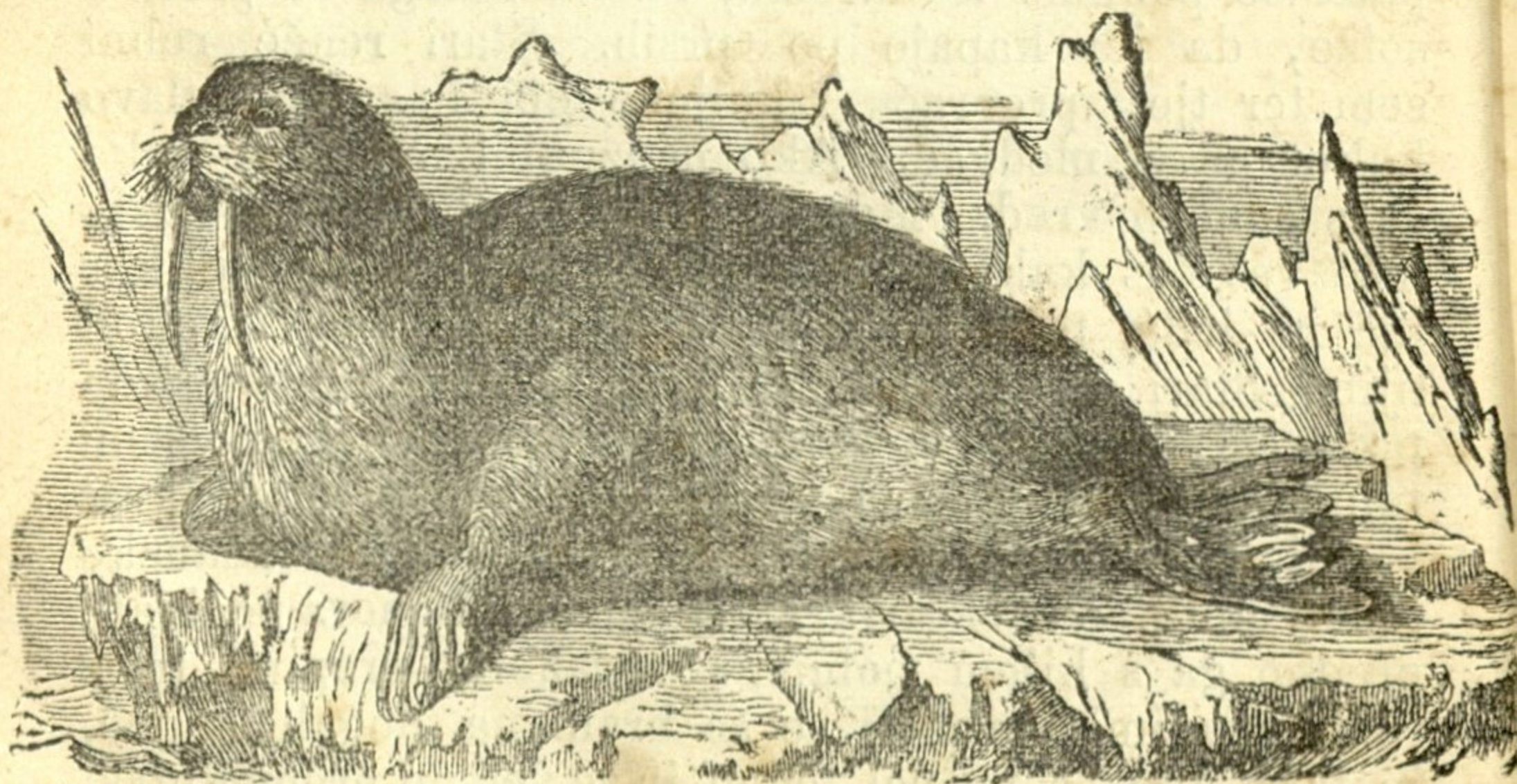
No pri vsem tem je človek morske medvede dan danes že skoro iztrebil, vsaj jako redki so.

H koncu naj omenimo še največega tulnja, namreč:

Morskega slona, ki je 20–30 črevljev dolg in čez pas 18 čevljev širok. Samec ima črevelj dolg in gibek rilec, ki mu se v jezi napnè. Pod kožo ima masti dve pedi na debelo, celo truplo drgeta od masti, od ene same živali se je dobi do 15 centov. Morski slon je med tulnji najbedastejši in najtopejši, ležeč na pesku se ne zmeni, ako lovci okoli njega tovariše pobijajo, mirno čaka, da pride red na-nj. Udarec po nosu mu vzame življenje. Nekdaj neštivilne črede morskih slonov zato ginejo od dne do dne. Kakor morski medvedje selijo se tudi morski sloni od otoka do otoka, prebivajo pa samo v južnih mrzlih morjih.

32. Mrož.

Mrož, tudi morski konj imenovan, je silna, nekoliko tulnjem, nekoliko volu podobna žival iz severnega ledenega morja. Po dolgem meri nekteri tri sežnje, čez pleči 10–12 črevljev, težek je pa 15–25 in celó do 30 centov, če tudi so dan danes taki velikani redki. Na njem nam najprej pada v oči glava, posebno pa zobje. Na majhnej glavi brez uhljev je gornja ustnica kakor nabuhnjena in z debelimi ščeti-

37. Mrož.

nami obrasla. Iz gornje čeljusti mu molita dva velika navzdol zakrivljena čekana ali okla, ki sta pri starej živali časih poltretji črevelj dolga in 5—10 funtov težka. Mladi so brez teh zobov ter so od daleč v lice nekoliko človeku podobni in morebiti so taki mladi mroži dali povod pravljicam o morskih deklicah. Palec debela koža je obrasena s ščetinasto dlako, ki se pa starejim rada oguli; mladi so črnokasti, stari pa so bledejši in rumenkasti. Živé se z ribami, raki in drugimi morskimi živalimi.

Kakor tulenj je tudi mrož družbena žival. V prejšnjih časih so jih mornarji videvali po 6000 skupaj in možje iz ene same barke so jih v 7 urah pobili 900, sedaj pa tudi ta žival vedno bolj gine. Mrož je navadno v vodi, le kedar hoče spati ali počivati, zleze na suho ali na led. Na kopnem je neizrečeno okoren in neukreten, pomaga si najbolj z dolgima zobéma, zasadi ju namreč v led ali med skale in potem se z vsem truplom pomakne naprej. Len je in zaspan, toži mu se iti v morje hrane loviti in večkrat po 14 dni nič ne jé, temveč glasno smrčé spi kakor mrtva klada. Toda nikoli ne spi vsa čreda ob enem, temuč nekoliko je vedno budnih na straži zarad varnosti. Ako zapazijo kaj nevarnega, straže prebude speče tovariše in potem vsi skupaj strašansko rjovijo in razgetajo, da se po celo uro daleč sliši in mornarji jih navadno poprej čujejo nego vidijo. Dokler jim sovražnega človeka še ne poznajo, ne zmenijo se dosti za-nj, če strelj med nje, togotno zarjovejo, stresajo z glavami, nevoljno se ogledujejo, pa se spet vležejo. Še le ko spoznajo, da jim gre za življenje, valé se nerodno do morja.

Mrož je pogumna žival in lov na nje je zlasti v vodi zmerom nevarna in težavna stvar. Ranjen mrož ne beži, temuč rjoví in kliče tovariše na pomaganje. Koj vsa čreda obsuje lovce, rjoveč se spenjajo na barko, zasajajo ostre čekane va-njo in jo skušajo prevrniti; med tem pa drugi vzemó ranjenega tovariša med sé in ga hitro odpeljejo daleč proč vzdignivši ga časih nad vodo, da sope in da jim se potoma ne zaduši. Čreda preganja barko ure in ure daleč in mor-

narji se jih rešijo le s tem, da jim droben pesek v oči mečejo.

Mročica svojega mladiča neizrečeno ljubi, v morji ga nosi pod pazho ali pa na hrbtu. Dokler je stara živa, mladega ni moči dobiti, ker ga ona nikdar ne zapusti, že ranjenega ali tudi mrtvega mladiča še iztrga ljudem iz rok in pobegne z njim v globočine. Ako poprej ubijejo staro, dá se mladi ujeti brez upora.

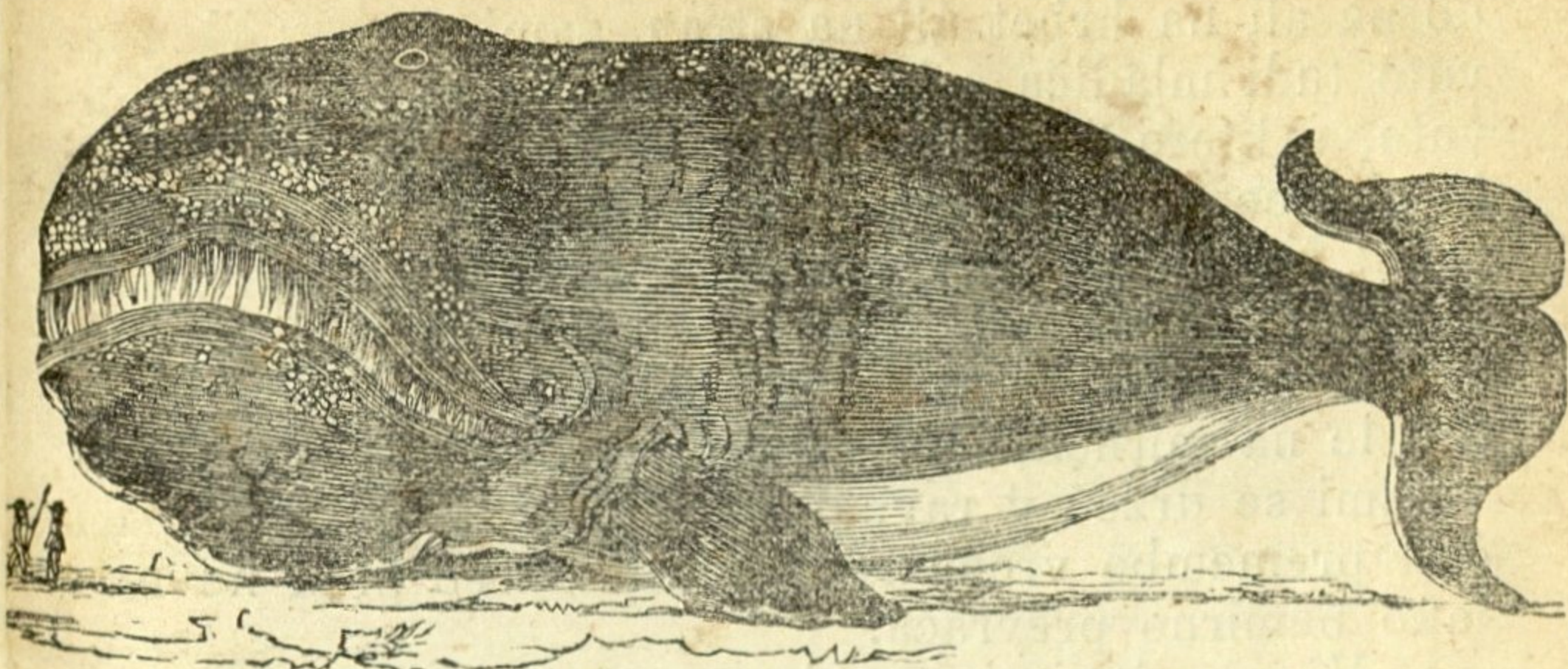
Mrože zalezovajo na suhem, je pobijajo s kiji in zabadajo s sulicami, v vodi je pa ubijajo s težkimi železnimi ostvami. Največ so vredni beli zobje, ki so še lepši in draži od slonove kosti, posebno zato, ker ne porumené. Iz njih ponarejajo posebno človeške zobe, ki se stavijo škrbastim ljudem. Koža je neznano trdna in krepka in daje najmočnejše vrví za morske ladije. Tudi mast se izcvre in porabi, črno meso jedó pa le severni narodi.

33. Kit.

Že doslej smo se seznanili z nekterimi velikani, pozemeljskimi pa tudi morskimi, toda vsi ti izginejo proti kitu. Kit je velikan vseh velikanov, največi med živalimi, kar jih premore široka zemlja in globoko morje. Po vnajnosti bi sodil človek, da je kakova velikanska riba, ali prištevatí se vendar mora med četveronoge živali ali sesavce, ker ima toplo rdečo kri, pluča za dihanje in ker v svojej mladosti živi o materinem mleku. Sama glava je tretjina telesa, ki meri v dolgosti do 70 črevljev. Na glavi, velikanskej kladi podobnej ni videti uhljev, tudi nosnici niste spredaj na gobcu, kakor pri družih živalih, temuč na temenu. Oči so majhne, malo večí od volovskih in stojé skoro v kotu, kjer se usta odpirajo. Kedar žival zine, odpre se strašanska globina, v katero se lahko skrije čoln s 6 ljudmi, goltanec je pa vendar čudovito ozek, da bi človek komaj pest mogel skoz-nj spraviti, in zato kit ne more pogoltniti kake večé živali.

V ustih zagledamo negibek jezik in use, navadno „ribja kost“ imenovane. Jezik je 20 črevljev dolg, 10 širok in vaga sam 8 centov. Zoba kit nima nobenega, ali usta so polna onih usov ali ribje kosti.

38. Kit.

Usi so namreč 8—10 palcev široke, na notranjem robu resaste rožene ploče, ki mu visé od neba ena tik druge. Tacih ploč ima kit črez 300, srednje najdaljše dolge so do 15 črevljev, sprednje in zadnje so krajše. Ako kit zine, napolni mu se žrelo z vodo, katero odtoči in precedi skozi ustnice, živalce pa, ki so bile v vodi, ostanejo med resastimi usi kakor na situ, in spolzé velikanu po goltancu. Na enkrat jih pojé na milijone in lahko si potem mislimo, koliko tega drobiža mora živeti v morji.

Prednja uda spremenjena sta v plavuti, zadnjih pa nima in telo se konča v 3 sežnje široko repno plavuto, ki pa ne stoji po koncu, kakor pri ribah, temuč je ravno po vodi položena ter se giblje gori in doli. Črez trebuh meri 40 črevljev. Zgoraj črnkasta, zdolaj belkasta koža je popolnoma gola, med njo in med mesom je tri pedí na debelo same masti, zarad ktere kita največ lové. Star kit vaga 1500—2000 centov, odvaga tedaj 200 pitanih volov ali pa 30 slonov; same masti ima časih črez 800 centov, ribje kosti pa do 30 centov.

Kit je družbena, miroljubna in plaha žival. Navadno plava pri vrhu tako, da nosnice gledajo iz vode, pri dihanji brizga vodo jako visoko v zrak s tako silo, da se cvrčeč in sikajoč v meglo razkadi. Ranjen kit kakor strela švigne v globočine, kjer more četr ure, nekteri trdijo celó pol ure brez zraka biti, ker ima neznansko velika pluča. S plavutami ne plava, ampak se le drži v ravnej vagi, kajti mrtev se koj

obrne ali na hrbet ali na stran, samica pa pod plavuto tudi mladiča seboj nosi. Giblje se z repno plavuto, s katero se tudi brani svojih sovražnikov. Kakor je okornega in neukretnega trupla, je vendar dosti uren. Nekolikokratov zamahne z repom, pa je izginil človeku izpred oči. Časih se kakor igrajoč s celim truplom požene iz vode, ali pa se postavlja na glavo. Spí le na mirnem morji kakor mrtev ležeč in s plavutami se držeč v ravnej vagi. Mornarji pravijo, da čuti premembo vremensko, zlasti da se pred nevihto jako nemirno prevrača.

V repu ima strašansko moč. Ako ž njim ploskne po vodi, koj se vzdigujejo valovi kakor gore visoki in daleč na okoli pení se morje. Z enim udarcem razbije čoln ali pa ga zadrvi z ljudmi vred visoko v zrak.

Samica ima samo enega mladiča, ktereга dolgo nosi pod plavuto zlasti v nevarnosti, ko je treba hitro pobegniti. Sploh mu je skrbna mati, nikoli ga ne zapusti v nevarnosti, rajše tudi ona pogine. Zató kitolovci radi lové mladega, da-si ni za rabo, samo da privabijo staro, ktero potem gotovo ubijejo, ker ne gré z mesta, ako je tudi že hudo izranjena. Mladič prav počasi raste in doraste še le v dvajsetem letu, gotovo učaka sivo starost, ako ga ne zadene smrtonosna ostva.

Meso od mladih kitov je rdeče in je užitno, ako se masti očiščeno dobro speče, od starih je pa črno in ni za jed, vsaj ne za izobraženega Evropljana, ki lovi kita samo zarad masti in usov. Eskimojci pa tudi pijó mast, jedó meso in celó kožo, in vedó porabiti tudi kostí, kitice in kožo.

Kit živi sedaj samo v ledenih morjih posebno okoli Grenlanda v Hudsonovem in Baffinsovem zalivu. Tudi okoli južne Afrike in Amerike se nahaja neki manjši kit, ki časih potuje v velikej družbi.

Razen najhujega preganjalca človeka nadleguje kita tudi že enkrat imenovana kosatka in pa morskí volk ali som.

Vsacega leta gré sto in sto ladij evropskih in ameriškanskih lovit kitov po severnih in južnih morjih. Na vsakej ladiji je navadno po 50 mož in en zdravnik.

Ko prijadrajo v kitovnato morje, sedi vedno en mornar za stražo na najvišem jamboru in pazljivo gleda po vodah, kje se bode kak voden curek vzdignil. Zapazivši kaj takega zaupije tovaršem in kakor bi mignil spusté se majhne barke iz ladije, mornarji poskačejo va-nje in veslajo proti onemu kraju, kjer jim brizganje vode srečo obeta. Mornarji veslajo na vse kriplje, spredaj v vsakej barki stoji izurjen ostvar v rokah držeč težko železno ostvo, ki je privezana na dolgej dolgej vrvi, vrv je pa okoli vrtečega se valjarja ovita. Sedaj se prikaže kitova glava blizo barke, ostvar zavihti ostvo in ostro železo se kitu zadere skoz salo globoko v meso, iz rane se pa ulije krvav curek. Ranjeni kit udari z repom po vodi ter se zažene v morske globine, vrv na valjarji se tako hitro odvija, da bi se užgala, ko je ne bi z vodo polivali. Kakor strela letí barka po morji, kamor jo kit vleče za seboj; ako je vrv prekratka ali ako se zaplete, morajo jo odsekati, ker sicer bi kit barko potegnil pod vodo. Naposled se je umiril kit, kmalo potem se vode razdelé, sape potrebna žival pokaže spet glavo in brizga krvavo peno iz sebe, ali v tem trenutku ga zadene druga, časih še tretja ostva. Spet plane pod vodo, za četrť ure pride spet sopst, iz nova leté ostve na-nj, časih po 5 bark vleče za seboj, velikan prihaja vedno slabši, omaguje, daleč na okoli je morje krvavo, naposled se zvrne na hrbet in mrtev plava na vodi. Vriskaje ga lovci vlekó do ladije, tukaj ga na vrvéh s škripci vzdignejo iz vode ter mu najprej odsekajo glavo, jo potegnejo na brod in iztrebijo úse iz nje. Med tem si drugi privežejo ostre kramžarje na noge, gredó na kita in z lopastami sekirami obsekavajo mast iz njega v velikih koséh, ki se koj v velicih kotlih izcvró. Ko se ocvrta mast ohladi, polnijo ž njo velike sode. Med tem delom se okoli barke zbirajo vsakoršne ptice, tudi morski volk preži na svoj delež in s kopnega se oglašá beli medved. Vsa ta družina se bode mastila z mesom, ki za kitolovce nima nikakoršne vrednosti.

Lov na kite je jako težavna in tudi ni brez nevarnosti. Časih ledene gore, ki plavajo po onih morjih, stisnejo ladijo, ter jo razdrobé in raztrgajo. Ranjeni

kit dostikrat razbije barko ali pa jo potegne pod vodo in pri tem marsikteri kitolovec stori nesrečno smrt. Večkrat si morajo z velikimi težavami skozi led s sekirami pot delati in zgodi se tudi, da jih prehitijo zima in da jim ladija zamrzne. Sreča je še, ako imajo dosti jesti čez dolgo zimo. Leta 1830 se je od 80 ladij razbilo jih 21.

Pregovor pravi: „Ribarija je loterija“. Resničnost tega pregovora potrjuje posebno kitolovstvo. Gospodar ladije lahko hitro obogati, pa tudi ravno tako hitro obuboža. Tako na primer vjelo je leta 1718 holandskih 108 ladij 1291 kitov, ki so bili vredni 6 milijonov goldinarjev. Eno leto pozneje je pa 137 ladij vjelo samo 22 kitov.

V Evropi pečajo se s kitolovstvom največ Angličani, Holandeži in Danci, ter lovijo v severnih morjih. Severni Amerikanci pa pošiljajo vsako leto več sto ladij na lov v južna morja.

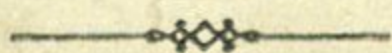
Po velikosti in po postavi je kitu podoben glavač ali kašelot, loči se pa od njega v tem, da ima v dolnjej čeljusti strašne zobe. Zato je glavač strah in groza vseh morskih živali, zalezova morskega volka, tulnja in celo manjše kite. Razun masti koristi človeku še z dvema stvarima, namreč s „kitovim mozgom“ in z ambro. Kitov mozeg imenuje se neka oljnata kakor mleko bela tekočina, ki se na zraku strdi. Nahaja se pa v posebnih predalih v glavi in nekoliko tudi po hrbtu, rabi se za svečavo in tudi za zdravila. Lekarji mu pravijo: spermacet. Ambra je belkasta ali sivkasta prijetno dišeča smolasta stvar iz glavačevih črev, rabi se za zdravila kakor pižem.

Leta 1853 vjeli so v jadranskem morji 6 mladih glavačev blizu Novega grada.

Pliskavka ali delfin je 6—8 črevljev dolga, ribi podobna sesavka s špičastim gobcem in ostrimi zobovi. Gola koža je zgoraj črna, zdolaj bela in svetla kakor svila. Razen prednjih dveh plavut ima tudi na hrbtu eno, repna je ravna kakor kitova. Pliskavke so družbine in živahne živali, rade se motajo okoli ladij in razveseljujejo potnike s prevzetnimi skoki,

časih se ktera zažene celó na ladijo. Starim Grkom in Rimljanom je bila to sosebno mila in priljubljena žival, njihovi pisci pripovedujejo mnogo o krotkih pliskavkah, opisujejo jih kakor sosebne prijateljice muzike. — Največa pliskavka je 20—25 črevljev dolga požrešna kosatka, strah vseh tulnjev in celó kitov.

Samorog ali narval ima nekaj posebnega v 6—8 črevljev dolgem zobu, ki mu naravnost naprej moli iz leve gornje čeljusti. Do 16 črevljev dolga žival živi v manjih ali večih družbah po severnih morjih. Ako kitolovci ne najdejo kitov, lové tudi samoroga, Grenlandci pa jedó tudi njegovo meso. Zob izdeluje se kakor slonova kost v razne lepotije, v starih časih so ga pa neizmerno drago plačevali, ker so mu pripisovali čudovite zdravilne moči.

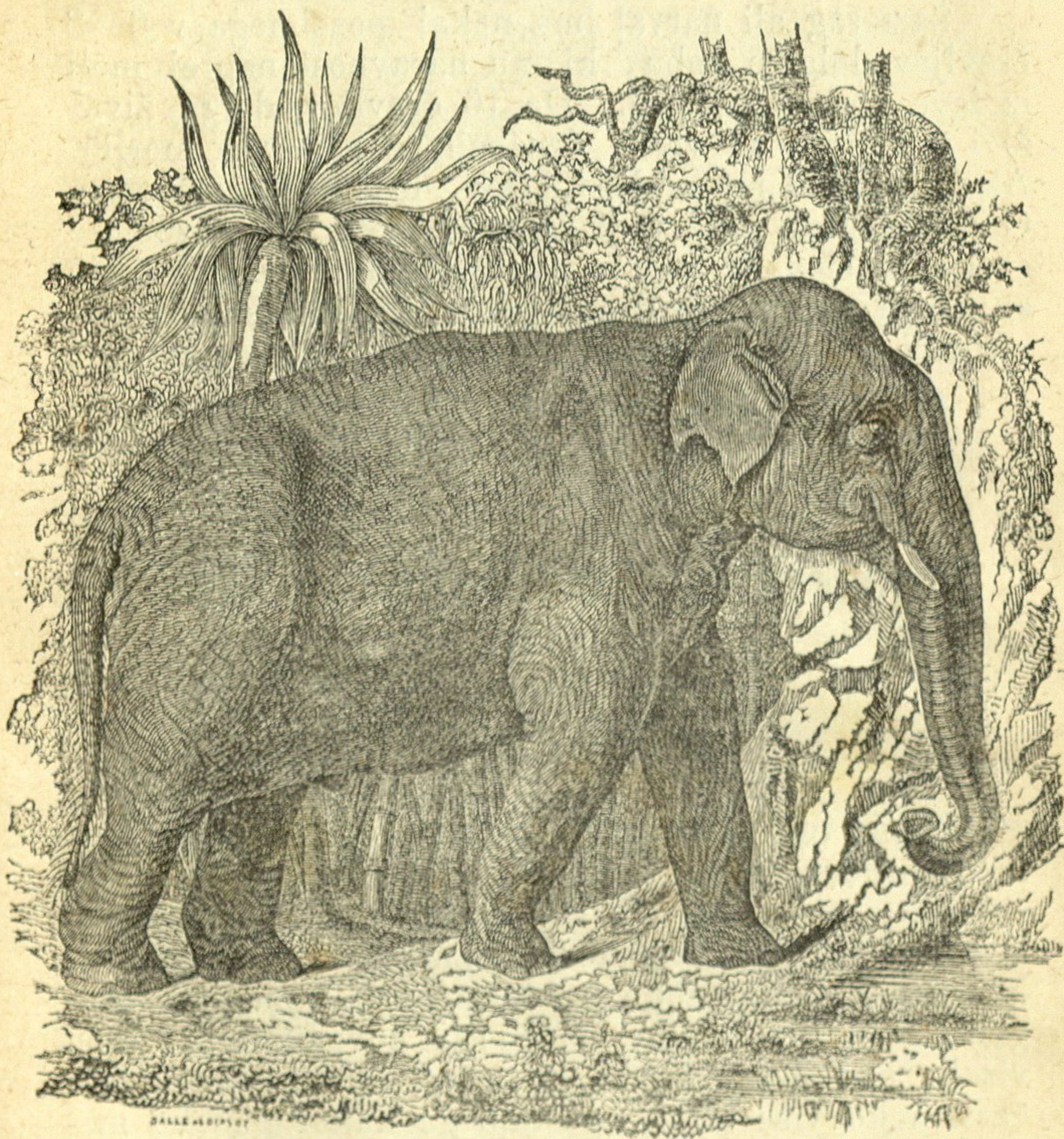

Tuozemske četveronožne živali.

34. Slon indijski.

Popis tujega živalstva začnemo z največim četveronožcem, kar jih sedaj hodi po suhej zemlji, namreč s slonom. Ne stavljamo ga pa na prvo mesto le zarad velikosti, temuč tudi zarad drugih lastnosti, ki temu velikanu dajó prednost pred mnogimi drugimi. Sosebno umne zmožnosti povzdigujejo slona visoko nad druge živali, in zato Hindostanec v njem časti neko više bitje, spoštuje ga kakor podobo modrosti in stari sanskritski jezik ima sto imén za to čudovito žival. Že v starodavnih časih je bil slon človeku pokoren in koristen služabnik, kakor pes ali konj; ali vendar ga prav za prav ne moremo prištevati domačim živalim, ker v najbližem sosestvu ukročenih slonov živi divji slon v popolnej svobodi in prostosti. Tudi se ta žival v sužnosti ne plodi, zato mora človek vsacega posebej loviti in krotiti.

Velikansko truplo grbavega hrbta je 10 črevljev visoko in počiva na debelih neukretnih, stebrastih nogah. Na prednjih ima po pet, na zadnjih pa samo po štiri prste, in vsaki prst tiči v posebnem parklju. Ob debelejši glavi, nasajenej na kratkem vratu, visita mu

39. Slon.

široka, mahadrava uhlja in drobni očesi mu kaj pametno in resno gledate izpod visocega, izbočenega čela. Skoro gola, bolj ali manj siva koža je palec debela, pri starih kakor skorja razpokana in razkava, ali vendar jako čutljiva.

Najbolj nam pa padajo v oči zobje in čudoviti nos. Iz gornje čeljusti molita mu dva velika, navzgor ukrivljena zoba, ki raseta s slonom vred. Take zobe imenujemo: okla. Z okli brani se slon in napada sovražnika, prevrača težke stvari, privzdiguje in nosi na njih tovore. Razun teh dveh okel ima v zgornjej in dolnjej čeljusti na vsakej strani en širok ploščat kočnjak, ki je videti, kakor bi bil iz mnogih vštricnih ploč sestavljen. Kedar se kočnjak jako ogloje, izpade mu in na njegovem mestu izraste nov zob. Gornja ustnica zrasla se je z nosom, ter je podaljšana v rilec ali trobec, kterega more slon po vsečnosti zvižati, raztegniti ga na šest črevljev ali ga skrčiti na dva črevlja dolgosti. Trobec je slonu najimenoitniši ud, nos in roka ob enem, ker ž njim diha, voha, tiplje in grabi. S trobcem natrga si krme in jo nosi v usta; s trobcem pije, napolnivši si ga namreč z vodo, vtakne ga v usta in spusti vodo va-nja; v vročini brizga vodo tudi po sebi, da se hladi. S trobcem se brani, ker ima v njem toliko moč, da drevesa iz zemlje ruje in da konja ali vola z enim udarcem na tla pobije. Konec trobca ima gibčen mesnat rogljiček, s katerim, kakor človek s prstom, pobere majhno stvarco s tal, zaveže in razveže ozel, izvleče zamašek iz steklenice, sproži pištoljo i. t. d. Trobec je pa tudi najčutljiviji ud, zato pri težkem delu vtaknejo slonu trobec v usnjat tok, da si ga ne rani.

Slon ne vidi posebno dobro, ali tenko čuje in dobro voha. Star slon vaga 70—100 centov, koža sama ima 20 centov in okli vagate 150—200 in celó 300 funtov.

Ta velikan živi v južnej Aziji, v Hindostanu, Siamu in na velikih južnoazijanskih otocih, zlasti na Cejlonu. Najrajši prebiva po gostih in hladnih gozdih, kjer ima dosti vode. Na solncu ni rad, po dnevi leži ali stoji v senčnatih in hladnih goščavah, po noči pride pa tudi na polje past se in dela veliko škodo, ker še mnogo več poteptá s težkimi nogami nego pojé. Pri nevihti sloni bežé izpod drevja na plano boječi se strele. Držé se raji po goratih krajih nego po ravninah in tudi mraz jim ne škoduje baš mnogo. Vsak slon popije na dan do 30 vedrov vode, tudi se

rad koplje in z vodo poliva. Plavati zná izvrstno, rad leží v vodi držeč trobec nad vodo zarad sape. Največ jih mučijo vsakoršni komarji in obadi, branijo se jih z repom, z uhlji in s trobcem, tudi si lomijo veje in je ž njimi odganjajo. Tudi neke ptice rade posedajo po slonih kljuvajoč jim sitni mrčes iz razpokane kože, kar slonom neznansko dobro dé.

Slon je družbena žival, časih jih je po 50 in še po več v enej družbi. Najstariji in najpametnejši jih vodi, samice z mladiči so v sredi med odraslimi. Radi se igrajo med seboj in takrat v znamenje zadovoljnosti trobentajo iz trobca. Ako pa čutijo kako nevarnost, zaprašé se v goščavo, da se mladovje in grmovje lomi in jim poka pod nogami in zraven strašansko rjové iz grla. Čudno je pa, da more velikan tudi po hosti tako tiho in varno hoditi, da ga človek ne čuje. V nevarnosti drug drugemu pomaga in lepo je videti, kako slon miluje in boža samico, katero je zadela otrovana puščica skritega strelca, in človeku se milo stori, ko vidi samice, ki z žalostnim glasom tožijo gledajoč na vjetega in zvezanega vodnika.

Slon živi o vsakoršnej zelenjadi, v gozdu lomi in smuče veje z dreves, muli z rilcem travo in si jo zalaga v usta; ukročen je senó, rajž, posebno je pa zaljubljen v vino in žganje. Ako mu človek pokaže steklenico z žganjem ter mu potem odkaže delo, koj se ga bode lotil, naj bode še tako težavno in ko je gotov, pride po plačilo, katero mu mora človek brez obotavljanja dati, ker sicer bi se razjezil in bi strašno divjal.

Mladič sesá dve leti in doraste še le v 20. letu. Živí jako dolgo, gotovo črez sto let, na Cejlonu znabiti tudi 200 let. V sužnosti pogine poprej, no vendar je sužen slon na Cejlonu živel 140 let. Da-si je slon velikanska in močna žival, vendar je dobročuden in miren. Nobene živali ne vznemiruje in tudi človeku nič ne stori, še celó ne zmeni se za-nj, dokler mu ta nič žalega ne stori. Kakor že vemo, drgetá velikan pred pritlikavo miško. Lehko ga je ukrotiti, in ukročen slon je gotovo najkrotkejša, najpametnejša in najposlušnija žival. Kmalu se priučí na gospodarja ali na strežaja, pozná ga po glasu,

razume njegove besede in že na obrazu bere njegove zapovedi, še predno jih je izrekel. Na gospodarjevo besedo poklekne, da mu more sestiti na vrat, s trobcom naklada si sam tovor na hrbet. V starih časih potrebovali so slone sosebno v vojski, privezali so jim namreč na hrbet lesene hiše, iz katerih so skriti vojaki streljali s puščicami na sovražnika. Še dan danes potrebujejo v Indiji slona v vojskah za prenašanje živeža, streljiva in težkih topov, zlasti po brezpotnih hribih. Razen tega opravlja težka dela, nosi in vozi tovore, pomaga loviti divje svoje brate in na prazničnih sprevodih nosi kralje in cesarje in drugo imenitno gospodo. V Siamu posebno časté bele slone, ki so prav redki. V krasnej palači mu strežejo ponižni služabniki, pitajo in napajajo ga iz zlatih in srebernih posod ter ga pokrivajo z dragocenimi plahtami. Delati mu ni ničesar treba, razun cesarja ga mora vsak spoštljivo pozdravljati, in to vse zato, ker po njihovej veri preseli se duša umrlega cesarja v tacega slona.

Akoprem je slon videti neroden, vendar je urnejši od konja in stori dela za šest močnih konj. Kakor nič nese 20 centov, ako se je pa vadil z mladega, nese jih tudi 40. Poganjač mu navadno sedí na vratu, v roki ima palico z ostro železno ostjo, ktere pa le redko kedaj potrebuje, ker navadno je dosti dobra beseda, da stori, kar mu se ukaže; da gré, kamor mu se veli. Pri delu je slon jako spreten, vidi mu se, da vsako delo premisli, predno se ga loti, vsaki dan je pametnejši, ker ga skušnja učí. Ako vleče na vrvi težko gredo po tleh, pa mu se ob kaj zadene, koj spustí vrv in gré nazaj pogledat, kaj ga je ustavilo. Kakor se mu zdi, da bode prav, ali prevalí gredo ali jo prizdigne ali drugače odpravi zadržek in potem spet vleče, kamor mu je bilo rečeno. Ako mu se kaj naloží, prepriča se sam, je li je vse dobro privezано. Pod sod, ki mu se hoče valiti po strmej cesti, sam podtakne kamen. Dražiti ga ni varno, ker časih jeza hitro v njem vzkipi in takrat ne pozna šale. Najkrotkejši slon časih lahko podivja, rjove, razsaja, meče ob tla in teptá z nogami vse, kar more doseči, takrat celó go-

spodarja ne pozná. Podivjanega slona je težko ukrotiti in pomiriti, navadno ga morajo ustreliti.

Slonove umne zmožnosti bomo najboljše spoznali iz nekkih resničnih povesti, kakoršnih je znanih na sto in sto.

Napoljski kralj je imel prav krotkega slona, ki je prost hodil po ulicah, igral se je z otroci ter si jih posajal na hrbet. Pri zidarjih, ki so zidali v kraljevskem gradu, je imel službo, podajal jim je potrebne stvari, posebno pa je moral donašati vodo v velicah kotlih. Tu je videl, da so luknjast kotel nesli h kotlarju na popravek, in ko je pozneje enkrat zapazil, da kotel vodo pušča, odnesel ga je sam h kotlarju in je počakal, da ga je mož popravil.

Mlad slon je bil ranjen v glavo, ter je tako divjal, da se nihče ni upal blizo. Stara slonica, njegova mati, je to videla, strežaj je šel k njej, ter jej je skušal dopovedati, da bi bilo dobro, ako bi si dal rano zavezati. Ko je starka to razumela, prijela je mladiča, ga položila na tla in tako dolgo držala na tleh, da so mu rano obvezali. To je delala vsak dan, dokler ni ozdravel mladič.

V iztočnej Indiji je v vojski krogla zadela slona. Peljali so ga v bolnišnico, kjer so ga obvezali. Pozneje je šel sam tjakaj in se je sam vlegel na tla. Zdravnik mu je moral rano žgati, slon je stokal zaradi strašnih bolečin, ali vendar se je mirno držal in bil je hvaležen zdravniku.

Angleška armada v Indiji je imela seboj nekoliko kamel, ktere je bilo enkrat treba prepeljati prek neke reke. Živali niso bile tega vajene, pa so se plašile ladije in nikakor jih niso mogli na-njo spraviti. Nekdo izmed gledalcev gré po svojega slona ter mu ukaže, naj požene kamele na ladijo. Koj je jel slon jezno pihati skoz trobec, opletal je z dolgimi ušesi, rjovel, cepetal z nogami, kakor bi bil podivjal. Kamele so se ga prestrašile in so v strahu zbežale po mostnicah na ladijo. Kakor bi bil odrezal, umiril se je slon ter je popolnoma miren počasno korakal na svoje mesto.

V Antigonovej armadi je bil slonov strežaj, komur je na potu umrla žena, zapustivši mu majhno

dete v zibeli. Na to dete je pazil potem slon kakor najbolja pestunja. Zibal je dete, kedar je plakalo (jokalo), odganjal mu je z vejico muhe, kedar je spalo. Ako so mu dete vzeli, ni hotel nič jesti in ni miroval, predno ni dobil spet otroka pod svoje varstvo.

H koncu moramo še povedati, kako v Indiji slone lové in kroté. Iz debelih kolov naredé tri ograje, prva je največa, iz nje se skoz ozka vrata pride v drugo manjšo in iz te spet v tretjo najmanjšo. Kôli so kolikor mogoče z zelenjem zakriti, da sloni mislijo, da je navadno grmovje. Ko lovci zasledé čredo slonov, zajamejo jo gonjači in jo potem s krikom, strelom in ognjem tirajo proti ogradam. Prvi slon, ki vodi vso čredo, pride do vrat, ustavi se in premišljuje, ne zdi se mu prav varno, ali ker zadaj gonjači na vse grlo vpijejo in iz pušek pokajo, gré skozi vrata in vsa čreda za njim brez premisleka. Ko so sloni v ogradi, zakurijo gonjači velika ognja na okoli, posebno na vratih. S strašnim vpitjem, bobnanjem in streljanjem spodé slone v drugo in potem še v tretjo ogrado in zadelajo vrata do nje. Sloni spazivši, da so ujeti, začno strahovito rjoveti in divjati, kakor besni se zaganjajo v ogrado, podrli bi jo, ko jih ne bi gonjači spet preplašili in odpodili. Na notranjej strani je v ogradi izkopan graben, v kterega sedaj lovci vodo napeljejo in sloni hité žejo si gasit in hladit se. Po malem jim tudi večkrat dajó jesti. Ko so nekoliko dni že v ogradi, odpró lovci neka vrata, ki držé iz ograde v 10 sežnjev dolge ulice. V te ulice navabijo enega slona s tem, da pred-nj krme potresajo, ko je žival dosti daleč, zapró se vrata za njo. Slon videvši, da ne more nazaj, da se niti obrniti ne more, začne strašno rohneti, zaletava se v prednje kole, ki mu zapirajo daljni pot, buta z glavo va-nje ter se s prednjimi nogami spenja na ograjo, da bi jo podrl. Bolj ko divja, prej se utrudi, in ko se prva togota poleže, mu nogo za nogo vjemo v zadrigo, črez pas pa ga zvežejo z vrvmi in ga na posled izpeljajo iz ulice. Tako polové vse po redu.

Vsak slon dobí svojega strežaja, ki mu skrbi za jed in pijačo in ga ob enem tudi kroti in uči.

Prav prijateljsko ga pogovarja, naj bo miren, od daleč ga s paličko čehlja po glavi in po rilcu, odganja mu nadležne muhe ter ga poliva z vodo, kar je slonu prav po godi. Ako z lepa nič ne opravi, žuga nepokojnej in hudomušnej živali z železno ostjo in naposled se umiri spoznavši človeško moč. Za nekoliko dni že pozna svojega strežaja, ki se mu oprezno bliža, ga prijazno ogovarja ter mu se dobrika kakor največ more. V društvu drugih ukročenih slonov privadi se kmalo na novo življenje in dovoli strežaju, da mu sede za vrat. Za pet ali šest tednov mu je popolnoma pokoren, sedaj mu sname spone, ki so doslej še zmerom vezale jetnika, za pol leta je ves domač in šola je končana.

Posamezne divje slone lové tudi s pomočjo krotkih slonov, ki se divjaku na paši počasi bližajo in ga naposled med-sé vzamejo. Od vseh strani ga pritisnejo, da se ne more ganiti, tedaj se previdno bližajo lovci, zlezejo pod svoje krotke slone in zvežejo divjaku noge. Krotki sloni se tedaj umaknejo, divjak čutivši spone na nogah začne razsajati ali naposled se mora udati.

Afrikanski slon se razlikuje od indijskega, da ima še večí ušesi in večí okli. Stari Kartaginci so ga tomljali in v vojskah potrebovali, dan danes ga nikjer ne kroté, ali strastno ga povsod lové zaradi okel, ki dajo dragoceno „slonovo kost“. Meso je tako trdo, da se ne skuha z lepa, noge, trobec in jezik so pa neki prav dobra jed. Iz debele kože si Afrikanci delajo ščite. Lov na slone je zmerom nevarna stvar in marsikterega lovca je ranjen velikan pomandral. Afrikanska slonova kost je imenitniša in draža od indijske, ker ne porumeni tako hitro, kakor ona.

35. Opice.

Veličanske óne gozde, kjer v soparnej senci velikanskih dreves slon premišljeno prestavlja debele noge, oživljajo vesele družine srboritih in lahkoživih

opic. Kacih 150 različnih vrst živi po vročih deželah v Afriki, Aziji in Ameriki; Avstralija nima nobene opice, v Evropi prebiva pri Gibraltaru ena sama vrsta, ki je bržčas na to mesto preseljena iz bližnje Afrike. Največa je opica, visoka kakor človek, najmanjša pa ni večja od veverice. Večidel živé v velikih družbah, samo one največe samotarijo ali pa se držé v majhnih rodbah. Vsako družbo vodi najstarejši, najmočnejši in najpametnejši samec, kteremu mora vse slepo pokorno biti. Njegovo oko vse vidi, njegovo uho vse čuje, on pazi na vse, noč in dan skrbi za varnost cele družine, ki med tem brezskrbno skače in burke uganja. On razsojuje prepire in navadno oba prepirajoča lastnoročno oklofuta; ako se je prepir unel zaradi kake slaščice, jima jo odvzame in sam pojé. Vsak upor, vsako nepokorščino ostro kaznuje, ako se kdo ustavlja, pretere ga in premikasti, da mu se gotovo nikdar več ne povrne hudobna misel.

Med vsemi živalimi so opice človeku najpodobnejše, no pri boljem opazovanji pokaže se vendar, da ta podobnost ni toliko, kakor se navadno misli. Na prvi pogled se človek res zavzame, ali natančnejša preiskava kmalo dokaže, da je ta podobnost prav površna in bolj namišljena. Opica ima štiri roke, ker ima na vseh udih gibčne prste in more na vseh sklepati palec z vsacim prstom ter more z vsemi udi grabiti in držati. S tem pa opica ni nič na boljem od človeka, res se lahko po drevji spenja in pleza ali na zemlji ne more po dvéh hoditi, ker so zadnja uda tudi roke, tedaj nimajo niti podplata, niti pete niti méč. Nekatere se res časih postavijo na zadnje roke in za silo hodijo po skrčenih prstih, ali kako težavna in omahla je njihova hoja, žival nima nobene postavnosti, nekako plašno prestavlja noge in če pritisne sila, spusti se zmerom na vse štiri in kobaca dalje. Opica nikdar ne more z vsemi rokami ob enem delati, ker se more držati, in tedaj v tem tudi ni na boljem od človeka, ki ima le dve roki.

V glavo so nekoliko človeku podobne, ker imajo golo lice in ušesa človeškim podobna, ali čelo je nizko

in nazaj stlačeno, ustnice ozke in tenke, nos potlačen, zobje, zlasti očnjaki, bolj zverski, akoravno po številu in redu človeškim prilični. Le v mladosti je pri nekterih opaziti neko podobnost s človeškim licem, v starosti ima pa vsaka živinsko lice, ker jej se spodnja čeljust in sploh celo zobovje izboči v živinski gobec. Tudi se nagrbančena in starikava opična lica ne morejo človeškim primerjati. Nektere so brez repa, druge ga imajo in nekterim služi dolgi rep za peto roko. V ustih imajo nektere mošnjice, kamor spravljajo jedila, da se omehčajo. Prednja uda sta zmerom daljša od zadnjih, ako se žival stavi po koncu, sežeta jej navadno prek kolen, nekterim celó do gleženj. Razen lica i dlaní so vse kosmate in navadno bradate. Z grgrajočim, hreščečim in vriščečim glasom človeškega govora kratko in malo posnemati ne morejo. — Opica je le spaka lepega človekovega telesa.

Toda ne le samo v telesu, temuč tudi v svojih zmožnostih so opice spake, nagnene k hudobi. Zato Arabci mislijo, da so opice zavrženi ljudje, ktere je Bog v živine spremenil ter jim dal pol človeške pol vražje podobe. Vse opice so zvedave in radovedne, pretkane in prepekane tatice, nečiste, nevoščljive, pohotne, nesramne, potuhnene in maščevanja željne. Strast hipoma v njih zakipi, en sam pogled, ena sama beseda časih žival tako razkači, da kakor besna divja in strast jo tako prevzame, da celó na svojo varnost pozabi. Takrat je opica res ostudna pošast. Sicer so opice neizrečeno ročne in skočne, nemirne in živahne živali, vsak čas jim pride druga misel, ktero v tem trenutku spet druga spodrine. Z drevesa skoči na zemljo, poskoči sem, poskoči tam, vjame in pohrusta kukca, vščipne tovariša, spleza spet na drevo, odtrga cvet ali sad, okusi ga, vrti v rokah, vrže proč, poseže za drugim, spravi ga v usta, spusti se na spodnjo vejo, obesi se in ziblje na enej roki, poskoči na kraj veje, zaziblje se in zavihiti na drugo drevo, preišče tičje gnjezdo, malo posedi, pomakne se k tovarišu, začne mu po kožuhu iskati uši, hipoma nastane velik vrišč, na bližnjem drevesu se lasajo in uhajo, vse hiti tje, starešina jezno priskače,

pograbi tega, pretrese ónega in mir spet kraljuje med družino.

Opice se živé s sadjem, cvetjem, listjem, jedó tudi žito, vsakoršne žuželke, sosebno mravlje, po gnjezdih izpijajo tičja jajca in pohrustajo celó mlade ptice. V sužnosti žró vse in pijó tudi vino, žganje in druge opojne pijače, da se prav upijanijo.

Opica ima to posebno lastnost, da posnema vse, kar človeka vidi delati in ravno to jo dela smešno. Ker ima zraven tudi dober spomin, kmalo se nauči vsakoršne umetnije, dokler je mlada, starej pa ne gre nič v glavo. Človeka se hitro privadijo, nektere so mu celó privržene, toda v starosti so vse več ali manj čemerne, hudobne, potuhnjene in celó nevarne.

Eno lepo lastnost vendar le imajo opice in ta je: nezmerna ljubezen do mladih. Opica ima navadno enega mladiča, kateri se koj oklene matere, in sicer s prednjima rokama okoli vratu, z zadnjima pa okoli lakotnic, in tako ga mati nosi povsod seboj. Kedar mirno sedi, vzame ga v naročje, liže ga in čisti, boža in poljubuje, gleda dopadljivo, ziblje na rokah in k sebi pritiska. Ko malo odraste, dá mu igrati z drugimi mladiči, toda tudi takrat pazi na-nj s skrbnim očesom, ako se le pokaže sum kake nevarnosti, koj ga pokliče k sebi in zbeži ž njim v varen kraj. Kakor ga ima rada, vendar ga tudi v strah vzame in celó našeška ga, ako jej ni pokoren in se ne vede po njenej volji. Ako opica nima svojega zaroda, ukrade rada tuje dete. Pri ujetih opicah so spazili, da starka tudi pogine, ako je dete izgubila, ako pa poprej pogine starka, koj druga opica vzame siroto v rejo.

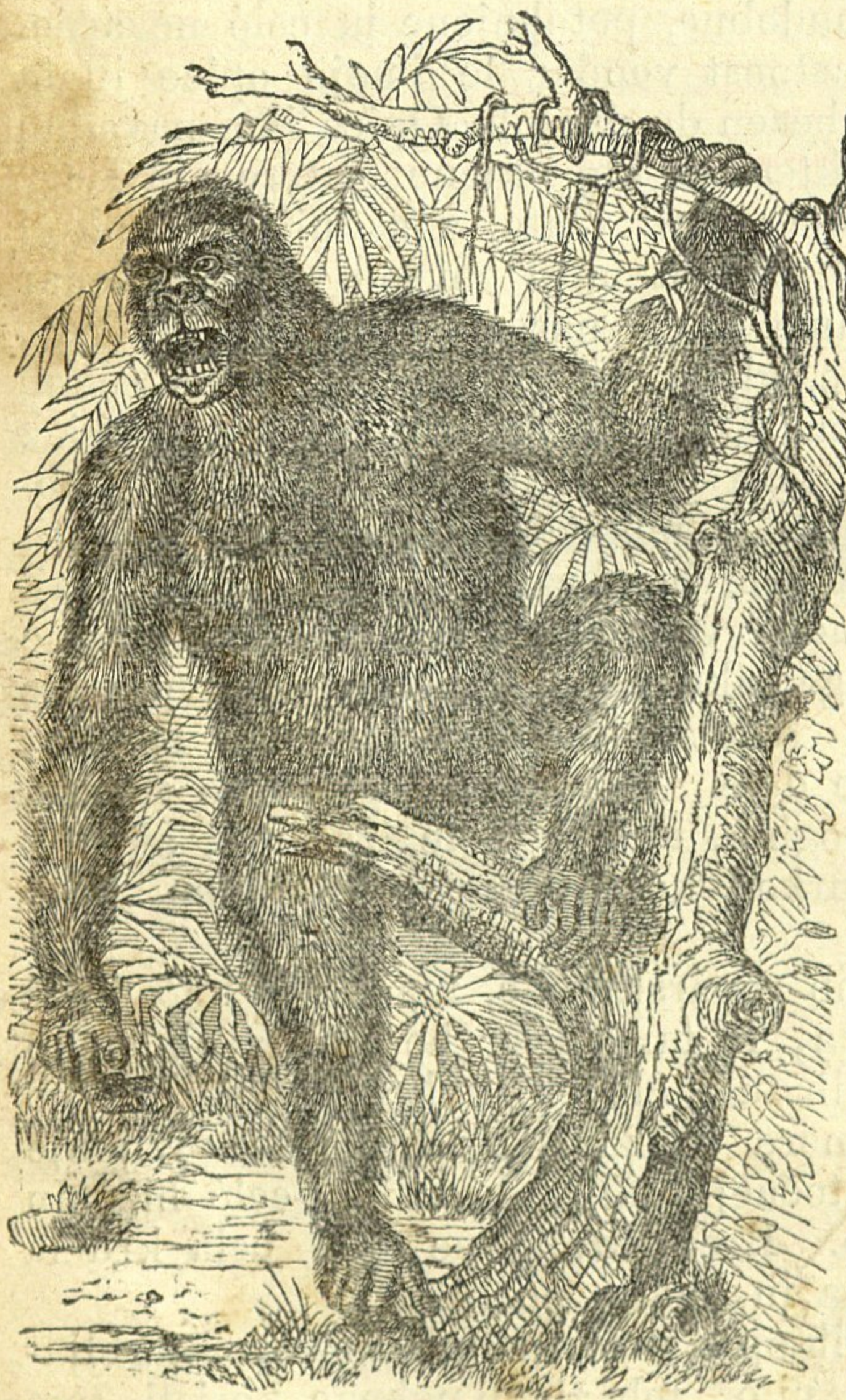
Razun velikih roparskih tic, maček in kač opice nimajo sovražnika, le tam, kjer hodijo na obdelano polje, preganja jih tudi človek, kakor vé in zna, no vendar jim ne more do živega. Najlepše življenje imajo opice v iztočnej Indiji, kjer jim celó hiše in bolnišnice zidajo. Brez strahu se ondi cela krdela priklatijo v mesta in hodijo po hišah.

Meso nekterih opic jedó in tudi kože upotrebljavajo. Razun tega ni od teh živali nobene koristi, tem večja je pa škoda, ki jo delajo nektere na poljih in

v vrtéh. Ne samo, da drhal mnogo požré, temuč še vsaj desetkrat toliko objestno pokonča. Evropski lovci vendar opic ne streljajo radi, vsi pripovedujejo, kako jih je ganila obstreljena opica, ko je žalostnega lica jih milo in proseče pogledovala, kakor bi jih pomoči prosila. V žalosti je neki opica človeku še najbolj podobna.

Iz velike množine opic omenimo v kratkem najimenitniše.

Gorila. Že pred 2000 leti pisal je Hanno, zapovednik kartaginskega brodovja, o necem „divjem človeku“ iz zapadne Afrike, ktere-
rega so ondotni prebivalci imenovali: Gorila.

40. Gorila.

veku“ iz zapadne Afrike, ktere-
rega so ondotni prebivalci imenovali: Gorila. Leta 1847 zasledil je misijonar Savage v Afriki nareki Gabun veliko opico človeške postave, ktere-
je dal starinsko ime Gorila, ker je Hannojev „divji človek“ bržčas bila ta velikanska opica. Gorila je med vsemi opicami največa in najmočnejša. Od pete do glave meri polšesti črevelj in v plečih je 3 črevlje širok, prednji roki ste debeli kakor moško stegno, repa nima. Črno

široko lice je golo, tudi dlani so gole, sicer je pa črno kosmat. Gorila je gospodar v svojem gozdu, ne boji se niti človeka niti druge živali. Slona, ki mu lomi veje z dreves, udari s krepelom po trobcu, leoparda ustrašuje in v družbi celó leva napada. Lovcem, ki sledé slone po onih gozdih, je Gorila najhujši sovražnik. Trop lovcev gré brezskrbno po gozdu, na enkrat zmanjka enega med njimi. Gorila na veji sedeč stegne dolgo roko, zgrabi človeka za vrat, ga vzdigne k sebi, zadavi in vrže mrtvega z drevesa.

Živega Gorila, bodi si starega, bodi sí mladega, je neznano težko dobiti v pest. Samica z mladimi zbeži na najviše drevo, samec gré naravnost proti lovcu. Dlaka na glavi mu se ježi, oči se mu svetijo, strašni zobje škripljejo. Ako ga lovec prvokrat ne zadene dobro, je izgubljen. Razkačen Gorila zgrabi puško, zviije cev, kakor šibo ali pa jo zdrobí s strašnimi zobmi, kopito na puški zgrize kakor repo.

Zamorci mislijo, da je Gorila pravi človek, ki se je potuhnil in neče govoriti iz strahu, da ne bi ga silili delati. Ujet Gorila ne živi dolgo, zlasti v naših krajih ne.

Šimpanz je manjši od Gorile, porasten je s črno dlako, prednji tenki roki segate mu do pod kolena. Ta mirna in dobročudna opica živi tudi v afrikanskem zapadnem primorji na drevesih, kjer si iz spletenih vej naredi postelj. Na tléh hodi časi po zadnjih rokah, toda ne stopa na dlan, temuč skrči prste in hodi po robéh. Močan je skoro kakor Gorila, ali vendar beži pred človekom in ga napade še le tedaj, ako je enega iz družbe ranil ali ustrelil. Zato lovec išče le posamezne, ki so se ločili od družbe.

Mlad Šimpanz se hitro ukroti in posnema človeka v vsem. Glasoviti francoski prirodoslovec Buffon imel je Šimpanza, ki je hodil zmerom po zadnjih rokah. Bil je prav pameten, držal se je resno in žalostno in je vse delal prav zložno in premišljeno. Z ljudmi se je vodil pod pazho, sedel je k mizi, jedel je z žlico in z vilicami, natočil si je kupico, trčil je z gosti, spil in si usta s prtičem obrisal. Šel je po skledico, dal va-njo cukra, nalil si je čaja ter je počakal, da se je ohladil. Z vsakim je bil prijazen

in dobro mu je délo če so mu se ljudje dobrikali. Grandpret pripoveduje o Šimpanzu, ki je na nekeji ladiji krušno peč kuril. Vestno je pazil, da ni kaj žerjavice padlo iz peči, tudi je poznal, kedaj je bila peč dosti razbeljena in je šel klicat peka, da naj nosi testo. Delal je tudi vsa mornarska dela, zvijal je vrvi, razpenjal in privezaval jadra in se je sploh vedel kakor človek. Sirovi kormanoš ga je enkrat po krivici zelo pretepel, Šimpanz je povzdignil sklenjene roke ter je proseče gledal neusmiljenega človeka, ki ni hotel odjenjati. Šimpanz je voljno trpel nezasluženo kazen, ali od tega trenutka ni pokusil nobene jedi, peti dan je poginil od lakote in žalosti. Drug Šimpanz je zbolel in zdravnik mu je puščal na roki, kar mu je pomagalo. Ko mu je pozneje spet na huje se obrnila bolezen, kazal je zdravniku na roko, češ da bi mu zopet puščal.

V našem mrzlem in ostrem zraku ta žival ne živi dolgo. Kmalo dobi sušico ali jetiko. Kakor pride pod naše podnebje, postane žalosten in začne kašljati. Bolna žival tako voljno in strpljivo trpi, da se vsacemu gledalcu milo stori. Klavrno gleda pred se; ko se odkašlja, sklence roke na bolne prsi in s prosečim očesom gleda po ljudeh, kakor bi od njih prosil pomoči. Redkokteri preživi našo zimo.

Pongo ali Orangutan iz južnoazijanskega otoka Borneo podoben je Šimpanzu v velikosti in v postavi. Največ ga od tega sorodnika razlikujejo dolge prednje roke, ki mu segajo do gležnjev, dlake je rjavkaste. Mlad Orangutan je človeku v glavo nekoliko podoben, v starosti mu se podaljša gobec in obraz je popolnoma živinski.

Pongo je mirna opica, človeka pazljivo ogleduje, le kedar sluti kako nevarnost, zbeži pred njim na drevo in od onod meče na sovražnika veje in krepole. Starega je skoro nemogoče vjeti, mladega pa lahko. Izvrsten je plezavec, na tleh hodi po vseh štirih, malo kedaj težavno cinca po dveh.

Vosmaern je imel dalj časa Orangutana, ki je bil prav krotak, ali vedno otožen in žalosten. Rad je bil med ljudmi, posebno med znanimi, ki so se z njim pečali. Navadno je hodil po vseh štirih, opirajoč

se o palico tudi po dveh. Najraji je jedel sadje, zlasti jagode, pa tudi pečeno in kuhano meso, tudi jajca je rad srebal. Pil je navadno vodo, pa tudi vino in žganje. Z roko si je obrisal usta in po jedi trebil si je zobe. Predno je šel spat, vselej si je posteljo prestlal in zrahljal, naredil si je podglavje, potem se je vlegel in se pokrtil z odejo. Tudi po dnevi se je rad zavil v svojo plahto, ktere ni rad dejal iz rok. Poginil je za sušico.

Drugi krotki pongo si je vedno čistil svoje stanovanje, večkrat je tla z vodo pral in s cunjno drgnil.

Magot ali turška opica je pri nas najbolj znana, vidimo jo v vsakem zverinjaku in tudi po ulicah

41. Turška opica.

razkazuje svoje umetnosti v družbi s kamelami, medvedi in psi. Do 2 črevljadolgi kebasti magot je šibke rasti, na visocih nogah, okroglaste glave, bledega nagnančenega lica in zelenkasto-rjave dlake, samo brada je rumenkasta. Edina opica je, ki živi tudi v Evropi, namreč na pečevji okoli Gibraltara, no bati se je, da bo kmalo izginila, ker jih je vsako leto manj. Zad-

nji čas so videvali samo še štiri. Prava njena domovina je severozapadna Afrika, tamkaj se klata v velikih družbah po skalnatih hribih. Živi se z vsakoršnimi sadovi, koreninami, posebno rada tudi stikuje

pod kamenjem za žužki in črvi, kedar nima boljšega opravka, išče drug drugemu po kožuhu sitni krvopijoči mrčes, v sužnosti skazuje to prijaznost tudi psu, mačku in človeku. Kar mu pri tej preiskavi pride pod palec, pozoblje z veliko slastjo. Mladega magota je lahko udomačiti, kmalo se nauči vsakoršne mojstrije, jaha na psu, hodi po vrvi, gode na gosli, bobna in strelja itd. Na njem vidimo vse opične navade in razvade. Sladkosnedec rad krade, spakuje se in oponaša ljudi, svoje mlado neizmerno ljubi, v jezi zgrbanči čelo, klepeče z zobmi, rohni in skače srdito. Dokler je mlad, je smešen in zabaven, ali v starosti postane hudomušen, trmast in hudoben, in grize tudi gospodarja.

Psoglavci ali pavijani so najodurniše in najhudobniše opice. Pavijani so dolzega gobca ter so v glavo nekoliko psom podobni, zato jim tudi pravimo: psoglavci. Vsi so zatrepanega krepkega trupla, kratkih nog, ali prav za prav kratkih rok in obilne dolge dlake. Zadnjica je gnjusno gola in navadno žive barve, rep kratek, zobje skoro zverski, v ustih ima velike mošnjice. Psoglavci so afrikanske opice ter živé po skalovji, na drevje ne gredó radi. Pod vodstvom izkušenega starešine klati se drhal okoli. Jedó zelenjad, sočno korenje, po tleh pobirajo sadje, iščejo žužke in tičja jajca. Na poljih in po vinogradih strašno škodo delajo. Vsi pavijani so divji, jeznoriti, potuhnjeni in nesramni. Razkačeni divjajo kakor besni, vse se jih boji, vse se jim izogiblje, leopard se upa le na posamezne in celó lev jih pusti na miru, edinih kač se strašno bojé, pred njimi trepečejo. Lové jih z omotnimi pijačami, z vinom, žganjem itd., ko so se upijanili in pospali, takrat je povežejo in zapró. Ko se strezni, strašno divja, ali palica in post ga naposled ukroti, da se podvrže človeškemu gospostvu. Bistrega je razuma in se hitro uči.

Med hudobnimi in nesramnimi pavijani je pa mandril najostudniša pošast. Že zunanja podoba kaže najgnjusnijo grdobo. Nagrjena pesja glava ima kot škrlat rdeč nos, nabrana lica so pa višnjeva, še grje je pisana gola zadnjica. Dolg je tri črevlje, rep samo tri palce. Kakor je med grdimi pavijani naj-

grji, tako so tudi njegove druge lastnosti in njegovo obnašanje najzopernije in najnesramniše. S kratka reči: Mandril je cvet vseh pavijanov. Nesnaga živi v Guineji. Ljudjé se ga neizrečeno bojé in posamezni ne gredó v gozd, kjer mandrili prebivajo.

Tudi vroča južna Amerika ima svoje opice, ki so pa ónem iz starega sveta prav malo podobne, vse so dolgočasne, lene in tope. Amerikanske opice so srednje ali majhne postave, šibkega trupla in dolzih tencih rok. Vse imajo dolg, na koncu gol rep, kateri služi živali za peto roko. Ž njim se drži za vejo, prijemlje stvari, za-nj se obeša in ziblje z glavo navzdol viseča, v repu ima večo moč nego v rokah, brez njega ne bi mogla živeti.

Najznameniši med ameriškimi opicami je: Vriskač ali tulivec. Dva črevlja dolga rjava opica ima na podjezičneji kosti koščen mehur, s katerim

42. Tulivec.

sicer majhna žival more glas jako povzdigniti in menjati. Družba sedi sem ter tje po vejah enega drevesa, v se vtopljeni se bradači dolgočasijo, topo in strmo gleda drug v družega. Sedaj se oglasi eden med njimi in na to znamenje začne vsa družba dreti se, vriščati, kruliti, rjoveti, tuliti in bobnati, da je groza. Človek bi mislil, da se živali vsega gozda med sebo kregajo. Na znamenje prvega pevca hipoma utihne vsa družba, molči nekoliko časa, kmalo se oglasi spet vodja in za njim z nova zagrmí ves kor. Najraji pojó zjutraj in zvečer, časih po celo uro brez presledka.

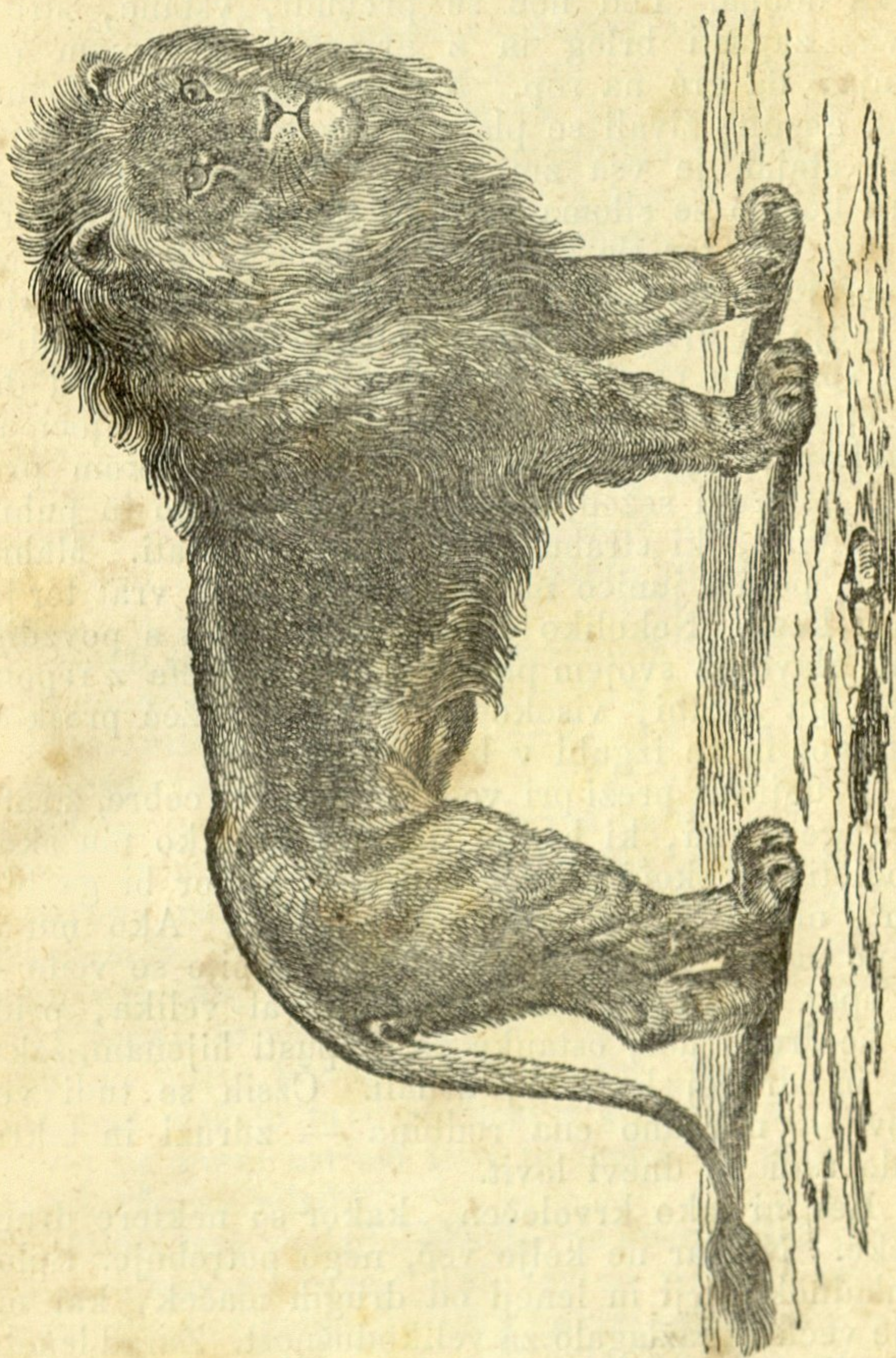
Vriskač skoro nikdar ne pride na zemljo, vodo pije iz nizkih nad vodo visečih vej. Škode ne dela, živi ga gozd, kjer je za-nj zmerom miza pogrnjena in obilno obložena. Indijani ga streljajo, meso je neki prav dobro, tudi evropski popotniki ga hvalijo, posebno za juho. Pečeno se s početka Evropejcu upira, ker je pečen vriskač na videz popolnoma podoben pečenemu detetu.

36. Lev.

Prostrana Afrika in sosedne dežele vroče Azije so domovina najsilnije mačke. Lev je najmogočniša, najpogumniša in najdrznejša žival. Nad druge silne mačke povzdiguje ga njegovo dostojno in moško držanje, neustrašena srčnost in svestna premišljenost, in zarad teh lastnosti ga je že od nekdanj basen in pesem slavila kot „kralja vsega živalstva“. Tudi zunanost se strinja z njegovimi zmožnostmi. Izpod širocega čela gleda resno in mirno okoli sebe, svest si svoje moči; obilna griva obdaja mu glavo in pada po plečih in prsah kakor kraljevski plašč; zemlja bobni, človek trepeče in zver v gozdu skriva se plaha, ko zagromi njegov glas iz širokih prs.

Lev je polšesti črevelj dolg, poltretji visok. Ravno tako dolg ($2\frac{1}{2}$) je močen, na koncu čopast rep, v čopu je pa skrit špičast rožiček. Močno truplo je zalito in napeto, ali zraven vendar gibko in vitko. V širokih capah (tacah) ima strahovito moč, z enim samim udarcem pobije konja ali vola na tla in tudi

z repom zruši človeka. Sled starega samca meri moški pedenj. Samica je manjša in nima grive. Dlaka je kratka in gladka, jasnejše ali temnejše rumena,

43. Lev.

griva je pri nekterih črnikasta. Kakor sploh mačke ima tudi lev oster in razkav jezik. Star samec vaga 4 cente in tudi več.

Lev prebiva najrajši po dolinskih gozdih in goščah, navadno je sam za-se, le kedar ima levica mlade, dela

jej družčino in pomaga hraniti mlade. Po dnevi spi v trnjevej hosti, časih pa tudi že za dne oprezuje okoli in razgledava, kje se bode zvečer najlaže pečenka dobila. Pod noč se prebudi, vstane, strese grivo, zapusti brlog in z grmečim rjoventjem nanznanja, da gré na rop. Njegov glas zbega vso naravo, gozdne živali se plahe skrivajo, živina v ograjenih stajah je vsa zmočena, privezane kamele in konji hočejo se siloma odtrgati in pobegniti, goveda skačejo sem ter tje zamoklo mukajoča, ovce in koze zaganjajo in spenjajo se na ograjo žalostno meketaje, psi tulijo in cvilijo, potnika obhaja groza in tudi v koči spečemu pastirju srce nemirno triplje. Od daleč spremljajo kralja šakali in hijene nadajoči se ostankov kraljeve večerje. Z drznim skokom preskoči poldrugi seženj visoko trnjevo ograjo in puhne med živino, ki strahu ne vé kam se dejati. Mahne s taco, pobije junico na tla, zgrabi jo za vrat ter jej zmrvi kosti. Nekoliko časa ponosno stoji s povzdignjeno glavo na svojem plenu in srdito opleta z repom, potem ga zgrabi, visoko ga v gobcu držeč preskoči spet plot in se izgubi v bližnjo goščavo.

Drugikrat preži pri vodi na gazele, cebre, žirafe, in druge živali, ki hodijo tjekaj pit. Ako mu skok izpodleti, ne skoči nikdar v drugo, kakor bi ga bilo sram, obrne se in gré spet na prežo. Ako mu je šlo po sreči, nažré se do sitega, napije se vode in gré spat. Ako je bila zaklana žival velika, pride jest še drugo noč, ostanke pa prepusti hijenam, šakalom in drugej beraškej drhali. Časih se tudi več levov — navadno ena rodbina — združi in takrat gredo tudi po dnevi lovit.

Lev ni tako krvoločen, kakor so nekatere druge mačke. Nikdar ne kolje več, nego potrebuje. Sploh je hladnokrvnejši in lenejši od drugih maček, kar mu se je večkrat razlagalo za velikodušnost. Zarad lenobe ne hodi rad daleč za plenom, najrajše se drži v sosestvu velikih čred, kjer si z najmanjim trudom priskrbi potrebne hrane. Lačen lev je pa drzen in potuhnjen, kakor vse mačke.

Človeka lev le redkokedaj napade, ako ga ni poprej razdražil in ako ni posebno lačen. Pravijo

da je lačnega leva poznati na tem, da z repom oteplje, tak je neki človeku zmerom nevaren. Ako pa z repom miruje, ni se ga bati, posebno če človek ne pokaže strahú ter mu mirno gleda v oči. To ga osupne, nasproti častitljivej človekovej postavi izgubi zaupnost v svoje moči, začne se umikati in naposled zbeží človeku spred oči. Ako se ga pa človek prestraši in pred njim pobegne — je izgubljen. Čudno je to, da se lev otroka nikoli ne loti. Iz spanja predramljen je plah in precej beží, ako ni ranjen.

V prejšnjih časih je bilo mnogo več levov, nego dan danes. Živeli so celó na Grškem, sedaj jih pa že v Egiptu več ni in tudi drugeje po Afriki se morajo umikati človeku in ginejo vse bolj in bolj. Kako lahko je nekđaj bilo dobiti tudi žive leve, spričuje to, da je Pompej dal za krvave igre v Rim na enkrat dopeljati 600 levov in Cezar pozneje 400. Mark Antonij vozil se je v kočiji, pred katero so bili levi vpreženi.

Sredi leta skoti levica v skrivnem brlogu navadno 2—3 mladiče, redkokedaj več in tudi malokedaj enega samega. Mladiči nimajo niti grive niti čopastega repa in so črno lisasti in progasti, v drugem letu porumené, v tretjem pa začne samcem griva rasti. V 6—8 letih doraste in učaka kacih 35 let. Levica je mladim budna in skrbna mati, gorjé vsacemu, ki bi se predrznil bližati brlogu. Ali vendar Arabci radi stikajo za mladimi, v mraku, ko gré starka na lov, poberó mladiče iz gnjezda, je zavijó v svoje bele plašče in bežé ž njimi na hitrih konjih. Večkrat jim gre po sreči, ali dostikrat plačajo to drzovitost z življenjem. Nekteri poprej na preži ustrelé leva in levico in potem brez strahú odnesó mlade.

Mladi levi se dadó krotiti, po zverinjskih pogosto vidimo ukročene leve. Tak lev se večkrat sprijazni s kako drugo živalijo, n. pr. s kakim psičkom in voljno trpi, da ga prijatelj cuka in ščiplje; ako gré od njega, je žalosten. Gospodarja ali strežaja kmalo spozna, liže mu roko in mu je hvaležen. Še črez več let prepozna tacega človeka, če tudi ne po licu pa vsaj po glasu. Toda navadno se ta hvaležnost in privrženost precenjuje, mačja čud (natura) v levu se ne dá nikdar

popolnoma izkoreniniti, kar spričuje mnogo žalostnih dogodkov. Najbolji in najpogumniši tomljači navadno žalostno smrt storé.

Brehm je imel levico, ki je hodila za njim kakor pes, na traku privezano jo je vodil po ulicah. Rada se je igrala in ni nobenemu nič žalega storila. Pozneje jo je dal proč in ko ga je čez dve leti spet videla, koj ga je spoznala.

Škodljivo zver povsod na vse kriplje preganjajo in lové. Navadno se združi po več sto mož, eni gonijo, drugi streljajo, časih pa tudi en sam lev razkadi in zapodi celo vojsko. Ako se jim je posrečilo in so ubili leva, prodadó kožo in meso, ktero tudi Evropejci jedó, srce dadó pa dečkom, da bi se od levovega srca navzeli srčnosti. Kafri v južnej Afriki jih streljajo z otrovanimi puščicami, drugod jih pa lové v glokoke jame, kjer jih potem pobijejo. Francoski oficir Gerard si je kakor levji lovec v Algiru pridobil največo slavo. Ustrelil je 25 levov.

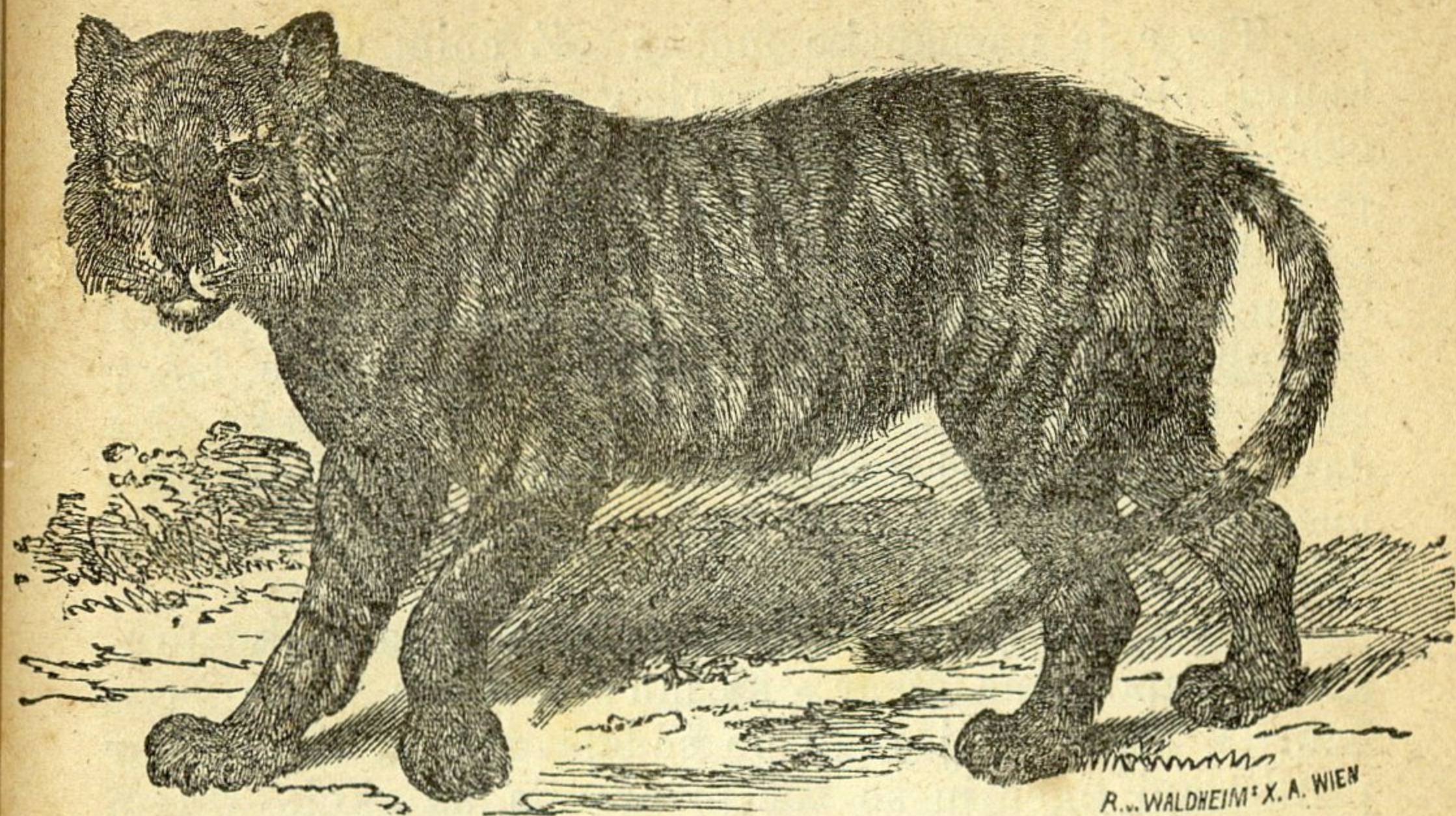
Po vsej Ameriki od Patagonije do zedinjenih držav po gozdih in po planjavah stanuje:

Amerikanski lev tudi puma in kugar imenovan. Dolg je $3\frac{1}{2}$ črevlja, visok 2 črevlja in ravno tako dolg je rep. Brez grive je in brez čopastega repa. Dlake je rjavkaste, po trebuhu belkaste. Ta gibčna in vitka mačka skače 20 črevljev daleč ter se zažene z enim skokom na drevo. Po dnevi spi po gozdih na drevji, po planjavah pa v visokej travi, zvečer in po noči gré pa na lov. Človeku ni nikdar nevaren, toliko večo škodo dela pa med ovcami; dogodilo se je že, da je v enej noči podavil 50 ovác, izpil jim je kri, meso je pa pustil. Veče živine nego ovce ne upa se napasti.

Lov na to krvoločno mačko ni ravno nevarna. Meso je neki tečno in okusno kakor teletina. Mlada kugarja ni težko ukrotiti, star pa v sužnosti po nobenej ceni neče jesti, raji lakote pogine.

37. Tiger.

Ravno tako močen, ravno tako gibek, kakor lev, je tiger, prekosi ga pa v krvoločnosti, drzovitosti in

44. Tiger.

prekanjenosti, samo srca nima levovega. Potuhnjenost in krvožejnost se strinjate v tej mački in jo delate najgrozovitejšo.

Tiger je lepa pisana mačka hudega pogleda. Velik je skoro kakor lev, časih je še daljši. Trupla je zleknjenega, glave okrogle, po licih je bradat, na repu nima čopa. Samica je manjša in ima krajšo brado. Flake je rdečkaste, po bokih rumenkaste, po trebuhu bele, poprek je črno progast. Njegov glas je otlo rjojenje.

Tiger prebiva v južnej Aziji in se priklati časih tje do hvalinskega morja in v južno Sibirijo, tudi v Kini je navadna zver. Gosti lesovi, grmovje in trstovje kraj rek so njegovo navadna prebivališča. Po istih krajih prebiva tudi gizdavi pav, ki večkrat s kričanjem izdá lovcem grdogledo mačko in tudi opice ga časih ovadijo po svojem nemirnem in plašnem vedenji. Tiger je popolna mačka. Po mačje se plazi, skače, pleza in tudi izvrstno plava. Pred njim ni varna nobena žival, loti se celó mladega slona. Skočivši na žival jo podere na tla in jej globoko v meso zasedi ostre kremplje. Od tigra izranjen človek rane težko preboli, ako tudi same na sebi niso smrtne. Celó majhne rane in praske se neznano nerade celijo in že zaceljena rada spet regne, večkrat čez leto in dan.

Tiger je neznansko močan. Z enim udarcem je kameli stegno zlomil in pretrl, v gobcu odnese jelena, celó konja in vola in ga vleče milje daleč. Še večja je njegova drzovitost. Sred vasi zgrabi človeka in ga odnese. Dogodilo se je, da je videč človeka v čolnu skočil v vodo, plaval do njega ter ga potegnil iz čolna. Ognja se sicer boji, ali kedar je lačen skoči tudi med goreče ognje in odvede človeka. Na Javi je tiger predrl streho, skočil skozi luknjo, pograbil moža pri ognji sedečega ter se ž njim v gobcu spet splazil skozi luknjo.

No kakor je slepo drzán, vendar ga lahko prestraši nepoznana stvar, ki mu iznenada pride pred oči. V senci kraj reke je sedela družba ljudi, kar pritihotapi tiger in se baš pripravlja na skok. V tem hipu ga ugleda neka gospá v družbi, strah jej zapre besedo, zmočena pograbi solnčnik ter ga razpne proti tigru, ki se je tako prestrašil, da je pobegnil v hosto. — V Perziji je ruski trobentar zaspal v grmovji in se je prebudil v ónem trenutku, ko ga je hotel tiger napasti. Trobentar v strahu puhne v trobento in s tem prepodi krvoločno mačko.

Svojemu plenu bodi-si človek ali žival tiger na mestu razporje truplo, posreblje kri in z največo slastjo brodi po drobu. Potem si ga odvede v goščavo in žré, kolikor se mu ljubi. Sit se zavleče v goščo, kjer lenari in spava po ves dan, časih še dalj. Kakor leva spremljajo na roparijah tudi njega lisice, jastrebi in druga lačna beraška drhal. Tiger, ki je enkrat okusil človeško meso, potem neki najraji zalezuje ljudi in umori vsaki dan enega, časih tudi dva človeka. Iz ene vasi, kterej je sovražnik razdrl trnjevi plot, odnesli so tigri v dveh letih 80 ljudi in nekatere vasi so morali ljudje popolnoma zapustiti, ker nikdo ni bil varen pred temi strašnimi krvoloki. V nekej soteski, skoz katero pelje glavna cesta, ležala je tigrice z dvema mladičema vedno na preži, skozi dva meseca ni minul dan, da ne bi raztrgala enega ali dva popotnika, med drugimi tudi 12 služabnikov, ki so nosili vladina pisma. Naposled si živa duša ni upala skozi sotesko. Necega dne je jezdil Johnson s prijateljem na lov, njegovi hlapci s štirimi voli šli

so pred njima. Na enkrat slišita tigra zarjuti, in koj po tem človeški glas na pomaganje kliče. Jezdeca zdirjata za služabniki, ko prideta do njih, vidita tigra bežati v hrib z Johnsonovim vernim služabnikom v gobcu. Prestrašeni hlapci so povedali, da je hipoma tiger skočil med nje, je pograbil nesrečnega služabnika za stegno in ga odnesel, še predno so se strahu prav zavedeli. Johnson je zdirjal po krvavem sledu z nabito puško, ali pol ure daleč je našel pod grmom nekoliko ostankov zvestega strežaja.

V gostem skrivišču skoti tigrice dva ali tri mlade, za ktere mora ona sama skrbeti, ker se tiger ne zmeni za-nje. Ob tem času je tigrice najhuja, takrat je strah in trepet cele okolice. Mlade tigre otimati je strašno težavno in nevarno početje, razkačena samic sledi cvileče mladiče milje in milje daleč in navadno se jej tudi samec pridruži. Mlad tiger se sčasoma privadi na človeka in moči ga je nekoliko ukrotiti, toda verovati mu ni nikdar. Hipoma se prebudi v njem divja mačja čud in marsikteri tomljač, ki je mislil, da ima mačko popolnoma v svojej moči, plačal je svojo umetnost z življenjem. Rimski cesar Heliogabal se je vozil s tigri.

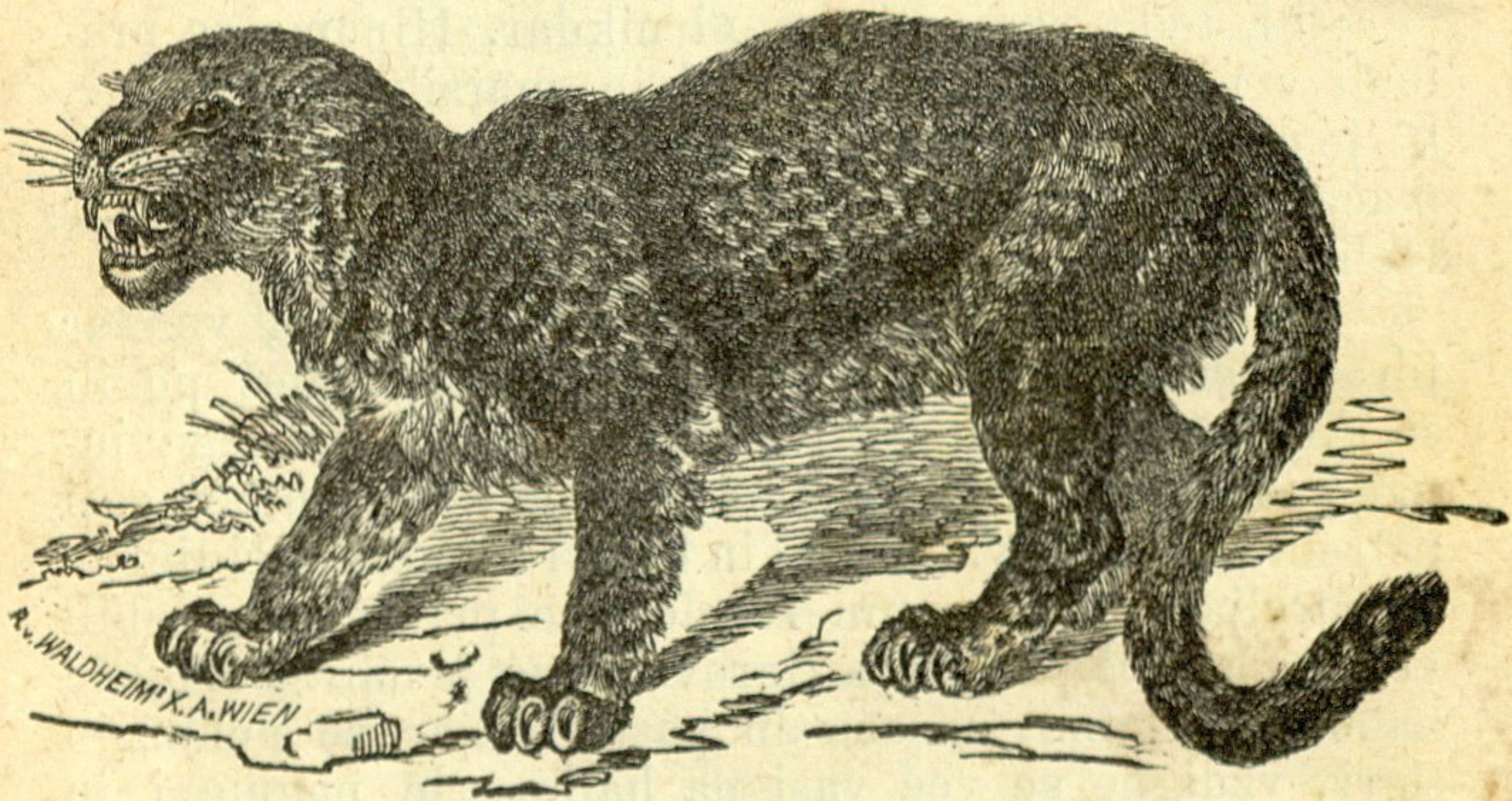
Da-si to zverino na vso moč preganjajo, vendar jih je še zmerom dosti. V pokrajini Kandeš pobili so Angleži v štirih letih 1032 tigrov. Največega junaka se je skazal sodnik Ramus, ki je v svojem življenji ustrelil 360 tigrov. Krotki in boječi Hindostanci tigrov ne streljajo in pogumni Angleži so pri njih zadobili veljavo zarad pobijanja tigrov. Lové je na vse mogoče načine: v jame, mreže in pasti. Kjer se pokažejo tigri, vzdigne se več vasi na hajko, le pogumni in hladnokrvni lovci sami v gošči poiščejo tigra. V prejšnjih časih so sami cesarji in kralji lovili tigre za zabavo, vzdignili so cele vojske gonjačev na noge in mnogo njih je poginilo na lovu. V enem tacem lovu raztrgali so tigri 80 ljudi. Obstreljen tiger navadno pogine, tudi za majhno rano. Mrtev tiger usmradi se jako hitro.

Razun ustanovljene streljine dobi lovec tudi lepo pisano kožo, mast lahko drago prodaja za zdravilo proti protinu in trganju v udih in kostéh, tudi jetra

in jezik se rabijo za vražna domača zdravila. Mesa nikdo ne jé.

38. Jaguar,

tudi amerikanski tiger imenovan, živi po deželah vroče Amerike tje do Mehike in do zedinjenih držav, ter je onde največa in najgrozovitejša zver mačjega plemena. Dolg je 4 črevlje, rep meri 2 črevlja, nahajajo se pa tudi jaguari skoro tigrove velikosti. Flake je rijaste, po dolgem ima 4—6 vrst črnkastih kolobarjev, v vsacem kolobarji je svetla lisa s črno piko. Jaguar ni skoro nič slabejši od tigra. Enkrat je od dveh zapreženih konj enega pograbil, zadavil in odvlekel, akoravno se je drugi upiral na vso moč. Ni tako šibek in vitek, kakor druge mačke, videti je skoro neukreten, toda le na videz, ker je bolj zajetnega trupla in krajših nog.

45. Jaguar.

Po dnevi spi, zjutraj zgodaj in zvečer gré pa na rop, v mesečnih nočéh tudi po noči. Kakor tiger je tudi on strahovit mesar, bodi si žival majhna ali velika, vse podavi in požré, tudi ribe umé loviti in želvo zna izluščiti iz trdoroge črepine. Po noči se prikrade do hiš in odnese kar more, če ni družega, dober je tudi pes. Neki Indijan čuje enkrat svojo edino svinjo kruliti in cviliti, gré tedaj pogledat in

vidi jaguara, ki je svinjo popadel za glavo in jo hotel odvreči. Indijan, ne bodi len, pograbi jo za noge in tako sta ubogo žival vlekla in mikastila vsak na svojo stran, dokler niso ženske priletele z ogorki in odpodile hudoglede zverí.

Jaguar izvrstno plava in dobro pleza, ali iz drevja vendar ne preži in ne skače na plen. Največ škode dela ljudem med govejimi in konjskimi čredami, posebno napada mlado živino, starih se ne upa tako, ker se znajo dobro braniti. Mule se ga tako prestrašijo, da samo na njegov pogled ali glas na tla padajo. Plen zavleče v goščavo, nažré se in gré spat, toda nikoli daleč od mesa. Drugo jutro ali zvečer gré še v drugo jest, potem pa ostanke prepusti jastrebom. Na enkrat ne zadavi nikdar več, nego samo eno žival. V samotnih gozdih jaguar človeka nikdar ne napade, še ogiblje se ga in zvedavo od daleč gleda za njim. Drugači je pa blizo rek in vasi, kjer je imel priliko spoznati človekovo slabost, tam predrzno napada tudi ljudi, zlasti ako je enkrat okusil človeško meso. Kakor tiger se tudi jaguar rajši loti črnega zamorca ali rdečkokožnega Indijana, nego Evropejca. Zvečer se nikdo ne upa iz hiše v krajih, kjer gospodarijo jaguari. Tudi za jaguarom so rane nevarne in se nerade celijo.

Mladi jaguari so prav lepe in zabavne mačke, igrajo se kakor naše domače. V Paraguaju jih sem ter tam odrejajo po hišah, odpilijo jim zobe, prirežejo jim kremplje, ali pri vsem tem so še zmerom nevarni. Le kedar so siti, je smeti ž njimi se igrati.

Lehko si je misliti, da tudi to škodljivo zver pobijajo, kolikor morejo. Streljajo ga s krogli, Indijani pa z majhnimi otrovanimi puščicami. Še raji gredó na-nj z dolgimi sulicami in s psi. Ko jaguar zagleda lovca, postavi se na zadnje noge in takrat ga lovec zabode, ali pa ga draži, da skoči in v skoku nastavi mu sulico tako, da se sam na-njo nasadi. Lovčevi tovarši ga potem s svojimi sulicami popolnoma usmrtijo. Ako lovec ni dobro meril, je izgubljen, jaguar mu pretere kosti, predno morejo priti tovarši na pomoč. Drzni lovci poiščejo jaguara tudi s samim nožem v roki. Zver se postavi, lovec jej pomoli levo

v ovčjo kožo zavito roko, z desnico jej pa porine nož med rebra.

Tudi stari svet ima lepe pegaste mačke. Ena najlepših je afrikanski leopard. Na rumenkastej dlaki ima temnejše črno obrobljene lise, ki mu ob hrbtu stojé po redu, sicer so pa raztresene. Dorasli samci niso mnogo manjši od jaguara, po naših zverinjakih se vé da vidimo same slabiče in pokveke. Leopard je najvitkejša, najgibkejša, najpopolnša mačka. Zna se zvijati in plaziti kakor kača, človek bi rekel, da nima kosti. Po drevji ročno pleza in v drznih skokih od veje do veje skače na opice, gazele, ovce, koze in druge živali.

Leopard je potuhnjen, zvit, hudoben, krvoloč in nezasiten. Vse podavi, kar mu pride pred oči in kar more obladata. Predrzo se priklati v vas in pokolje v eneji noči po 30—70 ovac. Pritepe se celó v mesto in odnese ljudem spred oči, kar si bodi. Kamor se je navadil, rad zahaja. Človeka navadno napade le takrat, kedar je ranjen, primerilo se je pa tudi že, da se je leopard iz čistega mira vrgel na človeka.

Lepo pisana koža ima prilično ceno. Zobe, kremplje in repe obešajo si Kafri okol vratu in okoli pasu, s tem se ponašajo in gledajo zaničljivo na druge, ki nosijo samo opične repe. Mladega ni težko na toliko ukrotiti, da pozna človeka, da se mu dá čehljati in božati in da mu liže roko. Kakor pa pride iz gajbe, je spet zver in mačka. Rimljani so ga iz Afrike naročevali za svoje zverske igre. V Afriki ga jedó.

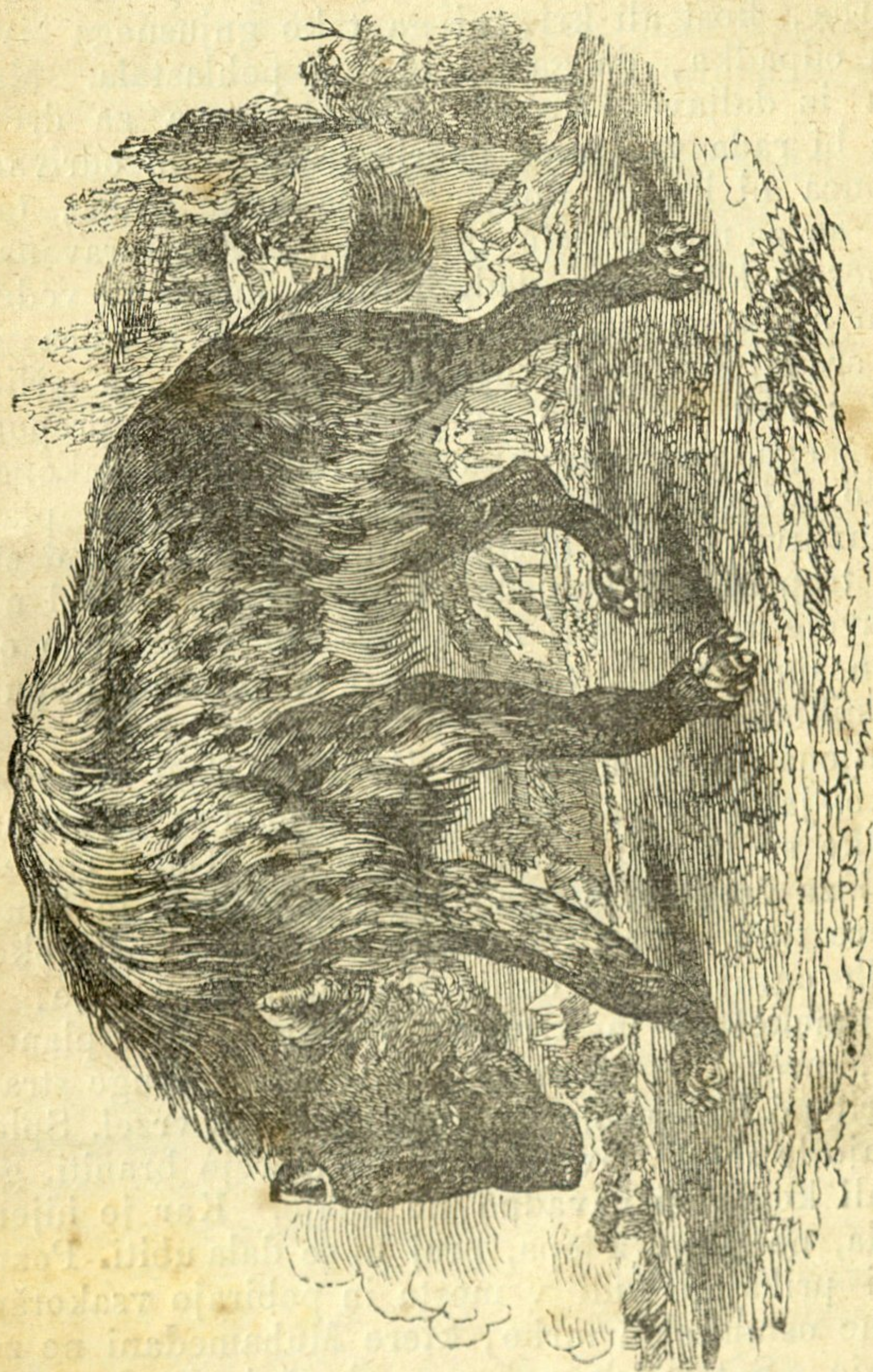
V Aziji živi visokonogi gepard, kterega v Indiji tomljajo za lov.

39. Hijena.

Že nekolikokrat omenjena hijena je grda in zoperna zver. Njena postava opominja nas na psa, toda tudi pasja podoba je v njej le spačena in pokvečena. Trupla je zastavnega in trščatega, vrata debelega in neukretnega, glave debélkaste, gobca močnega. Nemirne oči se jej po noči zelenkasto svetijo, potuhnjenost

in hudoba gleda iz njih. Prednji noge ste viši od zadnjih in grivast hrbet spušča se strmo do košatega repa. Pri hoji se zadnji nogi udajate v kolenih (kleca) in človeku se zdi, kakor bi bila hroma. Pod repom ima s smradnim sokom napolnjeno žlezo, od ktere smrdi vsa žival. Zamazano siva dlaka je pri eneji po-

49. Hijena.

vprek temnorjavo progasta, pri eneji pa samo pegasta, prva se zato imenuje progasta, druga pa pegasta hijena. Tudi njihov glas je zopern, neuščno vriščé, zamolklo rjové in zavijajo ali pa se porogljivo kroho-

tajo, da človeka zona prehaja. Zato Arabci mislijo, da so to od Boga prokleti veščeci (copernjaki), ki se po noči v hijene spremené.

Tudi hijenine lastnosti in navade so malopridne, ostudne in zoperne. Neizrečeno je lakomna in požrešna, pohlepno pogoltne vse, bodi-si presno meso ali mrha, kost ali kri, ni ga tako gnjusnega živinskega odpadka, da ga ne bi ona pohlastala. Mrho ovoha iz daljave, rjoveča prihaja druga za drugo, vsaka bi rada vse sama požrla, režanja in odrivanja ni konca ni kraja, dokler je še kaka troha, tako dolgo se za-njo grizejo in koljejo. Za karavanami se zmerom klati trop gladnih hijen, kakor bi vedele, da jim mora zapasti onemogla kamela. Resnica je, da v srednji Afriki izkopava plitko zakopane mrličé, sem ter tam jim celó ljudje prostovoljno prepusté siromašnega mrtveca, kterega nikdo neče zakopati.

No pri vsej požrešnosti je hijena vendar plaha in bojazljiva žival. Pastirski pes jo odžene od staj in cel trop zbeži, ako človek vrže kamen med nje. Celó svoje tri ali štiri mladiče, ako so le malo odrasli in spregledali, v nevarnosti malodušno prepusti sovražniku.

Hijena je nočna zver. Po dnevi leži v podzemeljskej jami ali pa v skalnatem brlogu in ga zapusti še le, ko se je noč vlegla na zemljo. Tedaj rjoveča dirjasti za žretjem, druga drugej odgovarja in kmalo se zbere trop. Poželjivo stikujejo in oprezovajo okoli trnjevih ograj, kjer čutijo drobnico ali svinje, ki strahú mekečejo in krulijo. Kakor pa psi planejo na-nje, precej se razkropé, toda se od druge strani spet pritepó in skušajo v ograji napraviti vrzel. Sploh napadajo le slabše živali, ki se ne morejo braniti, goveda ali konja si navadno ne upajo. Kar je hijena zgrabila, ne spusti z lepa, prej bi se dala ubiti. Pozno v noči prihajajo tudi v mesta in pobirajo vsakoršne smradne ostanke in mrho, ktere Muhamedani ne zakopavajo. S tem, da pobero vsakoršni smrad, so res koristne ali vendar na drugej strani delajo človeku večo škodo med domačimi živalimi, zlasti ako se pomisli, da bi to kužnino tudi druge manj škodljive živali s pota spravile.

Škodljivo zver love v jame, nastavljajo jej pasti in progle ali pa jej zavdajo z otrovanim mesom.

Mlado hijeno je moči s tepežem in gladom ukrotiti, da gré za človekom kakor pes. Po zverinjakihi tomljači navadno pri hijenah kažejo svojo umetnost.

Progasta hijena živi po severnej Afriki in južnej Aziji, velika je kakor mesarski pes, jako je bojazljiva, na človeka si nikdar ne upa. V zverinjakihi kažejo navadno progasto hijeno.

Pegasta hijena je močnejša in tudi hudobniša od progaste, in je časih tudi človeku nevarna; dogodilo se je, da je zgrabila in odvlekla otroka in napadla je celó spečega možaka. Rüppel pravi o njej: Pegasta hijena je sicer plahe čudi, toda lakota jo ohrabri do neverjetne drzovitosti. Lačna hijena pritepe se celó ob dnevi v hišo in odnese dete, na odraslega človeka si vendar le ne upa. Ko se zvečer vračajo ovce iz paše, skoči med zadnje, pograbi eno in jo odnese vkljub pastirjevej potiri.

Pegasta hijena živi v srednjej in južnej Afriki.

40. Žirafa.

Ako prebiramo kakove bukve z živalskimi podobami, ali če stopimo v velik zverinjak, ustavi se nam oko nehoté na živali čudovite vzrasti — na žirafi. Žirafa je najviša četveronoga žival, od prednjih parkljev do vrh glave meri tri sežnje, prednji nogi ste za dva črevlja viši od zadnjih, zato jej hrbet od pleč strmo visi proti čopastemu repu. Truplo — da si polno in zalito — je za tako visokost nekam prekratko, meri namreč samo 7 črevljev. Na kratkogrivnatem od strani stisnjenem vratu ziblje se suha, lepo izrezana, skoro bi rekel konjska glava, iz ktere krotko in milo gledate veliki in prijazni očesi. In kakor bi žival še ne bila dosti visoka, krasita jej glavo dva s kožo obrasla roglja, ki pa ne odpadeta, kakor pri jelenih. Rumeno-belkasta, na hrbtu temnejša, na trebuhu jasnejša dlaka posuta je z nepravilnimi oglastimi lisami, čop na repu je pa črnkast. Razklani parklji na tenkih nogah so majhni, kolena so žuljava,

47. Žirafa.

od tal pobira ali pije, razkorači prednji nogi tako široko, da more z gobcem do zemlje ali do vode. Žirafa navadno mogočno in pristojno prestavlja noge ter ima v hoji in v držanji nekaj veličanskega. Vsa

na nje poklekne, ako hoče leči. Dorasla žival odvaga 10 centov.

Ta posebna in čudovita žival živi po planjavah srednje in južne Afrike v najhnejih tropih, po 8—10 skupaj, videvali so pa lovci tudi po 40 glav v enem tropu. Zarad dolzega vratú in visocih prednjih nog se ne more pasti po zemlji, toliko laže pa objeda listje in brstovje, posebno ker ima tudi dolg in hrapav jezik. Z njim prijemlje mladike, osmuče listje in zmaši v usta; jezik jej tedaj služi pri jedi skoro ravno tako kakor slonu trobec. Kedar kaj

drugačna je pa, ako se uplašena spusti v dir. Bežeča žirafa sili človeka na smeh, kajti ne moreš si skoro misliti kaj bolj neukretnega in bolj štramastega. Zarad velike težine v prednjem životu se ne more pognati naprej, zato pa vrže vrat nazaj in si s tem zljajša prednji nogi, da poskoči ž njima korak dalje, ob enem pa spet zažene vrat naprej in se požene tudi z zadnjima nogama. Žirafa tedaj prav za prav ne dirja, temuč skače in pri tem skakanji se neprenehoma ziblje dolgi vrat, sedaj nazaj, sedaj naprej. Ali pri vsem tem nerodnem skakanji je vendar le urna, ker ima velik korak; dober konj je težko dohaja in se upeha poprej nego ona.

Kakor sploh preživači (prežvekovalci), je tudi žirafa mirna, krotka in dobročudna žival. Pred sovražnikom pobegne in le v sili se brani z zadnjima nogama, v katerih ima toliko moč, da tudi leva na tla pobije. Zlasti kedar svojega mladiča brani, se jej ni varno bližati brez orožja.

Žirafina koža se stroji za usnje in jirhovino, iz parkljev se delajo razne posode in druge stvari, največ je pa vredno meso, ki je prav okusno, zlasti od mladih je neki bolje od teletine. Lov na to žival je prav težaven, tedne in tedne hodijo časih lovci za njimi, predno jih najdejo. Stare postreljajo, mlade pa, ako je mogoče žive vjamejo, ker se lahko prodadó. Mlada žirafa se kmalu udomači in postane krotka kakor krava ali ovca. V vročih krajih živi dolgo v sužnosti, pri nas pa boleha in navadno kmalo pogine. Julij Cezar je prvi osupelim Rimljanom v gledališče pripeljal živo žirafó, pozneje je v Evropi ni bilo videti do leta 1834. Sedaj jo pa držé po vseh večih zverinjakh.

41. Povodni konj.

Predno se ločimo od Afrike, pogledimo si še silnega velikana — povodnega konja. Ni mnogo manjši od slona, ali je še bolj neroden in telebast. Dolgemu sodu podobno vampasto truplo vleče mu se skoro po tléh, ker so štoraste noge s štirimi parklji jako kratke. Še grša je glava. Zabuhli gobec z vise-

čimi čobami je tako širok kakor čelo, glava je skoro štirivoglata in kakovej kladi podobna. Majhne bebaste oči in v razmerji še manjša špičasta ušesa so pomaknjena na čelo in tudi nosnice stojé visoko na gobcu. V žrelu nam koj padejo v oči veliki zakrívljeni očnjaki, posebno óna dva v spodnjej čeljusti

48. Povodni konj.

sta neznano velika in pri starem samcu časih $2\frac{1}{2}$ črevlja dolga, in vendar ne molita iz ust. Temno-rjava zgoraj zamolkla, zdolaj bledejša koža je skoro gola in je podstavljena s špehom nekoliko palcev debelim. Star povodni konj je do 13 črevljev dolg, brez poldrugi črevelj dolzega repa, visok pa samo

nekaj črez 5 črevljev. Tak velikan tehta črez 50 centov, debela koža sama vaga 8—10 centov. Povodni konj je na suhem najgrji in najneukretniši četveronožec.

Ta pošastni teleban živi družbeno po rekah in vodah srednje in južne Afrike. Sv. pismo ga imenuje Begemot in pravi o njem „da rad leži v senčnatem trstji in v blatu, da reko v sé požira in da si domišluje, da bi reko Jordan izpil“. Nekdaj je živel tudi v dolnjem Nilu — zato so ga tudi imenovali nilski konj — sedaj se nahaja samo še v modrej in belej reki, predno se stekate v veliki Nil, mnogo več jih pa prebiva po drugih afrikanskih rekah. Potnik Lander sporočuje: Vozeči se po Nigru nalleteli smo na nekaj, na kar nismo mislili poprej. Prikazala se je neznanska množica povodnih konj, dvigali so glave okoli naših čolnov, sopihali so in ploskali po vodi in se zopet potapljali. Mislili smo, da jih bodedo prepodili, ako strelimo med nje — ali strel je iz bližnjih tomunov privabil še druge in kmalo jih je bilo vse črno okoli nas. Naši brodarji so strahú upili in tarnali rekoč, da še nikdar niso bili v takej nevarnosti. Pripovedovali so, da ti konji prevračajo čolne in da smo potem vsi izgubljeni. Prišli so tako blizo, da bi jih bili lahko po glavah mahali. S prvim strelom sem menda ranil enega, kajti grozeči so se vsi prikazali iz vode in so tako hitro pritiskali za nami, da smo jim komaj ušli. Po drugem strelu so jezno zarjovelali ali k sreči smo jih pustili za seboj.

Po dnevi muli vodna zelišča, plavajoč pod vodo pomoli nosnice iz vode, kedar mu je treba dehniti, tudi se rad solnči na pesku ali pa se valja po blatu kakor svinja. Po noči gre iz vode na pašo v gozd ali na bližnja polja in ljudem dela veliko škodo, ker desetkrat več potepta nego požré, ali pa še celó povalja se po njivi. Odganjajo ga z ognjem in bobnanjem. Zamorci mislijo, da se je sam živ peklenšček v povodnega konja spremenil, samo da njim preglavico dela.

Mirnega človeka navadno ne napada, le debelo ga gleda, ako ga je pa s čim razdražil, zakipi togota

v njem. Togoten povodni konj je strahovita pošast. Vse, kar vidi, popade, podere, potlači in pomandra, v vodi prevrne velik čoln in ga razdrobi; enkrat je eden štiri vole ob enem pretrl in podrobil.

Lehko si je misliti, kako težaven in nevaren je lov na povodnega konja. Navadno je lové po noči, zamorci je ubijajo s težkimi ostvami in sulicami, evropski lovci je pa tudi streljajo z dobrimi puškami in debelimi krogliami, ker navadne ne morejo kože predreti. Lovec najraje meri v oko, ker drugde skoro ni moči črepinje prebiti. Sem ter tam mu zamorci tudi kopljejo globoke jame, v ktere pada na nočnih potih.

Lov se dobro izplača. Meso je neki prav dobro, zlasti od mladega, še večjo ceno ima pa mast, ki je boljša od svinjske. Jezik in noge se čislajo kakor posebna slaščica. Star konj ima po 8—10 centov masti. Iz kože se režejo biči in jermeni, očnjaki veljajo za slonovo kost, iz njih se ponarejajo človeški zobje.

Še teže nego mrtvega je dobiti v pest živega povodnega konja, star se nikakor ne dá vjeti in tudi mladi težko, ker mati nad njim skrbno čuje. Najpred morajo ubiti staro, ako je ona mrtva, potem ni ravno težko obladata mladega, ki se ne gane od mrtve matere. S početka res razsaja, ali pozneje se umiri in celó tako se privadi človeka, da hodi za njim. Take na pol krotke mladiče imajo sedaj skoro vsi zverinjaki po večih evropskih mestih, kjer se dosti dobro počutijo. Stari Rimljani so pa za svoje priljubljene igre dobivali tudi stare povodne konje.

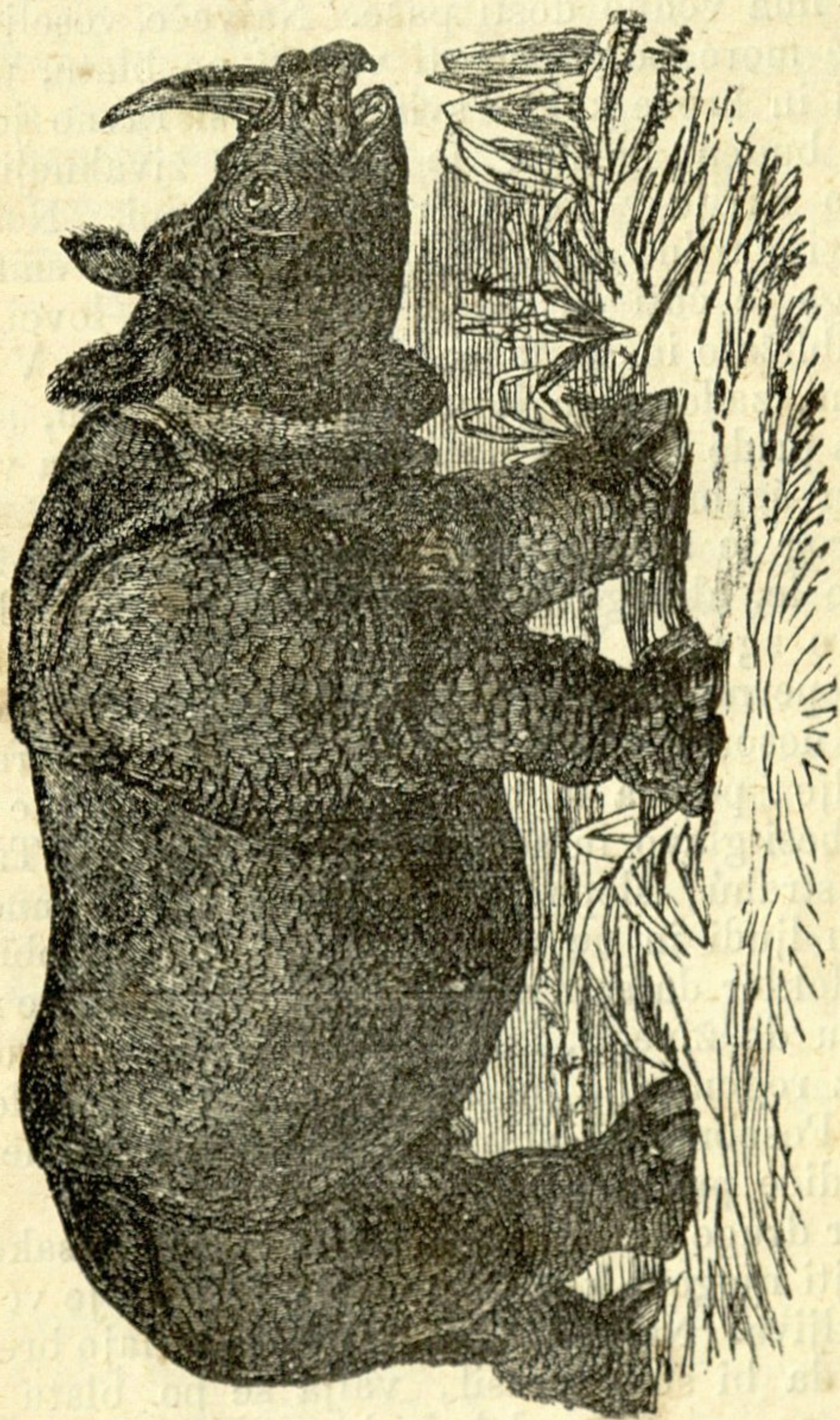
Razun človeka ta žival nima nobenega sovražnika, vsaj nobeden se ga ne upa lotiti. Največ ga mučijo krvopijne žuželke in pijavke, ki se skrivajo po kožnih gubah. Največi prijatelji in verni drugovi so mu nekatere ptice, ki po njem pobirajo in zobljejo nadležne goste.

42. Nosorog.

Nosorog nas po svojej neotesanej vnanjosti nekoliko opominja na povodnega konja. Tudi on je vam-

pastega trupla in kratkih stebrastih nog, na katerih ima pa samo po tri parklje. Kratek vrat nosi podolgasto glavo, na njej nam precej pade v oči do dva črevlja dolg špičast rog, od kterega je žival dobila ime. Ta rog stoji nad gobcem in je videti, kakor bi bil iz samih ščetin zrastel. Majhni brljavi očesi slabo vidite, toliko bolje pa slišite špičasti ušesi in tudi nos neizrečeno dobro voha. Gornja ustnica je podaljšana v

49. Nosorog.

mesnat rogljiček, ž njim prijema in trga krmo, očnjakov nima in tudi prednji zobje mu zgodaj izpadejo, navadno ima tedaj same kočnike. Temnosiva, kakor deska debela koža je gola, razpokana in po globokih

gubah na rožene ščite razdeljena. No pri vsej debelosti ni tako trdna, kakor bi človek mislil, kajti sulica jo lahko prebode in tudi krogla iz puške jo prebije. Star nosorog je brez repa 10—12 črevljev dolg, 5—7 črevljev visok in blizo 50 centov težak.

Ta strahoviti lomast prebiva v južnej Aziji, posebno v Indiji, sem ter tam tudi v Kini. Ondi živi v majhnih družbah po močvirnih krajih blizo velikih rek, kjer ima vedno dosti paše. Največe veselje mu je, ako se more po vsečnosti valjati po blatu, takrat tudi kruli in hroče kakor svinja. Da-si ravno je tudi po dnevi buden, vendar je po noči živahnejši, ob vročini se skrije v gosto grmovje in spi. Nosorog ima čudovito trdno spanje in zraven glasno smrči in hrči, da ga je čuti od daleč. Spečemu se lovci brez strahu približajo in ga takrat najlaže ubijejo. V krmi ni izbirčen, zadovoljen je z ločjem in trnjem, ali po noči časih pride tudi na obdelano polje in dela veliko škodo, ker še mnogo več zgazi nego požré.

Nosorog je sploh malomarna, lena in topa žival, razhudi se le, ako ga kaj ujezi, kar se pa časih neznano hitro zgodí. Večkrat ga razvname najmanjša stvarca, zoperne so mu vse žive barve, zlasti rdeča. Razkačen nosorog skače sem ter tje, z rogom razkopava zemljo, podira in teptá grmovje in drevje, naposled pobesi glavo in se zaleti v sovražnika. Takrat ne pozna strahú, slepo se zakadi na veliko množico oboroženih ljudi in ne neha, predno ni uganobil sovražnika dokler da sam mrtev ne obleži. Ako ne more neprijatelju do živega, izkali svojo jezo nad drugimi stvarmi, z rogom rije po zemlji, ruje in lomi debela drevesa. Posebno so starke potnikom nevarne, ki imajo mladiče pri sebi.

Kakor druge debeluhe zajeda tudi njega vsakoršni mrčes, kajti njegova koža, kakor je debela, je vendar jako občutljiva. Največo preglavico mu delajo brenclji in obadi, da bi se jih rešil, valja se po blatu tako dolgo, da se ga prime debela blatna skorja. Ali ta skorja se posuši in odpade, zlasti v gubah, in nadležna golazen ga tukaj najhuje pika. Naredé se mu hraste, v ktere te sitne žuželke pokladajo svoja jajca, iz katerih vampežu izrastejo novi trapilci.

Najverniši, nerazdružni nosorogov prijatelj je neki tič, kljunorožec imenovan, ki mu po koži in po hrastah pobira óno nadležno nesnago. Po dnevi in po noči je tič vedno na nosorogu, naj se ta pase ali spi. Potniki celo pripovedujejo, da ta tič prebudi spečega nosoroga, ako mu preti nevarnost od kake strani. Glasoviti lovec Cumming piše, da je po noči ustrelil nosoroga, ki je prišel na vodo pit. Tič je ostal do jutra na nosorogu misleč, da spi in ko je zjutraj lovec blizo prišel, je tič vse mogoče počel, da bi prijatelja prebudil in ga rešil nevarnosti.

Nosoroga vse živali pusté z mirom, le edini človek ga povsod strastno loví in preganja. Ranjeni nosorog strašno divja, s pobešeno glavo se mižeč zakadí na lovca, toda spreten strelec skoči v stran in besna žival dere naprej. Zato lov na nosoroge ravno ni tako nevaren, kakor bi si kdo mislil.

Od ubitega velikana se porabi vse. Meso in mast se povžije, iz kože se delajo ščiti in oklepi. Posebno ceno ima rog. Azijanci najrajše pijó iz tacega roga, ker imajo prazno vero, da v njem zakipi vsaka strupena (otrovna) pijača.

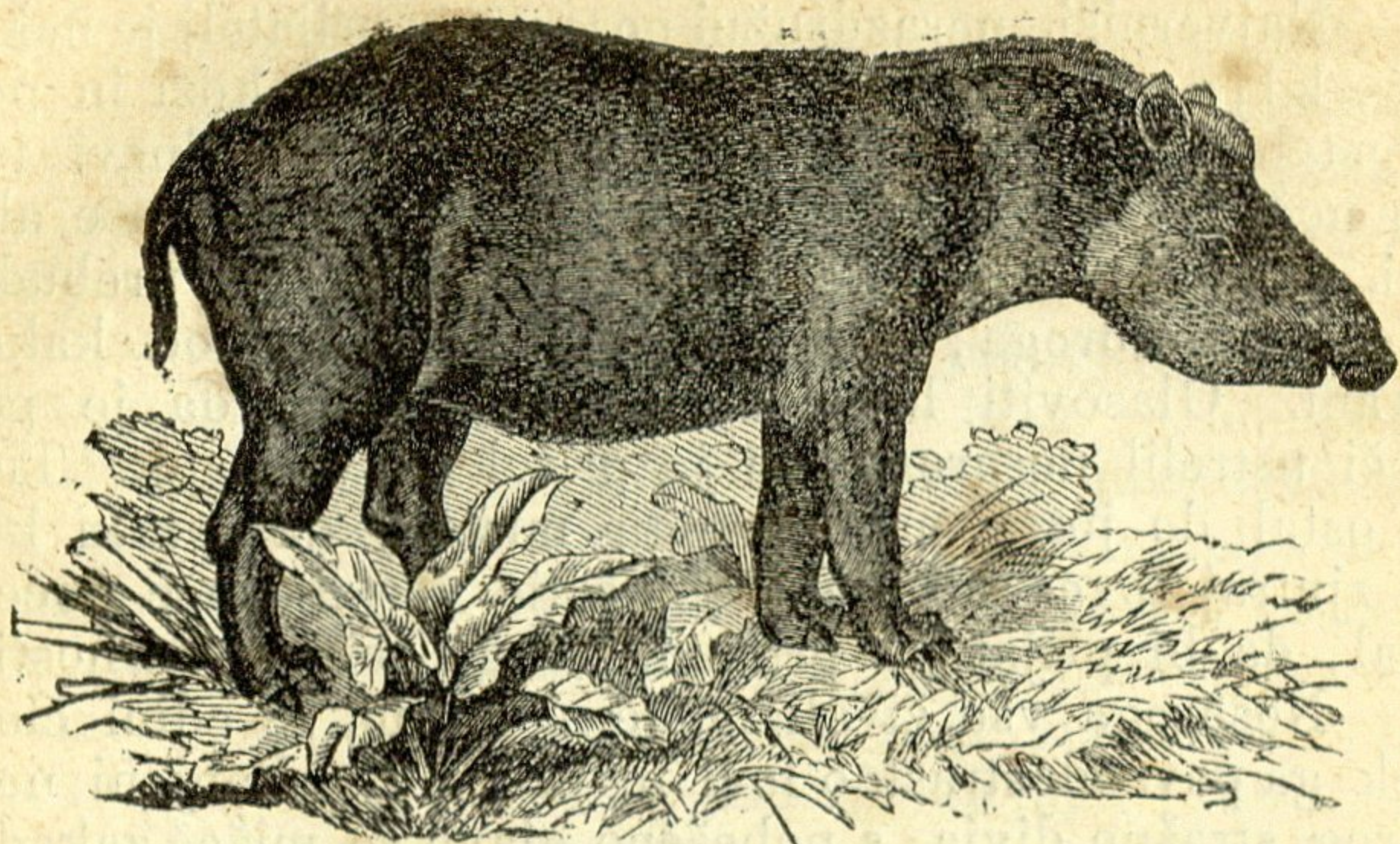
Ujet nosorog, zlasti mlad, se s časom ukroti, ali vedno ostane pust in top, človek ga ne more biti vesel.

Pompej je prvega nosoroga pripeljal v rimsko gledališče.

Drugde živé še drugi nosorogi. Na otoku Sumatra živi nosorog z dvema rogoma, ki stojita eden za drugim, zadnji je manjši. Afrika ima tudi nekoliko vrst nosorogov, vsi imajo po dva roga in koža jim ni tako razgubana, kakor indijskemu.

43. Tapir.

Preverili smo se že pri mačkah in opicah, da so ameriksanske živali manjše in slabše od sorodnih afriksanskih in azijanskih. To isto velja tudi za debelokožce. Slonu, povodnemu konju in nosorogu je v rodu: tapir. Tapir je največa pozemeljska žival v Ameriki in je svojim mogočnim sorodnikom podoben v vnanjosti in tudi v navadah. Loči ga sivo-rjavkasta,

50. Tapir.

kratka in gosta dlaka, ki na vratu dela kratko grivo, v kratek, gibek rilec podaljšan nos in kratek rep. Na prednjih nogah ima po 4, na zadnjih po 3 parklje. Po dolgem meri čez 6 črevljev, visok je pa samo nekaj čez tri črevlje.

Tapir živi v gostih gozdih vroče južne Amerike. Po dnevi leži v senci ali pa se valja po blatu, zvečer vstane in trapa vso noč okoli in pride zaradi dobre paše tudi na polje. Na svojih potih hodi zmerom po istih stezah stikaje z rilcem po zemlji kakor svinja. Plaha in mirna žival pobegne pri najmanjši nevarnosti ako le zavoha ali začuje kaj nenavadnega in sumnjivega, koj plane v vodo — ako je blizo — ali pa se zakadi v goščavo pred seboj vse podirajoč in teptajoč. Od začetka dere strašno hitro naprej, no s časom se utruji in urni psi ga doidejo.

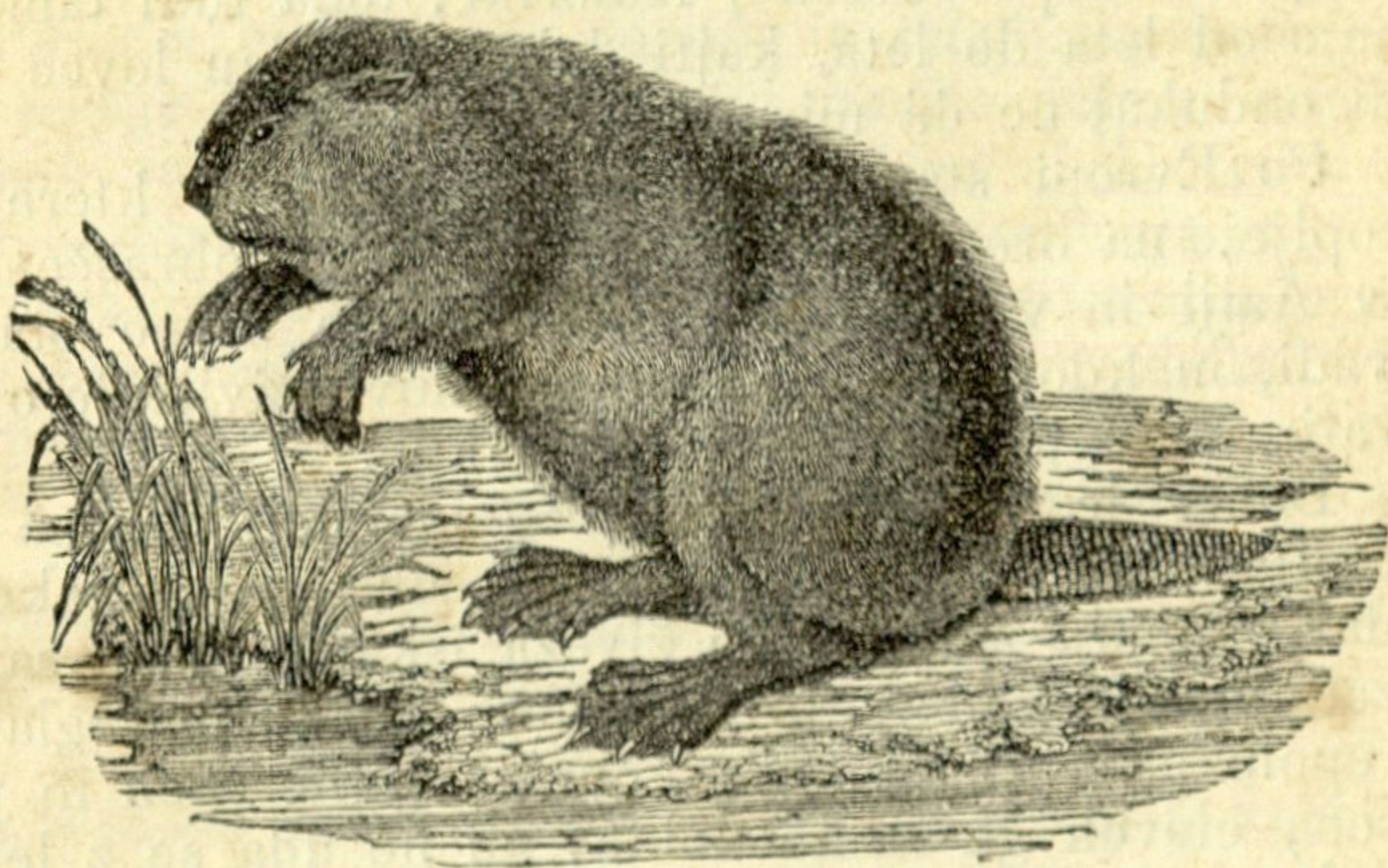
Lov ni prav nič nevarna, le redko kedaj se zgodi, da bi se tapirka postavila lovcu braneča svojega mladiča. Tapirovo meso je jako dobro, podobno je skoro govedini, tudi mast in koža se porabi. Razun človeka nevarne so mu — zlasti mladim — velike mačke.

Ujet tapir udomači se za nekoliko dni. Vsacemu se da čehljati in praskati, posebno privržen je strežaju ali gospodarju, povsod gre za njim kakor pes. V sužnosti je vse, kakor svinja, posebno rad zoblje sol.

V Indiji živeči šabrakar je večji in ima tudi večji rilec.

44. Bober ali daber.

Imeli smo doslé že večkrat priložnost občudovati nekatere živali zarad posebne ročnosti in spretnosti, ki jo prikazujejo pri napravi svojih stanovanj. Toda vsi ti umetniki naj se skrijejo pred mojstrom, kterega, ljubi bralec, vidiš v podobi pred seboj. To je namreč bober ali daber, tudi piber imenovan. No predno se seznanimo z njegovo umetnostjo, pogledimo si malo bliže mojstra samega.

51. Bober ali daber.

Bober je debelega in okornega trupla, visocega hrbta in kratkih nog; zato mu se ohlapna potrebuščina v hoji vlačí po tléh. Od brkastega gobca do repa meri skoro tri črevlje in luskav plošnat rep je blizo enega črevlja dolg. V kratkej glavi svetijo mu se majhne črne oči, ušesa se pa skoro ne vidijo iz dlake. Štirje ostri dletasti zobovi, namreč v vsakej čeljusti en par, nam oznanujejo glodavca. Na prednjih nogah ima ostre kremplje, na zadnjih so pa prsti zvezani s plavno kožico, kar nam spričuje povodno žival. Med bedri ima dve žlezi, v kterih se zbira neka rumenkasta, jako dišeča in zdravilna mast grenkega okusa, imenitna in draga bobrovina ali pibrovina. Bober ima dvojno dlako, spodnja rjavorumenkasta je neizrečeno gosta in mehka, gornja daljša je pa svetlo-rjava. Pisani bobri so zeló redki, beli pa še rejši. Star bober vaga 40—50 funtov.

Ta glodavec je nekdanj prebival povsod v Evropi kraj vseh večih rek in jezer, ali danes je po srednji Evropi — in tedaj tudi pri nas — skoro povsod že iztrebljen in zatrt, vsaj v večji družbi tukaj ne živi več. Posamesni pari nahajajo se še sem ter tam po Nemškem okoli Donave, Odre, Labe in Vezere, kjer jim prizanašajo. Več bobrov prebiva še sedaj na Ruskem, Švedskem in Norveškem, zlasti pa v Sibiriji. Najbolje mu pa vendar ugajajo vodnate puščave po severni Ameriki, toda tudi tamkaj ginejo od leta do leta, kajti dobička željan lovec jim tudi ondukaj ne dá miru.

Po Evropi stanujejo bobri v luknjah, ktere si izkopljejo na bregovih z gostim grmovjem obraščenih; le v Aziji in v Ameriki si delajo hiše še po starej navadi, in kdor hoče njihovo zanimivo življenje opazovati, mora je poiskati v teh krajih.

Bober je pravi povodnjak, izvrsten plavač in potapljač, najrajši je v vodi, na suho gré le takrat, kedar si mora zunaj vode živeža iskati. Plava samo z zadnjima nogama, prednji nogi stisne pod glavo, z repom pa kormani. Na kopnem je neroden in počasen, človek ga lahko doide, ali ne uda se z lepa, krepko se stavi v bran in posebno z zobmi hlata okoli sebe. In baš v zobéh je vsa njegova moč, psu na mah pregrizne in zdrobí nogo, zato se ga tudi vse živali ogibljejo, edina vidra se ukrade časih v njihovo hišo in podavi mlade, ako stare ni doma. Kedar vidi, da na suhem človeku ne more uiti, niti mu se ne more ubraniti, začne vekati, kakor majhno dete.

Bober je vsakoršno korenstvo vodnih zelišč, najrajši pa gloda skorjo vrbovo, jelšovo, brezovo in topolovo. Ali iz stoječega debla ne more glodati, kakor n. pr. zajec in drugi glodavci, temuč mora drevo poprej posekati. Prst debelo šibo z enim grizom odstriže, kakor bi jo z najostrejšim nožem odrezal. Loti se pa tudi debelih dreves, posebno tacih, ki stojé blizo vode; to se vé, da mu tako drevo dá več opraviti. Naprej si drevo dobro ogleda, potem se vsede k njemu in je začne glodati in dolbsti od vseh strani. Med delom večkrat preneha in hodi gledat,

kam drevo visi in na katero stran bi je bilo najbolje podreti. Najrajši je podere tako, da pade v vodo ali vsaj blizo vode. Posekanemu in na tleh ležečemu drevesu najprej odreže vse veje in je razreže na tri črevlje dolge palice in porungeljne. Skorjo na mestu ogloje in pojé, ali pa jo le oguli in nese spravit za zimo. Jedoč se vsede na zadnje noge, prime vejo s prednjima kakor z rokama in jo silno hitro vrti pod zobmi pridno glodaje. Lesa ne jé, ali oglojene šibe in porungeljne potrebuje za zidanje svoje hiše. Po letu so po hišah same samice z mladimi, samci se pa klatijo okoli, niti spat ne hodijo domu, ampak prespé zunaj v kakej goščavi, kjer si iz trave in dračja napravijo gnjezdo. Meseca velikega srpana pa navadno začnó zidati nove hiše. Stanovanje postavijo najrajši blizo mehkega brega, kjer ni skalovja, ali pa sred vode pri kadem otoku. Najpred začnó izpod brega kopati zemljo, med izkopano prst vtikajo debelejšje veje, med nje namečejo šibe in da je stavba trdnejša, vdelajo tudi trstovja, peska in kamenja. Neutrudljivo kopljejo prst in blato, donašajo veje in šibe in nagromadijo veliko okroglasto kopico. Pri delu in sploh zmerom so neizrečeno previdni in oprezni in postavljajo tudi posebno stražo, ki na zadnjici sedeča skrbno gleda in posluša. Kakor čuti ali sluti najmanjšo nevarnost, koj zabrlizgne in vsa zidarska družba izgine v globočine.

Kopica je do 7 črevljev visoka, na dnu dva sežnja dolga in poldrugi seženj široka. Znotraj je ota in velikej krušnej peči podobna, njene stene so dva črevlja debele in dno ali pôd je toliko nad vodo, da ga voda ne more poplaviti. Iz hiše so izpeljane dve ali tri poti pod vodo, od zunaj pa ni nikjer nobenih vrat. Zunaj pred hišo ima vsaka družina pod vodo svoje hrame, kjer si hrani korenstvo, oguljeno skorjo in šibe za dolgo zimo. Te šare je časih toliko, da bi je na vozu ne mogel odpeljati.

Voda mora nad vrati stati 4 črevlje visoko, ker sicer bi jim po zimi vrata zamrznila, bobri ne bi mogli v svoje hrame in bi morali od lakote poginiti. Toda tudi tej nesreči znajo te živali v okom priti. Ravno tako, kakor so poprej zidali hišo, zidajo si

za hišo jez, ki ustavlja vodo, da se nabira pred hišo. Tudi ti jezovi so iz kolov, med ktere so prepletene šibe in vse je z dračjem, trstovjem in z ilovico zadelano in zamazano, da voda nikjer skozi ne more. Jezovi so spodaj do dva sežnja široki, zgoraj se pa bolj in bolj zožujejo in nad vodo niso širji nego dva črevlja, dolgi so pa časih do 100 črevljev in tako trdni, da more človek po njih hoditi, kakor po brvi. Bobri so delavni, dokler vode ne zamrznejo, potem še le ostanejo doma in se živé s svojimi zalogi. Časih ostanejo bobri po več let v tej istej hiši, časih si pa vsako leto delajo novo stanovanje, večkrat pa staro zapuščeno stanico samo malo popravijo. Mladi se radi naselijo zraven svojih starišev, še večkrat pa ostanejo v rojstnej hiši, in stari si zidajo novo.

V letu skotí bobrovka 2—4 slepe mladiče, s kterimi prav ljubeznjivo ravna. Za 6 tednov je izpelje v vodo in je po malem priučava na skorjevo hrano. V tretjem letu dorastejo in do tega časa vsa rodbina ostane skupaj.

Mlade boberčke je lahko ukrotiti, kmalo se privadijo človeku. Pri Indijanih v Ameriki se pogostoma vidijo bobri, ki so domači kakor psi. Zmerom se držé hiše, še celo vode se odvadijo, samo pit hodijo v vodo. Gospodarja poznajo in ga veselo pozdravljajo, dobrikajo mu se, ter so žalostni, ako ga dolgo ne vidijo. Jedó vse, kar ljudem ostane, celó na ribe in meso se priučé.

Bobra zarad dragocene kože in zdravilne bobrovice hudo preganjajo, zato jih je vedno manj in tudi ti se vedno bolj umikajo v samote. Lovci je streljajo in lové v stave in progle, po zimi jim sekajo duške v led in je čakajo, da se pridejo oddehniti; kakor se pokaže iz luknje, počí ga lovec po glavi. Daljša dlaka se izpuka in se iz nje delajo najdražji klobuki, ostala koža s kratko volnasto dlako se stroji in dá lepo krzno. Bobrova koža se iz prve roke prodava po 15—30 gold. Bobrovica je zdravilo zoper krče in se po lekarnicah prav drago plačuje, 1 lot pride po priliki na 10 goldinarjev. Pravijo, da je meso po letu prav okusno, 3 do 4 funte težek rep je pa

mногоčislani oblizek, ktereга so časih s cekinom plačevali.

Koliko je moralo časih biti bobrov v Ameriki, lahko se posname iz tega, da je nekđaj en lovec v enem letu nalovil po 15—20.000 bobrov. Leta 1823 je na Angleško prišlo poldrugi milijon bobrovih kož, sedaj jih pa ne dohaja še 100.000 ne.

45. Kenguruj ali klokan.

Ako primerjamo posamezne dele zemlje glede njihovih lastnih sesavcev, kmalo se prepričamo, da je Avstralija najsiromašnaša, kar se tiče števila, in da tudi v tem številu ni óne mnogovrstnosti, kakor jo nahajamo po drugih krajih in kakor bi jo po pravici mogli pričakovati pod topljim podnebjem. Tu ne najdemo nobene opice, nobene mačke, sploh razen enega divjega psa nobene zveri in nobenega parkljarja, ki so drugod velikani med sesavci. Avstralija tudi nima, kakor je že enkrat bilo povedano, nobene svoje udomačene živali, kajti konja in govedo, ovco in kozo, kakor tudi svinjo so še le evropski naselniki seboj pripeljali in onde udomačili.

Avstralska največa žival je klokan ali kenguruj, ki je v mnogem obziru čudna in zanimiva žival. Že v svojej zunanjej podobi ima nekaj posebnega. V glavo je največ podoben srni ali od pleč se začne truplo proti repu nenavadno širiti in debeliti. Tudi v nogah je nerazmerno velik razloček, prednji ste kratki in tenki, drobnim ročicam podobni; zadnji ste pa petkrat daljši, močni in debeli, zlasti v mesnatih bedrih. Tudi tri črevlje dolgi rep je močen in zastaven. Že iz tega je lahko soditi, da žival ne more hoditi po vseh štirih, ampak da mora skakati z zadnjima nogama. In res v miru žival sedi sključena na zadnjih nogah in se podpira z debelim repom. Kakor ga pa kaj vznemiruje, koj se spne, pritegne prednji nožici k sebi, se požene in skoči seženj visoko in štiri sežnje daleko; kakor bi letel skače črez grmovje in prek grabnov ter je na dveh nogah tako uren, kakor jelen na štirih. V begu rad postoji in se ozira nazaj za sovražnikom. Po ravnem se več

ur ne utruđi; huja se mu godi, kedar mora bežati navzdol, ker se lahko prekucne.

Sedeč kenguruj je človekove velikosti, kedar se pa spné na zadnjih nogah, meri od krempljev do

52. Kenguruj ali klokan.

vrh glave 8 črevljev. Na prednjih nogah ima 5 majhnih na zadnjih pa 4 velike in ostre kremplje, s katerimi se brani v nevarnosti. Tudi s krepkim repom bije okoli sebe.

Ta žival ima še nekaj posebnega, kar doslej še pri nobeni nismo opazili. Samica ima namreč na trebuhu med zgubano kožo neko torbo ali vrečo, kamor dene svojega mladiča, ki pride na svet slab in nezrel. Kengurujev mladič je po rojstvu samo en palec dolg, slep in gol; nóg mu skoro ni videti in vsa živalca je več debelemu črvu nego komu drugemu podobna. Precej po rojstvu prime samica mladega z gobcem, odprè si s prednjima nogama torbo na trebuhu, in ga dene k sescu. V tej vreči ostane mladič do 8 mesecev, da se popolnoma zgodi. Ko si je malo opomogel, rad gleda iz torbe, kako se mati pase in sem ter tam tudi on odgrizne kakovo bilko. Ko je dorastel, gré iz vreče ter se pase z drugimi, pri nevarnosti pa še tudi pozneje rad skoči v varno torbo in mati z urnimi skoki odnese sebe in svoj zarod.

Vse sesavce, ki imajo na trebuhu tako vrečo za nezrele mladiče, imenujemo vrečarje. Avstralija je domovina vrečarjev, kajti od 140 avstralskih sesavcev, je 110 vrečarjev, tudi v južnej Ameriki jih živi nekoliko. Evropa ne premore nobenega in tudi Azija in Afrika ste brez njih.

Kenguruj je mirna in boječa žival brez velikih umnih zmožnosti. Po neizmernih planjavah nove Holandije pase se navadno 10—30 glav skupaj, ali ne držé stalne družčine. Prva nevarnost je razkropi na vse vetrove in vsak se pridruži prvemu krdelu, na kterega naleti. Paseč se spusti na prednji nogi in nerodno kobaca po vseh štirih in muli travo. Ako je našel dober zalogaj, prime ga s prednjima nogama ter ga sedeč zložno pohlasta. O velikej vročini počiva v senci ležeč. Po noči počene na vse štiri noge in rep podvije pod trebuh.

Kenguruja lové posebno evropski naselniki zarad mesa in kože, zato blizo evropskih selišč gine, in gotovo ga bodo zatrli, ako ne bodo skrbeli, da bi si ga udomačili, kar menda ne bi bilo težko. Lové ga v zanke in mreže, še rajši ga pa gonijo s psi. Posamezen pes pri njem nič ne opravi, če ga tudi doide. Kenguruj obstane in če more, stisne se h kacemu drevesu, da ima hrbet zavarovan. Ako pride pes preblizu, objame ga s prednjima nogama, pritisne k

sebi in razporje mu trebuh z ostrim krempljem zadnje noge. Tudi v vodo pred psi rad pobegne in se zna tudi več psov ubraniti; on namreč na svojih dolgih nogah lahko stoji v globokej vodi, kjer morajo psi plavati. Kakor se mu približa plavajoč pes, ga pograbi s prednjima nogama, ga potopi in drži tako dolgo pod vodo, da se zaduši, če ga med tem drugi tovariši ne rešijo iz sovražnikovih krempljev. Psa, ki je živ utekel kenguruju, lovec ne bode ni z lepa ni z grda spravil drugič v vodo. Star klokan dá 150—180 funtov dobrega mesa.

Klokan se privadi tudi na naše podnebje, sem ter tam so v zverinjskih že živel 10—15 let, ali ostali so zmerom plašni in boječi.

Naj omenimo še enega avstralskega vrečarja, namreč: trapastega vombata, ki je nekoliko našemu jazbecu podoben, samo da je teži in okorniši. Vombat je znabiti najbedastiši sesavec, pravi „zaletel“ je, zmerom gré v eno mér, ne zmenivši se za nič, kar se godi okoli njega. Zadovoljen je, da ima le jesti, za vse drugo ne mara. Ako ga človek vzame k sebi v hišo in mu dá jesti, mu je to prav vseč, ali za človeka se ne zmeni kratko ni malo. Teleban je nočna žival, po dnevi leži v luknji, ki si jo je izkopal globoko pod zemljo.

46. Kljunaš.

Razen vrečarjev ima Avstralija med svojimi živalimi še druge prav čudne in nenavadne prikazni. Ena najskrivnostnih in najčudovitiših živali je kljunaš iz nove Holandije. Ni še tega ravno dolgo, kar se je učeni svet prepiral zaradi te živali; nekteri so trdili, da nese jajca s trdo lupino, drugi so pa dokazovali, da kotí žive mlade. Sedaj sicer vemo, da je kljunaš sesavec, kakor kateri koli doslej opisanih, ali vendar ne moremo reči, da to čudno žival poznamo popolnoma, še sedaj je na njej marsikaj nejasno.

Na prvi pogled vidimo, da je kljunaš povodna žival; o tem nas podučuje med prsti razpeta plavna kožica, ki na prednjih nogah sega daleč čez prste

in črez kremplje. Še bolj čudna so usta. Največ so podobna širocemu ploščatemu kljunu, ki je spredaj zaokrožen in zobčast na robéh, kakor račji kljun. Spredaj ste nosnici, zadaj je pa kljunova koža nagubana in proti očém kakor klobasa privihana, ravno tako na spodnjej strani. V čeljustih ima na vsakej strani po dva rožena zoba in tudi jezik je z roženimi

53. Kljunaš.

špicami obrasten. Iz goste sivkasto-rjave dlake svetijo se majhne črne oči, uhljev pa nima. Samec ima na zadnjih nogah neki rožen trn, od kterega se je poprej govorilo, da je strupen in da more žival ž njim človeka otrovati, kar pa ni res.

Ta trn nas spominja na petelinove ostroge, in sploh je kljunaš razen kljuna tudi v notranjej rasti nekoliko pticam podoben in zarad tega je sosebno za učenjake znamenita žival. Sicer je v truplu precej podoben vidri, samo da je manjši in da ima bolj košat rep. Po dolgem meri z repom vred do dva črevlja.

Kljunaš prebiva pri rekah in stoječih vodah. Najljubši so mu senčnati in mirni kraji, kjer je voda s travami in vsakoršnim dračjem prerastena. Tu si izkoplje na bregu iz vode navzgor dolgo zavito luknjo,

ki pelje v večo s suho travo nastlano kotanjo. V hišo ima dvojna vrata, ena pod vodo, druga pa malo nad vodo; kotanja leži pa tako visoko, da tudi pri večih povodnjah suha ostane. V mirnih vodah ga je tudi po dnevi časih videti, vendar veči del dneva prespi. Najživahniši je o mraku. Vsa njegova gibanja spričujejo pravega povodnjaka, brez najmanjšega upora plava sem ter tje, sedaj z vodo, sedaj proti vodi. Vsaki čas zgine pod vodo, brodi s kljunom po blatu in med vodnim zeliščem. Kakor raca prebrba in prežveka blato in grez, kjer živé mnoge žuželke, črvi, polži in druge male živalce. Vodo in blato precedi skozi nazobčan kljun, živalce pa spravlja v ustne mošnjice in je pozneje zunaj vode zložno pojé.

Kakor vsaka s plučmi dihajoča žival tudi kljunaš ne more dolgo pod vodo ostati, za nekoliko minut se pride oddehnit. Ako je bistro oko zagledalo kaj nenavadnega, ali tenko uho zaslišalo kaj sumnjivega, koj se skrije in potem ga ni tako hitro videti. Na suhem se rad liže, čisti in pere s kljunom, kakor raca.

Vjeti mladi kljunaši so prav lepe in prijazne živalce. Človeku se dadó potipati in čehljati, samo za kljun jih ne sme prijeti, bojda je jako čutljiv. Spé, kedar se jim zdí, po dnevi in po noči, speči ležé na hrbtu ali pa se zvijó v klobčič in kljun z repom pokrijejo. V spanji se jim tudi sanja in če jih kdo vznemiruje, renčé in momljajo. Budni se med seboj igrajo, tekajo sem ter tje, grizejo se in prekucujejo, kakor mladi psi, tudi človeka za šalo v prst grizejo. V plitkej vodi so prav veseli in razposajeni, v globokej se pa kmalu utrudijo in če ne morejo ven, se zadušé. Prišedši iz vode se čistijo in gladijo. Stari so nemirni, zlasti po noči, kopljejo in praskajo in skušajo pobegniti.

Škoda da vjetih ni moči dolgo živih ohraniti, celo v Avstraliji ne. Anglež Bennett popotoval je dvakrat v Avstralijo nalašč zato, da je kljunaše opazoval. Mnogo si je prizadeval, da bi jih ohranil žive in peljal seboj v Evropo — ali vse zastonj. Živega kljunaša v Evropi še ni bilo videti.

47. Lenivec.

Tudi južna Amerika ima razun že popisanih sesavcev še nekoliko prečudnih živali, ki tako rekoč osamljene brez bližnjih sorodnikov životarijo topasto in žalostno, kakor bi se jim dozdevalo, da ne spadajo v današnji svet. Med temi je tudi lenivec.

54. Lenivec.

Lenivec je na suhem edina četveronoga žival, ki ne more niti stati niti hoditi, temuč samo plezati in je zato za vse življenje obsojen na drevo. Na drevesu se rodi, na drevesu živi, na drevesu tudi pogine. Zato je pa tudi njegovo teloustvarjeno za tako življenje. S prednjima daljšima nogama se oklene drevesa ali veje kakor z rokama in zasadi va-nje dolge in močne, kakor srp zakrivljene kremplje. S temi kremplji se drži, kakor bi bil k veji pribit in ni ga moči odtrgati. Z ostrimi kremplji se tudi brani sovražnikom, komur je zasadi, ta je izgubljen, ker se ne more rešiti jeklenih kavljev. Pravijo, da celó močni jaguar pogine v lenivčevih krempljih in da ž njimi tudi velikanskim kačam trebuch raztrga.

Akoravno je vsaka noga za se dosti močna nositi težo njegovega telesa, vendar se zmerom drži vsaj s tremi nogami. Varno in oprezno pomakne eno nogo naprej, poskuša, ali je veja dosti močna ali ne, in ko se je prepričal, da ga more nositi, poprime se z drugo, potem s tretjo in naposled s četrto nogo. Tako lazi počasi od veje do veje in ker v goščavi stoji drevo pri drevesu ter segajo veje med veje, tudi gré od drevesa do drevesa. Najhuje mu se godí,

ako po kacem naključji pade na zemljo. Noge niso ustvarjene, da bi nosile truplo, zato mora ležati na trebuhu in vse štiri od sebe moliti. Ko vidi, da tako ne pride naprej, upre z veliko težavo eno zadnjo nogo ob zemljo in ob enem poseže s prednjo nogo iste strani malo dalje, zasadi kremplje v zemljo in se s celim truplom težavno pomakne malo naprej, potem ravno tako na drugej strani. Tako se dovleče do bližnjega drevesa. Čudno je pa, da ta pokveka še precej dobro plava, ako pade v vodo. Po noči ali kedar je utrujen, objame vejo z vsemi štirimi in viseč ob veji spi in počiva. Časih po več dni visi na enem in istem mestu, kakor bi bil mrtev. Tako počivajočega tudi ostrovidni Indijan jako težko zapazi, ker je groba suha dlaka siva kakor skorja ali mah na drevesu.

Do poldrugi črevelj dolga žival je okrogle glave in plošnatega skoro golega lica ter je v glavo nekoliko opici podobna, toda v medlem in topem očesu kakor tudi na nagrbančenem starikavem licu ni videti nikakoršnega življenja. Lenivec ne pokaže nikdar kacega veselja ali strahu, nikakoršne zadovoljnosti ali razdraženosti, ven in ven je čemereren in žalosten. Malomarno in otožno gleda tje v svet, videti je, kakor bi bil vedno bolan in tudi žalostno tožeči glas: ai, ai, s katerim se časih glasi, bi človeka le potrdil v tej misli. Zraven je neobčutljiv za vsako bolečino, ne zmeni se, naj bo še tako hudo ranjen, najhuji strup ga umori le počasi in brez vidnega trpljenja. Čuditi se moramo tudi njegovej trdoživosti, ni ga skoro moči ubiti, srce izrezano iz ubitega še pol ure bije in tudi noge se še dolgo po smerti krčijo in segajo naprej, kakor bi hotel dalje plezati.

Lenivec živi po gostih temnih lesovih vroče južne Amerike. Onde trga liste in brstovje s trdimi ustnicami; prednjih zob nima, ampak same kočnjake. Škode po drevji ne dela, ker je onde rastlinstvo jako hobato in bujno, in obgrizene veje hitro spet ozelené z novim listjem. Ako je potrebno, strada tudi lahko več tednov. Ni mi treba praviti, da ne hodi na zemljo pit, temuč zadovoljen je z roso, ki jo zjutraj najde na listji.

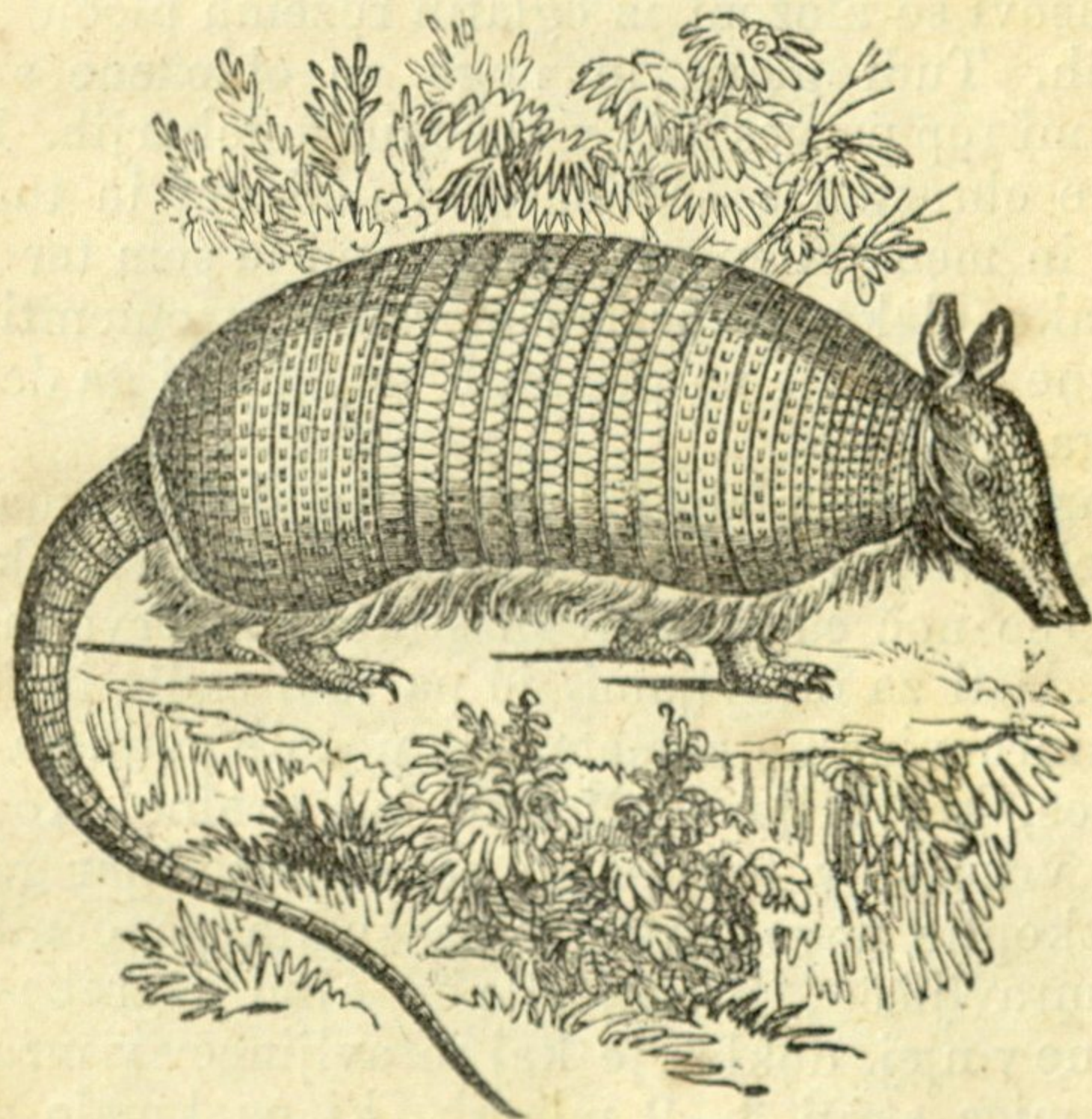

Mladič se precej po rojstvu oklene z nogami svoje matere, kakor mlada opica, in starca se plazi ž njim po vejah, dokler ne odraste.

Indijani ga lové in jedó njegovo meso.

48. Pasanec.

Pasanec je soroden z lenivcem, akoravno mu po vnajnosti ni prav nič podoben, v svojim življenji in ponašanji pa ravno nasproten. Živi namreč, kakor naš jazbec, v podzemeljskih luknjah, katerih nobena žival ne zna tako ročno kopati, kakor on. V kopanji je mojster. Ako čuti kacega sovražnika za seboj, ne misli na beg, kajti dobro vé, da se na urnost svojih nog ne more zanašati, toliko hitreje pa začne kopati in v treh minutah si izrije luknjo, da se ves va-njo skrije, akoravno je poldrugi črevelj dolg. S pred-

55. Pasanec.

njima koplje, z zadnjima pa izkopano prst meče iz rova. Pasanec pa ni samo izvrsten kopač, ampak tudi močan korenjak. Ako je z vsem truplom v luknji, se z nogami in truplom tako vpre, da ga tudi najmočnejši možak ne more za rep izvleči. Pasančev

rov je črez seženj dolg, navzgor in navzdol izpeljan ter se konča z večo kotanjo, da se more v njej obračati. V tej hiši preleži ves dan in še le mrak ga izvabi ven.

Pogledimo si malo bliže čudnega puščavca.

Pasanec nas po svojej postavi skoro spominja na velikansko podgano; glava, ušesa, nizke noge in dolgi rep bi vsakej podgani čast delali. Nekaj posebnega nam doslej še neznanega ima pa pasanec v svojem pokrivalu. Njegovo zatrepano in polno truplo je namreč po hrbtu in po straneh pokrito s trdim koščnim oklepom, ki je videti, kakor bi človek rožene niške na žival poveznil. Oklep je prav za prav sestavljen z dveh črepin, namreč s prednje ali plečne in zadnje ali križne, med njima je pa 7—9 gibčnih pasov ali obročev, da se more žival zvijati in obračati in po teh paséh se tudi imenuje: *pasanec*. Črepina kakor tudi pasovi so zloženi iz oglatih roženih pločic v kožo vrasenih. Tudi glava in noge so obložene s tacimi pločicami rep pa ves tiči v roženih kolobarjih. Po trebuhu je obrasten s ščetinastimi dlakami in tudi med pasovi in med oklepovimi pločicami je sem ter tam videti kaka dlaka. Naposled moramo še omeniti velike in močne kremplje na prednjih nogah, ki ga delajo izvrstnega grebača.

Pasanec je plaha, topasta in dolgočasna žival, nemareča za družbo. V mraku pride iz luknje in potem vso noč capa okoli in stikuje za črvi in žuželkami, zlasti za mravljami, je pa tudi sadje in korenje in tudi mrhovine ne zameta. Na nočnih potih ga največ vodi nos, ker brljave oči niso baš pridne. Ko napoči zarija, vrne se v luknjo ali pa si tam, kjer ga najde dan, izkoplje novo. Ako je na svojih ponočnih potih našel mravljišče, precej si pod njim izgrebe luknjo in ostane v njej, dokler je kaj mravljincev v mravljišči.

Samica skoti 3—9 mladih, ki pa kmalo zapusté staro ter se razkropé ne zmenivši se drug za drugega.

Južno-amerikanski Indijani pobijajo pasanca zarad okusnega mesa, ki tudi Evropejcem ni zoperno. Iščejo ga v mesečnih nočéh s psi. Ako ga pes zaloti zunaj jame, izgubljen je. Pasanec se zvije ali potuhne, pes ga pa z nogami iz z gobcem tišči tako dolgo, da pride

lovec, ter ga udari s palco po glavi. Tudi ga izkapajo iz lukenj, ali mu nastavljajo pasti, ali pa ga zalijó z vodo in ga tako prisilijo, da mora priti iz luknje. Iz oklepa delajo Indijani košare.

Tudi druge zveri strežejo na-nj, posebno volk in lisica.

Po hišah so nevšečni zarad vednega rovanja in kopanja in človek s to bedasto živalijo nima nikakoršnega veselja. Proti strupu je neobčutljiv.

49. Mravljinčar.

V sosestvu dolgočasnih puščavcev, lenivca in pasanca, živi še en pust samotarec, s katerim končamo popis četveronogih živali. To je namreč mravljinčar. Do štiri črevlje dolga žival in tudi tri črevlje dolgi metlasti rep obrasten je z dolgo kocasto dlako,

56. Mravljinčar.

ki je po vratu in po hrbtu v grivo podaljšana. Stegnjena glava se konča v valjast proti koncu tanji gobec z neznano majhnimi usti. Usta so prav za prav samo majhna luknjica, skoz katero pomoli tenek in

lepljiv jezik, ki je najbolj podoben dolgemu slinastemu črvu. Usta so brez zob, oči in ušesa so majhna. Čvrste noge, posebno prednje, oborožene so z močnimi zakrivljenimi kremplji.

Mravljinčar je počasen, miren in tih samotarec. S povzdignjenim repom krivencá nerodno po skrčenih krempljih in z gobcem ob tléh stikuje za mravljami. Ako najde mravlišče, razkoplje ga s prednjima nogama, potakne gobec vanje in spusti skoro poldrugi črevelj dolgi glistasti jezik med razdražene mravlje. Srdite živalce planejo na jezik ter se zagrižejo vanj, kar je mravljinčarju prav vseč. Ko je jezik poln mravelj, smukne ž njim hitro v usta in požré na stotine mravelj, koj pa spet spusti jezik med razkačeno družčino, neprestano mu igra jezik, sedaj v usta, sedaj iz ust, v enej samej minuti ga more 50krat iztegniti in spet nazaj potegniti. To je pa tudi potrebno, da se precej velika žival nasiti majhnih in drobnih mravljincev. Ravno tako je povsod za petami zeló škodljivim belim mravljam ali termitom, ki si zidajo iz gline in peska do dva sežnja visoka poslopja, pečem podobna, ki so tako trdna, da jih človek more samo z železnim orodjem razrušiti, mravljinčar je pa razkoplje z velikimi jeklenimi kremplji in polovi z jezikom prestrašene prebivalce.

Mravljinčar tava brez stalnega domovanja po polji in po gozdih; ako pride do vode, plava črez njo z povzdignjenim repom. Kjer ga noč prehití, onde se vleže in prespi v travi ali v grmovji. V nevarnosti se brundajoč spné na zadnji nogi in se brani s prednjima. Strašne kremplje sovražniku zasadi tako globoko, da jih časih sam ne more ven potegniti.

Samica edinega mladiča nosi seboj na hrbtu tako dolgo, da pride k moči.

Indijani pobijajo s palicami to koristno žival zarad mesa in kože.

V postavi in rasti in tudi po navadah je mravljinčarju podoben luskovec, samo da je mesto dlake obrasten s trdimi, na robéh ostrimi roženimi luskami, ki se pokrivajo druga drugo, kakor črep na strehi.

Žival je nekoliko podobna velikemu smrekovemu češarku. V nevarnosti se zvije in takrat se luske vzdignejo in sršé, kakor noževe špice na vse strani.

Dolgorepi luskovec živi v Afriki, kratkorepi pa v vzhodnej Indiji.

Pregled sesavcev.

Vse v lanskem in letošnjem zvezku opisane živali, naj si že živé na kopnem ali v vodi, naj si bodo po velikosti, po vnanjosti in po vedenji še tako razločne, vjemajo se vendar v tem, da imajo rdečo toplo kri, da dihajo s plučmi in da koté (rajajo) žive mlade, ktere v prvej mladosti sesajo mleko, in zato vse te živali imenujemo **sesavce**.

Navadno ima vsak sesavec štiri ude za gibanje, no ti udje so pri raznih sesavcih različni, o čemer se prepričamo na prvi pogled. Nekteri imajo na udih gibljive prste z nohtom ali krempljem na koncu; pri drugih so pa prsti obuti v rožene nožnice ali parklje; naposled so pri nekterih prsti negibčni, v kožo zaviti in ves ud je spremenjen v plavuto.

Po tem razdelimo sesavce lahko na tri krdela, namreč na :

prstarje, parkljarje in plavutarje.

Pogledimo si ta krdela malo bliže.

V prvem krdelu kmalu zapazimo nektere, ki imajo na vseh štirih udih roke za prijemanje, ker se palec na vseh lahko stiče z vsakim drugim prstom. Zobovje je pri njih popolno brez škrbin in oči so naprej obrnjene. Vse take sesavce imenujemo: **Opice**.

Gorila, šimpanz, pongo ali orangutan, magot, pavijan, mandril, vriskač so opice.

Nekteri prstarji imajo na prednjih udih sosebno dolge in tenke prste, med njimi je razprostrta gola mrenica, ki sega ob životu do zadnjih nog in tudi rep objema. Zobovje je popolno, nekteri jedó žuželke,

nekteri pa sočno sadje. Nočne živali so, z óno mreno ne morejo prav za prav letati, ampak le prhutajo, zato jim pravimo . . . . . **Prhutarji.**

Prhutarji so: Netopirji, krvoses in leteči psi.

Drugi imajo na prstih ostre zakrivljene kremplje, popolno in ostro zobovje, posebno so očnjaki dolgi in špičasti. Ti sesavci strežejo na druge živali, je napadajo in koljejo, pijó kri in žró meso, le nekteri jedó mrho in nekoliko njih se razen mesa hrani tudi z rastlinami. To so: . . . . . **Zveri.**

Med zveri spadajo: Psi (domači pes, lisica, volk, šakalj, pesec), mačke (domača mačka, divja mačka, ris, tiger, lev, jaguar, leopard, panter), hijena, kune (kuna zlatica in belica, dihur, podlasica, hermelin sobol), vidra, jazbec, smrdljivec, medvedje (rjavi, beli, črni, hudi medved), jež, krt, rovka.

Nekoliko je sesavcev, ki so sicer po vnanjosti podobne zverém ali glodavcem, ali se od njih ločijo v tem, da imajo na trebuhu neko kožnato torbo ali vrečo, v kateri se njihovi nezreli in slabi mladiči godé. Zarad te vreče jim je zdeto ime: **Vrečarji.**

Kenguruj ali klokan in vombat sta vrečarja.

Med sesavci jih je mnogo, ki imajo v vsakej čeljusti spredaj po dva dletasta ostra zoba, očnjakov nimajo in zato je med prednjimi zobmi in med kočnjaki prazen prostor. S prednjimi dletastimi zobmi grizejo in glodajo, zato se jim pravi: . . . . . **Glodavci.**

Med glodavce se vrstujejo: Miši in podgane, veverica, polh, hrček, svizec ali marmotica, zajec (divji in domači), ježevec, morski prešiček in bober.

V vročej Ameriki in v Avstraliji prebiva nekoliko čudnih sesavcev, ki so drugim prav malo podobni in tudi med seboj se jako razločujejo, le v tem se vsi vjemajo, da imajo nepopolno zobovje. Prednjih zob nima nobeden in nekteri so celó brez zob, zato jim po pravici gré ime: . . . . . **Redkozobi.**

Kljunaš, lenivec, pasanec, luskovec in mravljinčar se prištevajo redkozobom.

Pri parkljarjih nam koj pade v oči, da se med seboj razločujejo po številu parkljev.

Nekoliko jih je, ki imajo na vsakej nogi en velik parkelj, kterega navadno kopito imenujemo in tem živalim zato pravimo: . . . . . **Kopitarji.**

Konj, osel, mula, kulan, zebra so kopitarji.

Drugim je pa videti, kakor bi bilo kopito po sredi razklano, imajo tedaj dva parklja in imenujemo je: . . . . . **Dvoparkljarji.**

Vsi dvoparkljarji imajo to posebnost, da se jim pri počitku pogoltnjena krma iz želodca povrača v usta, kjer jo žival drugikrat do dobrega zmelje in spet pogoltne. Zarad tega prežvekanja ali preživanja jim velimo tudi: **prežvekači ali preživači.**

Med dvoparkljarje ali preživače štejemo: goveda, ovce, koze, bivola, zebra (tura), bizona, gazelo, divjo kozo (gamsa), kozoroga, srno, jelena, losa, žirafu, eno- in dvoigrbo kamelo, lamo in gvanako.

Naposled so še taki parkljarji, ki imajo na vsakej nogi več nego dva parklja, namreč tri, štiri ali pet. To so: . . . . . **Mnogoparkljarji.**

Zavoljo debele kože pravimo jim tudi **debelokožci.**

Med nje spadajo: svinja (domača in divja), sloni, nosorogi, povodni konj in tapir.

Tudi med plavutarji je razloček.

Nekteri imajo vse štiri ude spremenjene v plavute, zadnji nogi ste negibčni in nazaj obrnjeni. Koža je dlakava, zobovje zversko. Na suhem so neukretni in ne gredó daleč od vode. Zarad plavutastih nog se zovejo: . . . . . **Plavutonožci.**

Plavutonožcem prištevamo: Tulnja, mroža, morskega leva, morski medveda, morski slona.

Poslednjič so plavutarji, ki so po svojem golem telesu in po vnanjosti bolj ribam nego sesavcem podobni. Prednja uda sta v plavuti spremenjena, mesto zadnjih udov imajo samo veliko repno plavuto. Iz vode nikoli ne gredó. Po najimenitnišem med njimi, namreč po kitu imenujemo je: . . . . . **Kitovce.**

Razen kita vrstujemo semkaj tudi: glavača ali kašelota, pliskavko ali delfina, in narvala ali samoroga.

Imenik

živali v tem zvezku opisanih ali omenjenih.

	Na strani		Na strani
Antilopa	106	Kozorog	108
Baribal	100	Krt	41
Bivol amerikanski	116	„ zlati	43
Bizon	116	Krvoses	50
Bober	171	Kuguar	152
Daber	171	Kuna belica	32
Damjek	67	„ zlatica	31
Delfin	130	Lama	16
Dihur	33	Lanjec	67
Gams	101	Leming	22
Gazela	106	Lenivec	81
„ skokonoga	107	Leopard	158
Gepard	158	Lev	148
Glavač	130	„ amerikanski	152
Gorila	142	„ morski	123
Grizli	100	Lisica	70
Gvanako	18	„ severna	76
Hermelin	35	Los	66
Hijena	158	Luskovec	186
„ pegasta	161	Mačka divja	85
Hrček	28	Magot	145
Jaguar	156	Mandrill	146
Jazbec	87	Marmotica	111
Jelen	63	Medved	91
„ severni	4	„ beli	98
Jež	38	„ črni	100
Ježevec	118	„ hudi	100
Kabarga	69	„ morski	123
Kamela	9	Miš	10
„ dvogrba	14	„ gozdna	2
Kašelot	130	„ kamčadalska	23
Kenguruj	175	„ norveška	22
Kit	126	„ poljska	22
Kljunaš	178	Mravljinčar	185
Klokan	175	Mroč	124
Konj povodni	163	Narval	131
Kosatka	131	Netopir	44
Kot	123	„ ušati	49
Koza divja	101	„ zgodnji	49

	Na strani
Nosorog	166
O pice	138
Opica turška	145
Orangutan	144
P ako	17
Pasanec	183
Pavijan	146
Pesec	76
Pes leteči	49
„ morski	119
Piber	171
Pižmar	69
Pliskavka	120
Podgana	23
Podkovnjak	49
Podlasica	33
Polh	55
Pongo	144
Psoglavec	146
Puma	152
R is	83
Rovka	43
„ povodna	44
S amorog	131
Skriček	28
Slon afrikanski	138
„ indijski	131
„ morski	124

	Na strani
Smrdljivec	91
Sobol	35
Srna	61
Svizec	111
Š abrakar	170
Šakalj	82
Šimpanz	143
Špičmoh	44
T apir	168
Tiger	152
Tulenj	119
Tulivec	147
Tur	113
U han	49
V ampir	50
Velblod	9
Veverica	52
„ siva	54
Vidra	36
Vikunja	18
Volk	77
Vombat	178
Vriskač	147
Z ajec	58
„ planinski	61
Zuber	113
Ž irafa	161

Kazalo.

I. Živali po tujih krajih udomačene.

	Na strani		Na strani
1. Severni jelen	4	3. Dvogrba kamela	
2. Velblod ali kamela	9	4. Lama	

II. Divje četveronožne živali.

5. Miš	18	20. Lisica	
6. Podgana	23	21. Volk	
7. Hrček ali skriček	28	22. Ris	
8. Kune	30	23. Divja mačka	
9. Vidra	36	24. Jazbec	
10. Jež	38	25. Medved	
11. Krt	41	26. Divja koza ali gams	
12. Rovka	43	27. Kozorog	
13. Netopirji	44	28. Svizec ali marmotica	
14. Veverica	52	29. Zuber (Tur)	
15. Polh	55	30. Ježevec	
16. Zajec	58	31. Tulenj ali morski pes	
17. Srna	61	32. Mrož	
18. Jelen	63	33. Kit	
19. Los	67		

III. Tujozemске četveronožne živali.

34. Slon	131	43. Tapir	140
35. Opice	138	44. Bober ali daber	141
36. Lev	148	45. Kenguruj ali klokan	142
37. Tiger	152	46. Kljunaš	143
38. Jaguar	156	47. Lenivec	148
39. Hijena	158	48. Pasanec	149
40. Žirafa	161	49. Mravljinčar	149
41. Povodni konj	163	Pregled vseh sesavcev	149
42. Nosorog	166		

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000075637

